

GÜVENLİK

ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Security Studies

ISSN: 2148-6166 | Cilt/Volume: 25 | Sayı/Issue: 2 | Aralık/December: 2023

GÜVENLİK

ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Security Studies

ISSN: 2148-6166 • Yıl/Year: 25 • Cilt/Volume: 25 • Sayı/Issue: 2 • Aralık/December 2023

Yayın Sahibi / Owned by

Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü adına

İmtiyaz Sahibi / Published by

Prof. Dr. Yılmaz ÇOLAK, Polis Akademisi Başkanı

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Bülent EROL, 2. Sınıf Emniyet Müdürü

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet Kemal BAYRAM, Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet UYSAL, İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Ali BALCI, Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Ali Resul USUL, Medipol Üniversitesi

Prof. Dr. Alim YILMAZ, Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Bayram Ali SONER, Polis Akademisi

Prof. Dr. Birol AKGÜN, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Hamit Emrah BERİŞ, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim DURSUN, Polis Akademisi

Prof. Dr. Mehmet Akif KİREÇCİ, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Mesut ÖZCAN, Diploması Akademisi

Prof. Dr. Murat OKÇU, Süleyman Demirel Üniversitesi

Prof. Dr. Murat ÖNDER, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Orçun İMGA, Polis Akademisi

Prof. Dr. Sıtkı YILDIZ, Polis Akademisi

Prof. Dr. Şule TOKTAŞ, Polis Akademisi

Prof. Dr. Coşkun TAŞTAN, Polis Akademisi

Doç. Dr. Ufuk AYHAN, Polis Akademisi

Dr. Anselmo del Moral TORRES, Centro Universitario de la Guardia Civil

Dr. Vince VARI, Macaristan Ulusal Kamu Üniversitesi

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet İÇDUYGU, Koç Üniversitesi

Prof. Dr. Ali BİRİNCİ, Polis Akademisi, Emekli

Prof. Dr. Eyüp G. İSPİR, Emeritus, Ankara

Prof. Dr. Martha CRENSHAW, Stanford University

Prof. Dr. Musa Mohammed MAHMOUD, National Ribat University

Prof. Dr. Nigel FIELDING, University of Surrey

Prof. Dr. Omar ASHOUR, University of Exeter

Prof. Dr. Onur Ender ASLAN, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Ruşen KELEŞ, Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Jaishankar GANAPATHY, Norwegian Police University

Dr. Szabolcs MATYAS, Macaristan Ulusal Kamu Üniversitesi

Baş Editör : Doç. Dr. Oğuzhan YANARIŞIK

Alan Editörü : Dr. Orhan ÇİFÇİ

Yayın Asistanı : Arş. Gör. Emre ÖZTÜRK

Türkçe Dil Editörü : Öğr. Gör. Durmuş BEYAZIT

İngilizce Dil Editörü : Öğr. Gör. Zehra Aysun TÜMER

Sekreteryaya / Secretary: Barış ZAFRAK - Yusuf DENİZ

Tasarım / Design : Erhan ÖRÜN

Her hakkı saklıdır. © Güvenlik Çalışmaları Dergisi yılda iki kez yayınlanan yaygın süreli bir yayındır. Hakemli akademik bir dergi olan Güvenlik Çalışmaları Dergisi'nde yayınlanan makalelerdeki görüş ve düşünceler yazarların kendi kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Polis Akademisinin veya Emniyet Genel Müdürlüğü'nün görüşlerini ifade etmez. Makaleler sadece dergiye referans verilerek akademik amaçla kullanılabilir.

Güvenlik Çalışmaları Dergisi, **ULAKBİM TR Dizin**, Index Copernicus, Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index) ve Eurasian Scientific Journal Index'te yer almaktadır.

Yönetim Yeri Adresi / For Correspondence: Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü, Necatibey Cad: 108, 06580 Anıttepe - Çankaya - Ankara / TÜRKİYE Tel: +90 (312) 462 90 43
E-posta: guvenlikcalismalari@pa.edu.tr

Baskı: Polis Akademisi Başkanlığı Matbaa-Basım ve Yayın Şube Müdürlüğü Fatih Sultan Mehmet Bulvarı No:218, 06200 Yenimahalle, Ankara Sertifika No: 45724

www.guvenlikcalismalari.pa.edu.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Editörden.....99

Makaleler

Yalçın Akdoğan

Darbe ve Terörizm Perspektifinde Bir İnceleme: FETÖ.....101

A Review in the Perspective of Coup and Terrorism: FETO

(Araştırma Makalesi/Research Article)

Ülgen Aslan Düzgün, Vildan Sevin

Onarıcı Adalet Sistemi ve Uzlaştırma Kurumu: Uzlaştırma Sürecinde

Çocuğun Haklarının Korunması.....120

Restorative Justice System and the Institution of Reconciliation: Protecting the Rights of the Child in the Reconciliation Process

(Araştırma Makalesi/Research Article)

Mehmet Akbaş

İç Güvenlik İstihbaratı ve Polis İstihbaratı Arasındaki İlişki:

Türk Polis Teşkilatı/İstihbarat Başkanlığı Örneği.....149

Relationship Between Homeland Security Intelligence and Police Intelligence:

Turkish National Police/Intelligence Department Case

(Araştırma Makalesi/Research Article)

Melih Demirtaş

Yeni Güvenlik Tehditleri.....165

(Kitap Tanıtımı/Book Description)

Yakup Şahin

Emerging Issues in Terrorism Studies.....169

(Kitap Tanıtımı/Book Description)

Editörden

Güvenlik Çalışmaları Dergisi'nin 25. Cilt 2. Sayısını kapsamlı bir içerikle okuyucuya sunuyoruz. Derginin bu sayısında, üç tanesi araştırma makalesi ve iki tanesi kitap tanıtımı olmak üzere toplam beş çalışma yer almaktadır.

Sayının ilk makalesi olan “Darbe ve Terörizm Perspektifinde Bir İnceleme: FETÖ” başlıklı yazı Prof. Dr. Yalçın Akdoğan tarafından kaleme alınmıştır. Bahse konu makalede yazar, Türk siyasi tarihinde yaşanan ve demokratik hayatı kesintiye uğratan en önemli gerçeklerden bazılarının darbe, muhtıra veya ihtilal kalkışmaları olduğunu ifade etmektedir. Emir komuta zinciri veya cunta biçiminde gerçekleşen darbelerde, darbecilerin bazılarının daha sonra anayasada değişiklik yapmak ve demokratik düzene müdahale etmekle suçlanarak yargıldığını belirtmektedir. Bununla birlikte, eylemleri organize ve örgütlü olmasına rağmen bir örgüt olarak tanımlanmadıklarını veya işlenen suç terörle mücadele kanununa aykırı olmakla birlikte terör örgütü olarak nitelendirilmediklerini söylemektedir. Sadece iki girişimin terör örgütü iddiasıyla dava konusu olduğunu ve bunların birincisi olan Ergenekon terör örgütü iddialarının Yargıtay’ca bozulmuş olduğunu hatırlatmaktadır. Diğer olan Fetullahçı Terör Örgütü’nün (FETÖ) ise darbe girişiminde bulunan terör örgütü olarak Yargıtay’ca onandığını ifade etmekte ve bu makalede FETÖ bağlamında ‘darbeci terör örgütü’ nitelemesini ele alarak incelemektedir.

Sayının ikinci makalesi Doç. Dr. Ülgen Aslan Düzgün ve Vildan Sevin tarafından yazılan “Onarıcı Adalet Sistemi ve Uzlaştırma Kurumu: Uzlaştırma Sürecinde Çocuğun Haklarının Korunması” başlıklı yazıdır. Bahse konu yazıda, onarıcı adalet sisteminin bir uzantısı olan uzlaştırma kurumunun çağdaş hukukta ceza adaleti anlayışına yön veren mekanizmalardan biri olduğu belirtilmektedir. Cezalandırıcı adaletten onarıcı adalete evrilen ceza sistemleri içinde çocuğun korunmasının ise ceza adaletinin başlıca amaçlarından biri olduğu vurgulanmaktadır. Bu çalışmada öncelikle onarıcı adalet sistemi ve uzlaştırma kurumu incelenmekte, devamında suçun pasif süjeleri olan mağdur ve suçtan zarar gören kavramları tartışılmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde çocuk hukuku, çocuk haklarının gelişimi ve bu alandaki uluslararası düzenlemeler incelenmektedir. Son olarak ise çocukların onarıcı adalet sistemi ve uzlaştırma kurumu içindeki yeri yine çocuğun yüksek yararı kavramı çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Bu sayıda yer alan üçüncü makale, Dr. Mehmet Akbaş tarafından kaleme alınmıştır. “İç Güvenlik İstihbaratı ve Polis İstihbaratı Arasındaki İlişki: Türk Polis Teşkilatı/İstihbarat Başkanlığı Örneği” başlıklı çalışmada farklı ülkelerden birçok hükümet görevlisinin ve akademisyenin artan terörizm ve sınır aşan suç tehdidinin iç güvenlik ajandasına daha kapsamlı bir bakış gerektirdiğini düşündüğünü

belirtmektedir. Bu noktada, kolluk istihbaratı ve istihbarata dayalı polislik faaliyetlerini sürdüren polis teşkilatlarının öneminin giderek arttığını ifade etmektedir. Polis teşkilatlarının iç güvenlik istihbaratına katkısını olumlu veya olumsuz yönden etkileyen pek çok husus olabildiği vurgulanmaktadır. Alandaki karşılaştırmalı çalışmalar neticesinde, kolluk yapısı, istihbarat eğitimi, istihbarat topluluğu ile bütünleşme ve adli yargı makamları ve kolluk birimleriyle ilişki başlıklarının bahsedilen bu katkının ne ölçüde olduğuna karar vermeye uygun başlıca değişkenler olduğu belirtilmektedir. Bu kapsamda makalede, bir polis istihbarat kurumunun iç güvenlik istihbaratı ve milli güvenlik istihbaratı alanlarına katkısını incelemek adına Türk Polis Teşkilatı'nın (EGM) bir parçası olan İstihbarat Başkanlığı (EG-MİB) analiz edilmektedir.

Sayının dördüncü çalışması, Prof. Dr. Bayram Ali Soner, Prof. Dr. Şule Toktaş ve Dr. Orhan Çifçi tarafından hazırlanan ve Polis Akademisi Yayınlarından çıkan “Yeni Güvenlik Tehditleri” başlıklı kitabın Melih Demirtaş tarafından kaleme alınan tanıtım yazısıdır. Sayının son çalışması ise Dr. Ahmet Demirten tarafından editörlüğü yapılan ve Nobel Yayınlarından çıkan “Emerging Issues in Terrorism Studies” başlıklı kitabın Dr. Yakup Şahin tarafından kaleme alınan tanıtım yazısıdır.

Bu vesileyle şunu yeniden hatırlatmak isteriz ki önümüzdeki sayı için değerlendirilmek üzere makaleler dergimize Dergipark sayfamız üzerinden (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/gcd>) iletilebilir.

Güvenlik Çalışmaları Dergisi'nin bu sayısına katkı sunan yazarlara ve hakemlere teşekkür ediyor; mevcut sayıda yer alan çalışmaların akademik literatüre katkı sunmasını temenni ediyoruz.

Gelecek sayımızda yeniden buluşmak dileğiyle; iyi okumalar dileriz.

Oğuzhan Yanarışık

Darbe ve Terörizm Perspektifinde Bir İnceleme: FETÖ

Yalçın Akdoğan*

Özet: Terör ve terörizm kavramları farklı ülkeler, gruplar veya kesimler tarafından çok farklı şekillerde tanımlanmakta, kavramsal farklılıklar terörle mücadelede ortak hareketi, iş birliğini ve dayanışmayı zayıflatarak çifte standart, hoş görme, teşvik ve örtülü/doğrudan destek gibi olumsuzluklara yol açmaktadır. Türkiye örneğinde terörle mücadele, terör örgütleri ve terör tanımı konusunda geniş bir müktesebat oluşmuştur. Türk siyasi tarihinde yaşanan ve demokratik hayatı kesintiye uğratan en önemli gerçeklerden biri darbe, muhtıra veya ihtilal kalkışmalarıdır. Emir komuta zinciri veya cunta biçiminde gerçekleşen darbelerde, darbecilerin bazıları, daha sonra anayasada değişiklik yapmak ve demokratik düzene müdahale etmekle suçlanarak yargılanmıştır. Ancak, eylemleri organize ve örgütlü olmasına rağmen bir örgüt olarak tanımlanmamışlar veya işlenen suç terörle mücadele kanununa aykırı olmakla birlikte terör örgütü olarak nitelendirilmemişlerdir. Sadece iki girişim terör örgütü iddiasıyla dava konusu olmuş ve bunların birincisi olan Ergenekon terör örgütü iddiaları Yargıtay’ca bozulmuştur. Diğer, Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ise darbe girişiminde bulunan terör örgütü olarak Yargıtay’ca onanmıştır. Bu makale FETÖ bağlamında ‘darbeci terör örgütü’ nitelemesini ele alıp incelemektedir.

Anahtar kelimeler: Terörizm, Darbecilik, FETÖ.

* Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, yalcinakdogan@aydin.edu.tr, ORCID: 0009-0001-8363-6201

A Review in the Perspective of Coup and Terrorism: FETO

Yalçın Akdoğan

Abstract: The concepts of terror and terrorism are recognized very differently by different countries, groups or segments. This curtails joint action, cooperation and solidarity in the fight against systematic terrorism. And this leads to negativities such as double standards, tolerance, encouragement and planned/direct support. In the case of Türkiye, a broad acquiescence has been formed on the fight against terrorism and the definition of terrorism. One of the most important facts in Turkish political history that interrupts democratic life is coups, memorandums or revolution attempts. In coups that took place in the form of a chain of command or a junta, some of the coup plotters were later tried and accused of making changes to the constitution and interfering with the democratic order. However, although their actions were organized and planned, they were not defined as an organization, or although the crime committed violated the anti-terrorism law, they were not defined as a terrorist organization. Just two alleged coup attempts have been prosecuted as terrorist organizations and, as one of them, the Ergenekon case was overturned by the Supreme Court. Other one the Fetullahist Terrorist Organization allegations were upheld by the Supreme Court. This article evaluates the qualification of ‘coup plotting terrorist organization’ in terms of FETO.

Key Words: Terrorism, Putschism, FETO.

Giriş

Terörizm; toplumda korku ve panik oluşturma amacı taşıyan şiddet eylemlerini içeren bir olgu olarak, dünya genelinde güvenlik ve istikrar konularında ciddi endişelere yol açmaktadır. Terör örgütleri belirli bir politik, dini veya ideolojik amaç doğrultusunda hedef toplumda kaos oluşturarak genellikle sivil halka yönelik şiddet eylemleri ile belirli bir etki oluşturmaya çalışmaktadır. Bu etki, toplumda geniş çaplı güvensizlik ve istikrarsızlık meydana getirerek, terör örgütünün taleplerini dayatma veya belirli bir değişikliği zorla sağlama çabasını içermektedir. Bununla birlikte terör eylemleri genellikle devletin iç ve dış politikalarını şekillendirmeye yönelik baskı oluşturarak, ulusal güvenliği daha da karmaşık bir hale getirebilmektedir. Sivil halk arasında endişe ve korku uyandırarak güvenlik duygusunu zayıflatmanın yanında ekonomik kayıplara ve toplumsal karışıklıklara yol açabilmekte, ülkelerin savunma mekanizmalarının etkinliğini sekteye uğratabilmektedir.

Tıpkı terörizm gibi darbe, muhtıra ya da ihtilal kalkışmaları da şiddet içeren politik eylemler olup; toplumsal ve siyasi istikrarsızlıklar gibi ortak hedeflere yönelmektedirler. Hem terörizm hem de darbeci zihniyet genellikle toplumda panik, korku ve istikrarsızlık oluşturma amacını taşımakta, meşru hükümete karşı mücadeleyi içermektedir. Terörizmde bu eylemler genellikle sivil halka yönelik şiddetle, darbe girişimlerinde ise hükümeti devirme çabalarıyla belirginleşmektedir. Nitekim belirli bir politik amaç doğrultusunda gerçekleşen terörizmde sivil halka yönelik şiddetin temel saikleri arasında toplumda güvensizlik ve huzursuzluk oluşturarak hükümetin meşruiyetini sarsma ve toplumda geniş etki bırakma amacı yer almaktadır. Bu bağlamda darbe ve terörizm arasında siyasi amaçlara ulaşmak, meşru hükümete karşı mücadele yoluyla hükümetin otoritesini sarsmak, meşruiyet kaybına neden olmak, toplumda güvensizlik, korku, sosyal karışıklıklar oluşturmak gibi hedeflerden kaynaklanan sebeplerle illiyet bağı bulunabilmektedir. Bu illiyet bağına en iyi örneklerden birisi 15 Temmuz 2016'da gerçekleştirdiği darbe girişiminde görüleceği üzere Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'dür.

Ordu içerisindeki devşirilmiş ve militanlaştırılmış elemanları vasıtasıyla hem meşru seçilmiş hükümeti devirmeye yönelik hem de sivil halka yönelik şiddet içeren eylemlerde bulunan FETÖ, terör ve darbeye doğrudan ilişkilendirilmesi gereken bir yapıdır. Örgüt, 15 Temmuz 2016 öncesindeki süreçte de emniyet, yargı ve askeriye gibi stratejik kurumlara sızarak ve kendi üyelerini etkili pozisyonlara getirerek hükümete karşı gerçekleştirilen sözde operasyonlarda etkin rol oynamıştır. 2013 yılında örgüt üyelerinin yürüttüğü 17-25 Aralık operasyonları, 2014'te MİT turlarının durdurulması ve aranması nedeniyle devlet içerisindeki kritik kurumları zayıflatma çabaları, medya organları aracılığıyla örgütün propagandasını yayma ve kamuoyunu etkileme stratejileri, askeriye içerisinde kadrolaşma çabası örgütün terör ve darbe faaliyetlerini planlama ve uygulama konusunda aktif roller üstlendiğini göstermektedir.

Bu çalışma darbe ve terörizm perspektifinde FETÖ'yu ele almaktadır. Çalışmada terörizm ve terör suçu kapsamında FETÖ'nün darbe kalkışması değerlendirilmektedir. Çalışmada öne çıkan hususlardan birisi terör ve terörizm kavramlarını tartışarak terörizmin temel bileşenleri, özellikleri, amaçları ve hedeflerini incelemektir. Bununla birlikte suç örgütü, silahsız örgüt, silahlı terör örgütü terimlerini detaylı olarak açıklamak ve bir örgütün terör örgütü olarak tanımlanmasına dair kararları incelemek bu çalışmanın temel odak noktasıdır. Çalışmada terör, terörizm, terör suçu kavramlarından hareketle 'darbeci terör örgütü olarak' FETÖ analiz edilmekte ve darbe teşebbüsünün terör suçuyla ne şekilde ilişkili olduğu ortaya konulmaktadır.

Terör ve Terörizm Olgusu

Terör ve terörizm kavramları ne anlam ifade eder; terörizmin temel bileşenleri, özellikleri, amaç ve hedefleri nelerdir; suç örgütü, silahsız örgüt, silahlı terör örgütü kavramları ne anlatır, bir örgütün terör örgütü olduğuna hangi kurum nasıl karar verir; darbecilik nedir, darbecilik bir terör suçu mudur, darbeci terör örgütü kavramı ne anlam ifade eder? Bu sorular çerçevesinde darbeci terör örgütü kavramsallaştırmasını yapmadan önce kavramın bileşenlerini ele almak yerinde olacaktır. Terör, darbecilik ve silahlı suç örgütü gibi kavramlar hukuk sistemlerinde farklılıklar sergileyebildiği gibi akademik literatürde de geniş bir yelpazeye yayılmaktadır.

Öncelikle ele almak gerekirse terör; korkutma, yıldırma, yıkma, bozma, bölme, yok etme gibi amaçlarla şiddet ve cebir uygulama, tehdit ve baskı yapma, tahrip etme ve zarar verme eylemidir. Etnik, dini, mezhebi, ideolojik, kültürel, cinsiyetçi gibi farklı muhtevalarla şekillenen bir siyasi amaç taşımak terörün en belirgin ve olmazsa olmaz özelliğidir. Adi veya organize suçlar ile terör arasındaki fark '*siyasi amaç, hedef, motivasyon*' vasfıdır. Siyasi amaç ve hedef rejim değişikliğinden hükümeti devirmeye, özerk bölge kurmaktan bağımsız devlet kurmaya, hükümetleri bir politika uygulamaya veya uygulamamaya zorlamaktan kendi siyasi ütopyalarını gerçekleştirmeye kadar çok farklı siyasi değişim projelerini kapsayabilmektedir.

Terör kavramı, farklı disiplinler, kültürler ve tarihler boyunca çeşitli perspektiflerden ele alınmış; farklı araştırmacılar tarafından çeşitli açılardan değerlendirilmiştir. Siyaset bilimi disiplini terörü belirli bir siyasi amaç uğruna kullanılan şiddet eylemleri olarak analiz ederken; sosyoloji ise terörü genellikle toplumsal yapıdaki çatışmaların bir yansıması olarak ele almaktadır. Psikoloji ise teröristlerin motivasyonlarını anlamaya ve yorumlamaya çalışmakta, terörün bireylerin ya da toplumların zihinsel süreçlerine olan etkisine odaklanmaktadır. Güvenlik çalışmalarında ise terör genellikle çok boyutlu bir tehdit olarak değerlendirilmekte; terörizmin nedenleri, ideolojik temelleri, stratejileri ve etkileri üzerine kap-

samlı bir analize tabi tutulmakta ve etkili güvenlik politikalarının oluşturulmasına katkı sağlanmaktadır. Akademisyenler arasında ise terör çeşitli disiplinler ve teorik bakış açıları doğrultusunda farklı şekillerde ele alınmaktadır:

Thornton, terör tanımında özellikle politik değişim saikine şöyle vurgu yapmaktadır: *“Terör, şiddet kullanımını veya tehdidini gerektiren normal dışı araçlar vasıtasıyla politik davranışı etkilemek için tasarlanmış sembolik bir eylemdir.”* (Demir, 2018:49)

Laquer’e göre de terörün amacı, *“görevli kişileri zayıflatmak ya da değiştirmek ya da siyasi bir değişim sağlamak için devlet-altı düzeyde şiddet uygulamak veya toplumda panik oluşturmaktır.”* (Sula, 2022: 120).

J. Goodwin terörü geniş kapsamlı bir çerçevede şu şekilde tanımlamaktadır:

“Terör, hükümet, grup, örgüt veya tek bir kişinin sivilleri veya siyasi liderleri korkutmak, yıldırma, cesaretlerini kırmak, kışkırtmak veya üzerlerinde baskı oluşturmak amacıyla sivilleri veya savaştan olmayanları öldürmek veya yaralamak için tasarlanmış, siyasi bir amaca ulaşmak adına başvurduğu herhangi bir taktiktir.” (Chenoweth ve diğerleri, 2022: 325)

Toplumsal etkiyi merkeze alan diğer kapsamlı bir tanım ise terörü şöyle ifade etmektedir:

“Siyasal ve ideolojik amaçlarla, kişiler ve gruplar tarafından, gizli bir örgütlenme çerçevesinde, bir iç veya dış desteğe dayalı olarak, kitleler üzerinde bir korku atmosferi oluşturmak, sosyal sınıflar arasında muhalifleri ve şiddete engel olanları sindirmek veya yok etmek, kitlelerde yalnız kaldıkları kanaati oluşturmak, onlara belirli düşünce kalıplarını zorla kabul ettirmek biçimlerinde, sembol ve tanıtım yönleri de düşünülerek gerçekleştirilen bir süreçtir.” (Yılmaz, 2017: 289)

Bütün bu farklı terörizm tanımlarından yola çıkarak kavramın temel bileşenleri, kanunsuz ve hukuksuz şiddet, cebir ve güç kullanımı; tehdit, şantaj, yıldırma, korkutma gibi psikolojik etki üreterek toplumsal kesimleri yönlendirme; çaresiz/aciz bırakma, huzuru, istikrarı ve düzeni bozma ile iktidarları bir politika uygulamaya veya uygulamamaya zorlama; bilinçli, kasıtlı, organize bir eylem ortaya koyma; rastgele veya seçilmiş kişi veya grupları hedef alma; sembolik hedeflere yönelik saldırıyla sembolik ve siyasi mesajlar verme gibi ifadeler üzerinden vurgulanabilir.

Terörizmin temel özellikleri ise şu şekilde özetlenebilir: “Terörizm bir ideoloji, doktrin değil bir stratejidir; kendini meşrulaştıran bir senaryoya dayanır; yeni düzen ve zafer vaat eder; uluslararası siyasetin parçasıdır, dış destek görür; propaganda ile doğar ve gelişir; devlet otoritesine ve düzenine alternatif bir otorite ve düzen kurmaya çalışır; mali destekle ayakta kalabilir; bilinçli ve amaçlı eylemlere dayanır; dehşet ve korku yaymayı amaçlar; başka güçlere taşeronluk yaparak amaçlarına ulaşmaya çalışır; kendi dilini ve kavram setini üretir; örgütlü bir çabayı gerektirir, bir organizasyon meselesidir.” (Gül, 2012: 15)

Terör örgütlerinin siyasi amaçları; devlet kurmak, iktidarı devirmek, rejimi değiştirmek, iktidara politika dayatmak, ülkeyi bölmek, zayıflatmak, istikrarsızlaştırmak veya özerklik/federasyon kurmak olabilir. Bir ülkede iktidara, rejime veya resmi ideolojiye veya bunların uygulamalarına karşı toplumsal/siyasi muhalefet ve tepkisellik demokratik siyasetin meşru kanallarıyla ortaya çıkabileceği gibi, terör ve şiddet gibi yasadışı yöntemlerle de kendisini gösterebilir. Klasik ulusal terörizmde sistemin demokratik kapasitesi bu tepkisellik durumuna etki edebilirken, küresel düzeyde yaşanan yeni terörizm olgusunda ülkelerin siyasi yapılarından bağımsız olarak terör hadiseleri ortaya çıkabilmektedir. Bu çerçevede terör eyleminin, terör örgütünün veya terörizmin amaçlarını ise şu şekilde sıralamak mümkündür: “Varlığından haberdar etme; sesini duyurma ve gücünü gösterme; taraftar kitlesi, bağlılar grubu, fedailer üretme, işbirlikçilerine ve izleyicilere moral sağlama; karşı olanları korkutma, sindirme; otoriteyi sarsma, kendi otoritesin oluşturma; devleti halka baskı uygulamaya, hak-hukuk ihlalleri yapmaya zorlama; örgütsel yapıyı geliştirme, örgüt üyelerini eğitime; mevcut düzeni değiştirme; psikolojik karışıklık çıkarma; sosyal karışıklık çıkarma; devrim için uygun ortam hazırlama.” (Gül, 2012: 18)

Teröristlerin gerçekleştirdikleri eylemlerle dört kesimi hedefledikleri düşünülebilir. Bunu bir betimleme üzerinden şu şekilde izah etmek mümkündür: Birincisi eyleme maruz kalanlardır. Bir baraja yönelik bombalı saldırıda ilk hedef barajda görev yapanlardır ve şiddete doğrudan maruz kalmaktadırlar. İkinci hedef etkilenenlerdir. Barajın su taşkınyından sele kapılan veya içme/sulama imkânı sakteye uğrayanlar ‘etkilenen’ sınıfına girmektedirler. Üçüncü kesim izleyenlerdir. Eylemin toplumsal etkisi doğrudan etkilenen kitleden daha büyük olabilir. Dördüncü hedef ise iktidardır. Terör eylemi iktidarı yıpratmak, yıldırma, zorlamak, aciz düşürmek için yapıldığından her eylemde ana mesaj iktidara verilmektedir.

Terörizmin türleriyle ilgili literatürde çok farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır. Bu sınıflandırmalardan bazıları şunlardır: yerli, ulusal, uluslararası, uluslar-üstü, devletli, devletsiz; politik, politik olmayan, yarı terörizm, sınırlı politik; kitlesel, taktiksel, rastgele; devrimci, politik, milliyetçi etnik, çevreci vb. (Martin, 2017: 34). Terörün türleriyle ilgili tanımlamalar ise şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: Etnik terör, ayrılıkçı terör, siber terör, narko-terör, din istismarına dayalı terör, aşırı sol terör, aşırı sağ terör, bireysel terör, biyolojik terör, kimyasal terör, iç terör, uluslararası terör, ulus aşırı terör vb. (Gül, 2012: 27).

Terör ve terörizm tanımlamalarındaki farklılıklar öncelikle siyasi önceliklere, hukuki norm farklılıklarına, mağdurun veya örgütün kimliğine, uluslararası sistemdeki güç dengelerine, ulusal çıkar ve önceliklere göre değişebilmektedir. Ülkeler arasındaki tehdit algısındaki farklılıklar, terör ve terörizm kavramına yönelik subjektif, tartışmalı ve politik bakış açısı, terörizmi örtülü, gizli veya vekâlete dayalı savaş/çatışma aracı olarak kullanma stratejisi gibi çeşitli faktörler, terör tanımlarının değişkenliğinin bazı sebepleri olarak belirtilebilir. Terör tanımı üzerine mutabık kalınan bir çerçeve geliştirilememesi uluslararası yaptırımları

formüle etmeyi zorlaştırmakta, çifte standardı artırabilmekte ve suçluların iadesi gibi somut adımları engellemektedir.

İdeolojik farklılıklar sebebiyle tanımlardaki uzlaşmazlığa rağmen genel olarak terörün sivillere yönelik acımasız bir eylem olduğu vurgulanmakta, yani sivil mağdur kısmı öne çıkarılmaktadır. Gerçekten de herhangi bir şiddet eylemini teröre dönüştüren hedef ayırt etmemek, eylemin sivillere dönmesi, eylemin vahşi ve kanlı olması, eylemin topyekûn bir grubu imha etmesi gibi sebepler midir? Oysa terörizmin en kabul gören unsuru olan sivillere yönelik eylem meselesi de bakışa göre değişmekte, ‘*tüm siviller masum değildir, destekçi veya işbirlikçidir*’ şeklindeki anlayışla mazur gösterilmeye çalışılmaktadır.

Terörizmin algı operasyonları, propaganda taktikleri ve çeşitli iletişim yöntemleri, terör eylemlerini olumlu veya olumsuz bir biçimde tasvir etme çabalarını içermektedir. Bu bağlamda, büyük çaplı vahşeti, ideolojik hedeflere ulaşma amacı doğrultusunda yapılmış bir fedakârlık olarak sunmak veya eli kanlı bir suçluyu fedakâr bir kahraman gibi lanse etmek, terörizmle ilişkilendirilen iletişim stratejilerinin temelini oluşturmaktadır. “*Mecbur kaldık, başka yol kalmadı, son çareydi, aynı yolla karşılık verdik, sadece savunma yapıyorduk*” gibi söylemler teröristlerin kendilerini meşrulaştırma söylemleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Terörizmin Değişen Vasfı ve Yeni Terörizm

ABD’de yaşanan 11 Eylül saldırısından sonra terörle mücadelenin bir suçla mücadele olmaktan öte bir savaş olarak kodlanması hem mücadelenin seyrini, yöntem ve stratejilerini hem de örgütlerin örgütsel yapılarından kullandıkları yöntemlere, seçtikleri hedeflere kadar bütün bileşenlerini değiştirmiştir.

11 Eylül sonrası terörizmin uluslar üstü, uluslar aşırı ve uluslararası hal alması teknolojik gelişmelerle, ulaşım ve iletişim araçlarındaki büyük devrimle, internet ve sosyal medyadaki büyük dönüşümle alakalı görülebilir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da otorite boşluğundan kaynaklı istikrarsız alanların oluşması, devletlerin güç mücadelelerinde vekâlet savaşları başlatarak örgütleri kullanmaları veya terörle mücadelede kullanılan yanlış yöntemler bu süreci hızlandırmıştır. Adaletsizlik, haksızlık, yoksulluk ve geri kalmışlığın dünya çapında yayılması küresel tepkilerin şiddete kanalize olmasına sebep olmuştur. ABD’nin uyguladığı terörle mücadele stratejisi ve yürüttüğü askeri operasyonlar tepkiselliği artırarak, örgütlerin propagandalarında kullanabilecekleri gerekçeleri artırmıştır.

Umberto Eco’nun ‘yeni savaş’ kavramsallaştırmasında (Eco, 2022: 243) vurguladığı gibi, yeni savaş artık iki ülkeyi değil; sayısız gücü karşı karşıya getirmektedir. Yeni savaşta düşman açık, net, kimlikli, karşıda ve bir ülke değil; içeride, çok aktörlü, belirsizdir. Bu savaş biçiminde teknikler, yöntemler, kimlikler, hedefler, amaçlar değişmiştir. Yeni terörist örgütler çok esnek bir örgütlenme ağıyla dünyanın çok farklı bölgelerine yayılabilmekte, tahrip gücü yüksek silahlara ucuz

şekilde ulaşılabilmekte, asimetrik yöntemlerle devletlerin klasik mücadele yöntemleri aşılabilmektedir.

Günümüzdeki terör tehdidi esnek, ulus aşan ağa sahip, modern teknolojiyi kullanan ve kendi içindeki gruplar arasında asgari irtibat kuran bir niteliktedir. Küresel düzeyde diğer örgütlerle bağlar kurarak artan bir şekilde kuvvet çarpanı etkisi yaratmaktadır (Yılmaz, 2017: 701). Terörizmin ulusal düzeyden bölgesel, ulus aşırı ve küresel düzeye genişlemesi, terörizm açısından yeni bir perspektifi ifade etmektedir.

Güvenlik kavramı geçmişten günümüze devlet odaklı ve yalnız askeri tehditleri ihtiva eden bir yapıdan terörizmin de dâhil olduğu çok boyutlu farklı tehditlerin ele alındığı genişleme, devlet üstü ve devlet altı aktörlerin de güvenliğin odağına yerleştirildiği derinleşme olarak adlandırılabilir süreçler yaşamıştır (Sula, 2022: 9 ve Küpeli, 2021: 267). Genişleme tehditlerin artması, derinleşme ise hedeflerin artmasıdır. Genişleme sadece askeri tehditlerin ötesinde, ekonomik, siber, biyolojik, göç ve çevre gibi çeşitli alanlarda ortaya çıkan tehditleri içermekte olup; derinleşme ise devlet dışı aktörlere, yani bireylere ve toplum kesimlerine yönelik farklı alanlardaki hedeflere ve küresel veya bölgesel düzeyde gerçekleşen eylemlere odaklanarak kendini göstermektedir.

Terör Örgütü Statüsü: Tanımlama ve Süreç

Terörle mücadele devletlerin terörizme karşı koymak, terör eylemlerini önlemek, suçları soruşturmak ve terör örgütlerini etkisiz hale getirmek amacıyla yürütülen geniş bir güvenlik ve hukuki çabalar bütünüdür. Bu çabalar; istihbarat toplama, sınırları koruma, hukuki düzenlemeler, güvenlik güçleri operasyonları, uluslararası iş birliği ve toplumla iletişim stratejilerini içermektedir. Ancak terörle mücadele noktasında vurgulanması gereken önemli bir husus; terörle mücadelenin ilk safhası olan örgütü terör örgütü olarak ilan etmek ve hukuk sistemi içinde mücadele edilecek bir suç örgütü pozisyonuna oturtmaktır.

ABD’de bir yapının terör örgütü olup olmadığına ülke içinde İç Güvenlik Bakanlığı, uluslararası nitelikte ise Dış İşleri Bakanlığı’nın yayınladığı listeye karar verilmektedir. Almanya’da devlet kurumları liste yayınlayarak örgütlerin tehlikeli, zararlı, illegal olup olmadığını ilan etmektedir. İngiltere’de bu görevi İçişleri Bakanlığı yürütmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2023: 64). Türkiye’de ise temel yöntem mahkeme kararıyla bir örgütün terör örgütü ilan edilmesidir. Bu ise bir süreç şeklinde işlemektedir. Ülkenin milli güvenlik siyasetine yönelik tavsiye kararları veren Milli Güvenlik Kurulu (MGK) - hükümet tarafından hazırlanan ve MGK’ce onaylanan Milli Güvenlik Siyaset Belgesine de uygun olarak- temel tehdit ve tehlikelere işaret etmektedir. Hükümetler bu tehdit ve tehlikelere karşı idari tedbirler almakta, bir dizi uygulama ile sorunu elimine etmeye çalışmaktadır. Mahkemeler ise somut olaylar üzerinden eylemde bulunan kişi ve yapılara

yönelik kararlar ile mücadelenin hukuki zeminini şekillendirmektedir. Örneğin Fetullahçı Terör Örgütü / Paralel Devlet Yapılanması (PDY), 30 Ekim 2014 tarihli MGK toplantısında ‘*kamu düzenin bozan iç ve dış legal görünüm altında illegal faaliyet yürüten paralel yapılanmalar*’, 29 Nisan 2015 tarihli MGK toplantısında ‘*milli güvenliği tehdit eden paralel devlet yapılanması*’, 26 Mayıs 2016 tarihli MGK toplantısında ‘*milli güvenliğimizi tehdit eden ve bir terör örgütü olan paralel devlet yapılanması*’ şeklinde nitelendirilmiştir. 20 Temmuz 2016 tarihli MGK toplantısında ise FETÖ terör örgütü olarak tanımlanmıştır.

MGK kararları, milli güvenlik politikasına yönelik tavsiye niteliğindedir ve hükümet, bu tavsiye kararlarının yansımaları olarak, kanun hükmünde kararnameler ve idari tasarruflar yoluyla FETÖ’ye karşı önlemler almıştır. 2015 yılında, FETÖ bağlantılı birçok dava görüşülmeye başlanmış olup, ilk kez silahlı terör örgütü ifadesi mahkeme kararına Temmuz 2016’da girmiştir. Verilen cezalar ise 2017 Eylül’ünde Yargıtay Ceza Kurulu tarafından onanmıştır.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi kararı, FETÖ’nün silahlı terör örgütü olduğunu şu şekilde vurgulamaktadır: “...3713 sayılı kanunun 1. Maddesinde tanımlanan amaca ulaşmak için silah başta olmak üzere her türlü cebir ve şiddeti araç olarak kullanan 5237 sayılı TCK’nin 314/1-2 maddesi kapsamında silahlı bir terör örgütü olduğu anlaşılmıştır...” (Yargıtay CGK, 2017/16-956).

Terör Suçu ve Hukuki Çerçeve

Türk ceza hukukunda örgütler genel (adi) suç örgütü, silahsız terör örgütü, silahlı terör örgütü olarak üç başlıkta ele alınmaktadır. TCK’nın 220. Maddesine göre örgütün unsurları üç kişinin bir araya gelmesi, aralarında hiyerarşik ilişki oluşması, suç işleme amacı taşınmaları, suç işlemeye yönelik sürekli eylemsellik ve ilişki içinde olmalarıdır.

Terör suçu ve örgütü tanımlamaları Terörle Mücadele Kanunu’nda ifade edilmektedir. Buna göre 1. Madde terör suçunu şöyle tanımlamaktadır:

“Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir” (TMK, 1991: 125).

Terör örgütü üyesi olmak ve terör suçu ise 2. Maddede şu şekilde vurgulanmaktadır:

“Birinci maddede belirlenen amaçlara ulaşmak için meydana getirilmiş örgütlerin mensubu olup da, bu amaçlar doğrultusunda diğerleri ile beraber veya tek başına suç işleyen veya amaçlanan suçu işlemese dahi örgütlerin mensubu olan kişi terör suçlusudur. Terör örgütüne mensup olmasa dahi örgüt adına suç işleyenler de terör suçlusudur.” (TMK, 1991: 125)

Terör suçları devlete, ulusal güvenliğe, hukuk sistemine ve demokratik rejime yönelik cebir, tehdit, şiddet eylemlerini içermektedir. Hükümeti devirmeye, Meclis’i lağvetmeye, rejimi değiştirmeye, birlik ve bütünlüğü yıkmaya, hukuk sistemini değiştirmeye yönelik eylemler terör örgütlerinin temel siyasi amaçları arasında yer almaktadır. Darbe, ihtilal, siyasi kalkışma gibi eylemler de aynı amacı taşıyan ve aynı kanun maddelerine muhatap olan eylemlerdir. Ceza Kanunu bu suçları şu maddelerde düzenlemektedir (TCK, 2004):

- Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak (TCK, 302. Madde),
- Askeri tesisleri tahrip ve düşman askeri hareketleri yararına anlaşma (TCK, 307. Madde),
- Anayasayı ihlal (TCK, 309. Madde),
- Yasama organına karşı suç (TCK, 311. Madde),
- Hükümete karşı suç (TCK, 312. Madde),
- Türkiye Cumhuriyeti hükümetine karşı silahlı isyan (TCK, 313. Madde),
- Silahlı örgüt (TCK, 314. Madde),
- Örgüte silah sağlamak (TCK, 315. Madde),
- Cumhurbaşkanı suikast (TCK, 310/1 Madde).

Darbecilik Suçu

Darbe; kuvvet kullanılması yoluyla hükümetin devrilmesi ve iktidarın değiştirilmesidir. (Girgin, 1982: 135). İhtilal ise yine kuvvet kullanmak yoluyla ama bu kez sadece yönetici sınıfı değil tüm sosyo-ekonomik ve politik sistemi değiştirmek için iktidarı ve sistemi değiştirmektir (Girgin, 1982: 210). Bu tanımlamalar aslında Fransız ve Rus ihtilallerine atf yapan, devrimi anlatan yaklaşımlardır. Siyasi iktidarın beklenmedik bir anda fiziki şiddet kullanılarak veya şiddet kullanma tehdidiyle yasalarda belirtilen veya normal sayılan usuller dışında el değiştirmesi darbe olarak adlandırılmaktadır (Demirel, 2021: 253).

Darbe; *“bir grubun, bir zümrenin ya da bir askerin yönetimi demokrasi kurlarını dışında ele geçirmesi”* anlamına gelir (Gökçen, 2021). Askeri darbe ordu içindeki kişiler tarafından planlanan ve düzenlenen amacı hükümeti devirmek olan bir isyan türüdür (Kalyvas, 2022: 55).

Bir grubun veya zümrenin demokratik iktidarı devirmesi veya onu etkisizleştirerek iktidar gücünü kullanması darbe olarak adlandırılmakla birlikte literatürde darbeden kasıt; askeri darbe, yani güvenlik güçlerinin hiyerarşik yapı içinde veya içinden çıkan bir cunta marifetiyle iktidarı devirmesi ve yönetimi ele almasıdır.

Askerî darbe, askerlik mesleğince benimsen emir-komuta zinciri zihniyetine tabi, eyleminde ve söyleminde şiddet barındıran, toplumsal ve siyasal alana müdahaledir (Altunok ve Gedikkaya, 2017: 65). Yıldız (2019: 36) darbeyi şöyle ifade etmektedir:

“Darbe genel olarak askeri gücün/ ordunun, demokratik bir devletin seçilmiş hükümetine ya da totaliter/otoriter bir devlette siyasal iktidarı elinde bulunduran bir iktidara karşı planlanmış bir şekilde güç/ zor/ şiddet kullanarak ya da güç kullanabileceği tehdidi ile var olan siyasal iktidarın yerine geçmesidir. Aslında darbelerin sonuçlarına baktığımızda ya siyasal iktidardaki kişi devrilmektedir ya da bir rejim değiştirilmektedir”.

Türkiye’de 27 Mayıs 1960 darbesi, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül darbesi, 28 Şubat 1997 post-modern darbesi, 27 Nisan 2007 e-bildirisi, 15 Temmuz 2016 darbe kalkışması demokratik rejime müdahaleler olarak ortaya çıkmıştır. Bu darbeler ve darbe girişimleri toplumun kendilerine yönetme hakkı vermediği kimselerin, iş birliği ve görev bölümü yaptıkları gruplarla beraber halkın iradesine müdahale ederek, meşru yönetimi devirerek, yönetme hakkını gasp etme çabası olarak görülmektedir (Aygen, 2018: 231).

27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbeleri doğrudan yönetime el koyarken, 12 Mart 1971 ve 28 Şubat 1997 muhtıraları hükümetlerin devrilmesi tetikleyerek (CHP hükümeti aynı ay içinde, RP hükümeti 4 ay sonra istifa etti) darbecilerin kendi kontrollerinde yönetimler tesis etmesini amaçlamıştır. 27 Nisan 2007 bildirisi AK Parti iktidarının istikrarlı tutumu neticesinde hükümeti devirecek bir muhtıra niteliği kazanamamış, 15 Temmuz cuntacı darbe girişimi ise halkın demokratik direnişi ile akamete uğratılmıştır.

Türk siyasi tarihi incelendiğinde yaşanan darbelerin, muhtıraların ve 15 Temmuz’da FETÖ militanları tarafından gerçekleştirilen darbe girişiminin bürokratik vesayetın etkisi altında gerçekleştiği rahatlıkla söylenebilir. Bürokratik unsurların politik süreçlere müdahale etme ve demokratik yönetimler üzerinde belirli bir etki ve kontrol sahibi olma amacı askeri müdahalelerle kendisini göstermiştir. Bu durum demokrasinin temel prensipleri olan halk egemenliği, katılımcılık ve yönetimin hesap verilebilirliği gibi değerlere karşı bir tehdit oluşturarak hükümetin meşruiyetini zedeleme, istikrarsızlık yaratma, demokratik kurumların güçlenmesini engelleme, demokratik gelişmeye zarar verme gibi amaçlar taşımıştır. Demokratik bir sistemde temel kaide hükümetin seçilmiş temsilciler tarafından belirlenmesi ve halkın katılımının esas alınmasıdır. Bir başka ifadeyle seçimle göreve gelen siyasetçiler genellikle politika belirleme sürecinde önemli sorumluluklar üstlenirken; bürokratlar ise teknik ve uzmanlık bilgisinden hareketle siyasiler tarafından belirlenen politikaların uygulanması sürecinde görev almaktadırlar. Bürokratların siyasilerin yerine geçerek karar alma süreçlerine müdahalesi bürokratik vesayetın doğmasına neden olmaktadır. Şöyle ki bürokratik vesayet, bürokratların demokratik süreçlere aşırı müdahale etmeleri veya siyasi liderlik

üzerinde karar verici olmaları durumunda ortaya çıkmaktadır. Demokrasilerde siyasiler halkın seçimleri sonucunda göreve gelmekte ve bu süreç halkın temsilini sağlamaktadır. Bürokrasinin seçilmişleri yani siyaseti hizaya getirme, dizginleme çabası ve siyasi liderleri by-pass etme arzusu doğrudan halkın temsil yeteneğine müdahale anlamına gelmektedir. Bu durum demokratik sistemlerin işleyişine zarar vermektedir. Çünkü demokrasi, halkın iradesinin üstün olduğu, çeşitli görüşlerin temsil edildiği bir sistemdir. Türk siyasi tarihindeki darbeler genellikle bürokratik vesayetin etkisi altında gerçekleşmiştir. Bu müdahaleler, ideolojik ayrılıklar, güvenlik endişeleri veya siyasi istikrarsızlık gibi nedenlere dayanmış ve demokratik süreçlere zarar vermiştir. Nitekim 15 Temmuz'da gerçekleşen darbe girişimi de bürokratik vesayetın belirgin bir örneği olarak öne çıkmaktadır. Bu darbe girişiminde, FETÖ mensupları askeriye gibi güçlü bir bürokratik kuruma sızarak; demokratik yönetimi devirmeye yönelmiştir. FETÖ'nün bu girişimi, bürokratik vesayetın demokratik süreçlere müdahale etme potansiyelini ve bu tür yapıların kontrolsüz büyümesinin demokrasiye yönelik tehditlerini göstermiştir. Ancak, Türk halkının güçlü bir şekilde demokrasiye sahip çıkması bu girişimin başarısızlığa uğramasına neden olmuş ve demokratik süreçlere olan bağlılık vurgulanmıştır.

Türkiye'de darbe tarihi incelendiğinde yönetime el koyma kaygısı güdenler bu mücadeleyi önce TSK içinde vermişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleşen ilk askeri darbe olan 27 Mayıs 1960 darbesi, bir grup askerin giriştiği bir kalkışma şeklinde ortaya çıkmış, cuntacılar önce TSK yönetimine el koymuş ve komutanları emekli etmiş; beraberinde ise ülke yönetimine el koymuştur. 9 Mart'ta bir grup askerin Milli Demokratik Devrim adıyla girişeceği cuntacı kalkışma engellenirken, üç gün sonra emir komuta zinciri içinde bir muhura verilmiş ve askerin bir bölümü diğer bölümünü tasfiye etmiştir. 1980 darbesi ise Türkiye'nin siyasi tarihinde bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu süreçte, askeri bürokrasinin etkisiyle oluşturulan Anayasa, askeri vesayeti pekiştiren bir yapıyı beraberinde getirmiştir. Ordudaki vesayetçi zihniyet sahip aktörler siyasi süreçleri kontrol etme ve denetleme amacıyla önemli rol oynamışlardır. Darbeyle birlikte birçok siyasi parti kapatılmış, siyasetçiler tutuklanmış ve siyasi faaliyetler büyük ölçüde sınırlı hale getirilmiştir. Ayrıca, sendikalar ve sivil toplum örgütleri üzerinde de sıkı denetimler uygulanmıştır. Bu dönemde askeri bürokrasi, ülkedeki siyasi, sosyal ve ekonomik süreçleri belirleme noktasında önemli bir rol oynayarak vesayetın zirve yaptığı bir dönem yaşanmıştır. 27 Nisan 2007 tarihinde gerçekleşen e-muhurtaya giden süreçte de askeri bürokratik vesayetın etkisi belirgin bir şekilde hissedilmiştir. Bu süreçte siyasi süreçlere müdahalede bulunularak siyasi kararlar şekillendirilmeye çalışılmıştır. Askeri bürokrasinin politik gelişmeler üzerindeki etkisini sürdürdüğü ve siyasi dengeleri yönlendirmeye çalıştığı bir döneme tanıklık edilmiştir. 15 Temmuz'a giden süreçte ise FETÖ üyeleri Ergenekoncu oldukları gerekçesiyle saf dışı ettikleri askerlerin yerine kendileri etkili konumları ele geçirmişler ve ardından ülke yönetimine el koyma girişiminde bulunmuşlardır.

Hükümet'ten kaynaklanan veya kaynaklanmayan sebeplerle ülkenin anarşi, huzursuzluk ve istikrarsızlığa sürüklendiği, iç savaş ihtimalinin ortaya çıktığı, ülkede güvensizliğin hâkim olduğu, irtica tehdidiyle sistemin laik vasfının kaybolduğu, hükümetin yolsuzluk, yozlaşma ve ayrımcı politikalarla toplumsal infiale sebep olduğu gibi bir kısım bahaneler darbelerin gerekçesi olarak sunulmuştur.

2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti asker sivil ilişkilerini normalleştirmek ve darbeci/vesayetçi anlayışı ortadan kaldırmak için (özellikle AB'ye uyum çalışmaları marifetiyle) ciddi çaba sarf etmiş ve sivilleşmeyi sağlamak için yapısal tedbirleri hayata geçirmiştir. Olağanüstü halin kaldırılması, devlet güvenlik mahkemelerinin ve özel yetkili mahkemelerin kaldırılması, MGK genel sekreterinin sivil olmasının önünün açılması, EMASYA¹ Protokolünün kaldırılması, askeri yargının yetki alanının daraltılması, Yüksek Askeri Şura kararlarına karşı yargı yolunun açılması, YAŞ'ta oturma düzeninin değiştirilmesi, 12 Eylül darbelerini yargılama yolunun açılması, TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35'inci maddesinin değiştirilmesi, bazı kurumlardaki askeri üye uygulamasına son verilmesi, milli güvenlik bilgisi dersinin kaldırılması gibi düzenlemeler sistemin demokratikleştirilmesi açısından önemli kilometre taşları olmuştur.

Özellikle TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35'inci maddesindeki görev tanımındaki "koruma-kollama" ifadelerinin değiştirilmesi önemli bir adım olarak görülebilir (Akdoğan, 2016: 29). Askeri müdahalelere meşruiyet oluşturduğu var sayılan TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35. Maddesi TBMM tarafından şu şekilde değiştirilmiştir:

"Silahlı kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumaktır" ifadesi, "Silahlı kuvvetlerin vazifesi; yurtdışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askeri gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, TBMM kararıyla yurtdışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır." (Aygen, 2018: 235).

Darbecilere yönelik suçlamalar siyasi arenada sıkça dile getirilmesine rağmen, bir darbenin ve darbeci grubun yargılanması uzun bir süre boyunca gerçekleşmemiştir. 12 Eylül askeri müdahalesini gerçekleştiren komuta kademesi TCK'nın "devlet kuvvetleri aleyhine cürümler" başlıklı 146. Maddesine göre Anayasal rejimi taşıyıcı ve tebdil suçundan yargılanmış ve müebbet hapis cezasına çarptırılmış; ancak şahısların vefatı sebebiyle dava düşmüştür (Euronews, 2022). 28 Şubat postmodern darbesiyle ilgili yargulamalar da uzun süre devam etmiştir. Askeri emir komuta sisteminin dışında yargı, medya, akademi, sivil toplum ve iş dünyasını kapsayan bir ilişki ağıyla şekillenen 28 Şubat sürecinde farklı kesimlerden

¹ EMASYA, 'Emniyet Asayiş Yardımlaşma Protokolü' olarak bilinmektedir. Emniyet Ve Asayiş Yönünden Ordu-Sivil İş Birliği Protokolü olarak da ifade edilmektedir. 28 Şubat sürecinden hemen sonra gündeme gelen EMASYA Protokolü 13 yıl uygulanmış ve 2010 yılında kaldırılmıştır. Protokol, 5442 Sayılı Kanun'un 11/D maddesi esas gösterilerek 27 maddeden oluşmuştur.

birçok kişi yargılanmış ama olay bir terör örgütü veya terör suçu olarak gündeme gelmemiştir. Çoğu asker kökenli olan sanıkların büyük kısmı TCK 147. Madde uyarınca “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini cebren düşürmeye ve devirmeye işti- rak*” suçundan ağırlaştırılmış müebbet cezasına çarptırılmıştır (Anadolu Ajansı, 2018). Darbe suçu terör suçu olarak sayılan maddelerle aynı muhtevada olmasına rağmen darbeler bir ‘terör suçu’, darbeciler de ‘terör örgütü’ olarak nitelendiril- memiştir. Bunun ilk istisnası hükümeti devirmeye çalıştığı iddia edilen Ergene- kon Terör Örgütü suçlamasıdır.

Ergenekon Terör Örgütü İddiası

2000’li yıllarda faaliyet gösterdiği ve hükümeti devirmeye yönelik bir dizi gi- rişimde bulunduğu iddia edilen Ergenekon Davasına ilişkin “*devletin güvenlik güçleri içerisinde örgütlendiği; bünyesinde asker, polis, gazeteci, akademisyen üyeleri olduğu; bu derin devlet örgütlemesinin 2003-2004 yıllarında Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetini devirmeye yönelik darbe planladığı; 2006’da bir yüksek yargıcın öldürüldüğü Danıştay Saldırısını, 2007’de Malatya’da üç Hristiyan’ın öldürüldüğü Zirve Yayınevi katliamını gerçekleştirdiğini ve 2008-2009 yıllarında bazı suikast planları yaptığı*” iddia edilmiştir. Soruştur- mayı yürüten savcılar, sanıkların 2003-2004 yıllarında mevcut hükümeti silah zoru ile devirip anti-demokratik yollarla devlet idaresini ele geçirmeyi plan- ladığını ve bu çerçevede Sarıkız, Ayışığı, Yakamoz ve Eldiven kod adlı darbe planları hazırladığını iddia etmiştir (Anadolu Ajansı, 2014).

Dönemin mahkemesi, Ergenekon’un silahlı terör örgütü olduğunu belirttiği iddianamede;

“Ergenekon terör örgütünün, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine karşı halkı silahlı isyana tahrik ettiği gibi, cebir şiddet kullanmak sureti ile Türkiye Cumhuriyeti Hü- kümetini cebren ortadan kaldırmaya teşebbüste bulunduğu, amaçlarına ulaşmak için kontrolü altında bulunan medya ve sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla ülkede kaos ve iç çatışma ortamı oluşturmaya çalıştıkları, oluşacak gerginlik ortamından fay- dalanarak, görevde bulunan hükümetleri çalışamaz hale getirip, nihai olarak ordu içerisinde kendilerine destek vereceklerini umdukları askeri şahısların yardımı ile yönetimi değiştirmek amacıyla hükümeti yıkmaya teşebbüs ettikleri (...)” tespitlerinde bulunmuştur (Radikal Gazetesi, 2010).

Ergenekon örgütü iddiası FETÖ’nün kumpas davaları kapsamında ele alınarak Yargıtay’ca 21 Nisan 2016 tarihinde bozulmuştur. Yargıtay örgütün varlığına delil bulunmadığını ve FETÖ’nün siyasi amaçları için bu davayı kullandığını belirtmiştir.

KADEM’in FETÖ raporunda Ergenekon hadisesi şu şekilde anlatılmaktadır:

“FETÖ kendine bağlı mensupların orduda karar alma pozisyonlarına yükselebil- mesini sağlamak üzere sahte delillerle Örgüte bağlı savcı ve hâkimlerin yürüttüğü

düzmece askeri darbe suçlamaları içeren davalar sonucunda orduda önemli görevlerdeki kurmayları hapse attırdı ve yerlerine FETÖ üyelerinin gelmesini sağladı. O dönem boşalan önemli göreve getirilenlerin birçoğu 15 Temmuz'da başarısız darbe girişimine kalkışan kurmaylardı. 15 Balyoz ve Ergenekon darbe planları iddiaları ile tertiplenen kumpasta, bu planların hazırladıkları iddia edilen TSK mensubu üst düzey askerler FETÖ üyesi yargıçlar tarafından uzun yıllar tutuklu yargılanarak TSK'dan uzaklaştırıldı. Böylece FETÖ üyesi askerlere üst düzey pozisyonlar açılmış oldu. FETÖ üyesi savcılar, hâkimler ve yüksek yargı mensupları özellikle komuta kademesinde bir kadro boşluğu oluşturma amacıyla bu davalarda bir dizi usulsüzlüğün altına imza attı. Kumpasta Balyoz ve Ergenekon davalarına isimleri karışan askerlere atfedilen iddiaları bu örgütün üyelerinin yazdığı ortaya çıktı” (KADEM, 2017: 14).

FETÖ, kendi ideolojik hedefleri doğrultusunda devletin kritik kurumlarına sızarak, özellikle ordu, emniyet, yargı, istihbarat ve siyasi mekanizmaları manipüle etmeye çalışmıştır. Söz konusu örgüt, 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirdiği darbe girişimiyle bu hedeflerini en üst düzeye çıkarmıştır. Kendi ülkesinin milli ordusuna, istihbaratına, bankasına ve seçilmiş meşru sivil iktidarına kumpas kuranların, bu eylemleriyle ülkenin çıkarlarına hizmet etmedikleri açıktır. Bu tür kumpaslar, ulusal güvenliği ve demokratik süreçleri tehlikeye atarak toplumsal huzuru bozmakta ve devletin temel kurumlarına zarar vermektedir.

FETÖ

Darbeci terör örgütü sınıflandırmasına giren veya bu şekilde adlandırılarak hem darbeci hem terör örgütü olarak literatüre giren ikinci vaka Fetullahçı Terör Örgütü'dür. Örgüt lideri Fetullah Gülen'in kurduğu, başlangıçta bir dini cemaat olarak algılanan ancak zamanla paralel devlet yapılanması olarak bilinen ve sonunda giriştiği kalkışmayla darbeci terör örgütü olarak tanımlanan FETÖ'nün seyri şu şekilde özetlenebilir:

“İlk aşama, yeraltı faaliyeti denilebilecek düzeyde büyük bir gizlilikle işleyen ve 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar süren 'kuruluş, temellenme ve kadrolaşmaya başlama' aşaması; ikinci aşama örgütün devlet kadrolarının 'kılcak damarlarına kadar' sızarak devleti ele geçirme planını uygulayabilmek için kullandığı takiyeye taktiğine dayalı ikiyüzlü örgüt mekanizmasının hızla işlediği, gizlilik ve 'tedbir' ile 'güçlenerek yayılma ve yayılarak güçlenme' stratejisinin uygulandığı ve 28 Şubat 1997 post-modern darbe sürecine kadar devam eden 'hem toplumda hem devlette yayılma ve her alanda iktidarı ele geçirme aşaması; üçüncü aşama ise nihai hedef olan 'altın vuruş-kıyam-huruç' için 'kadrolaşmanın tamamlanması ve asıl niyet için harekete geçilmesi' aşaması olup 15 Temmuz 2016 darbe girişimine kadar sürmüştür” (Aygen, 2018: 243).

Paralel Devlet Yapılanması ve FETÖ olarak nitelenen örgüt, 17 Aralık'ta yargı darbesinden sonuç alamayınca, 15 Temmuz 2016'da doğrudan askeri darbe

yapmaya kalkışmıştır. 16 Temmuz'un ilk saatlerinde darbe girişiminde bulunmayı planlayan cuntacılar, 15 Temmuz günü MİT'e gelen bir ihbar ve arkasından MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın Genelkurmay'a bu bilgiyi aktarmasıyla deşifre olduklarını düşünerek kalkışmayı erkene çekmişlerdir. Saat 21:30 civarında harekete geçen bazı birlikler cuntacı müdahalede bulunmuştur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kararlı direnişi ve çağrısı halkın kitlesel olarak sokaklara çıkmasına yol açmış, aynı zamanda ordu bünyesinde geniş bir katılımın olmaması ve polisin direnişi desteklemesi, darbe teşebbüsünün başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur.

15 Temmuz kalkışmasının püskürtülmesiyle olağanüstü hâl ilan edilmiş, hükümet tarafından TBMM'den alınan Kanun Hükmündeki Kararname çıkarma yetkisi kullanarak kamuda ve özel sektörde geniş çaplı tasfiyelere başlanmıştır. Olayın ilk anından itibaren harekete geçen savcılar da her alanda görülen hukuksuzlukların üzerine giderek FETÖ ile ilgili geniş kapsamlı yargılamalara başlamışlardır. 241 kişinin şehit olduğu olaylarda başta TBMM olmak üzere birçok yerin bombalanması iç ve dış kamuoyunda büyük tepkiye sebep olmuştur.

Basın organlarının da ideolojisi, yayın çizgisi ne olursa olsun 'ülkeye karşı hıyanet girişimi' olarak adlandırılan 15 Temmuz kalkışmasına karşı birlik ve beraberlik içerisinde, darbenin karşısında olan ortak bir söylem geliştirmiştir (Nisan ve Şeker, 2017: 95). 15 Temmuz darbe girişimi, uygulanan fiziksel şiddet bakımından en yoğun ve işgal girişimi şeklinde bir kalkışma olarak değerlendirilmiştir. Yayla (2016: 12)'nin da vurguladığı gibi: "evvelki darbeler fiziksel şiddetten çok psikolojik şiddete, şiddet kullanma tehdidine ve şiddet aygıtlarının teşhirine dayanmıştır. 15 Temmuz'da ise yoğun şiddet kullanılmış, bu şiddet hem kamusal hedeflere hem de darbeye karşı çıkan sivil vatandaşlara yöneltilmiştir. Bu yönüyle şiddet hem terör boyutlarına ulaşmış hem de darbenin failinin bazı korkunç özelliklerini yansıtmıştır."

Öğrencilerin sınav sorularını çalmaktan memurların sicilini bozmaya, işadamlarına şantaj yapmaktan karalama dosyaları oluşturmaya, casusluk yapmaktan kurumlara sızmaya, yargı ve polisteki elemanları tarafından uydurma suç dosyaları oluşturmaktan hükümeti devirmeye yönelik kumpaslar kurmaya ve en nihayetinde silahlı kalkışmada bulunmaya kadar hayatın her alanında herkesi etkileyecek suçlar işleyen FETÖ; TCK'daki birçok maddeden yargılanmış, FETÖ'cüler çok geniş yelpazede suç maddelerinden hüküm giymişlerdir.

FETÖ'nün özellikle darbeye yönelik kalkışması; Anayasayı ihlal (Madde 309) Cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının öngördüğü düzeni ortadan kaldırmaya veya bu düzen yerine baş kabri düzen getirmeye veya bu düzenin fiilen uygulanmasını önlemeye teşebbüs etmek; Cumhurbaşkanı suikast ve fiili saldırı (Madde 310); Yasama organına karşı suç (Madde 311); Hükümete karşı suç (Madde 312). Cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti hükümetini ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen veya tamamen engellemeye teşebbüs etmek; Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak (Madde

302); Askeri komutanlıkların gaspı (Madde 317); Askerleri itaatsizliğe teşvik (Madde 319), Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk (Madde 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339); Suç örgütü kurmak (Madde 220); Silahlı suç örgütü kurmak (Madde 314), (TCK, 2004: 25611) maddelerini ilgilendirmektedir.

Sonuç

Türkiye’de 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesiyle başlayan darbeler sürecinde en son 15 Temmuz 2016’daki kalkışması yaşanmıştır. Emir komuta zinciri içinde veya cuntacı bir grup tarafından yapılan, yazılı muhtıra, e bildiri veya ordunun silahlı gücüyle gerçekleşen, psikolojik veya fiziki şiddet zorlamasıyla netice alan darbeler farklı aktörlerce farklı yöntem ve araçlarla gerçekleştirilmiştir.

Bürokratik vesayet, bir ülkede askeri veya sivil bürokrasinin demokratik süreçleri etkileyerek, seçilmiş hükümete karşı kontrol ve etki sağlaması durumunu ifade etmektedir. Bu tür bir vesayet, demokratik kurumların zayıflamasına ve siyasi karar alma süreçlerinin bozulmasına yol açmaktadır. Bu zayıflama ve bozulma, darbelerin ve darbe girişimlerinin ortaya çıkma zeminini oluşturmaktadır.

Türkiye’de askeri darbeler tarihi, 1960, 1971 ve 1980 darbeleriyle başlamıştır. 1960, 1971 ve 1980 darbeleriyle birlikte 28 Şubat süreci, 27 Nisan 2007 e-muh-turası ve 15 Temmuz darbe girişiminde de görüleceği üzere bürokratik vesayet siyasi hayatın kesintiye uğratılmasında önemli bir rol oynamıştır. Devleti işgal eden ve kendisini demokrasinin üzerinde konumlandıran bürokratik yapılar yaptıkları ve amaçladıkları müdahalelerle siyasi süreçleri kontrol altına almak istemiş ve seçilmiş meşru hükümetleri devirmeyi hedeflemiştir.

12 Eylül ve 28 Şubat girişimlerini yapanlar darbecilik suçlamasıyla yargılanmışlardır. Bu suçlamalar devlet düzenini taşıyıcı, Anayasal düzeni değiştirmek veya hükümeti devirmek suçlamalarını içermiştir. Her darbe girişimi askeri bürokrasi içinde veya yargı, medya, sivil toplum gibi farklı kesimlerin desteğini alarak, organize, örgütlü bir çaba olarak ortaya çıkmasına rağmen bu ilişki ağı bildiğimiz manada bir örgüt olarak algılanmamıştır. Oysa üç kişinin bir araya gelerek bu suçları işlemesi, bir otorite veya odaktan talimat alması, eylemi gerçekleştirmek için sürekli bir ilişki içinde olması örgüt suçunu oluşturmaktadır.

Darbe faaliyetlerinin bir terör suçu gibi algılanmaması önemli bir sorundur. Halbuki darbecilik terörle mücadele kanunundaki suç tanımında karşılık bulmaktadır. Bu suçu işleyen terör suçu işlemiştir. Yani ortada hem bir örgütlü yapı hem de terör suçu bulunmaktadır. TCK da örgüt ve terör suçunu tanımlamakta, bu unsurların bir araya gelmesi terör örgütünü ifade etmektedir.

PKK veya DEAŞ gibi terör örgütleri ile mücadele, TCK’daki ilgili suç maddeleri kapsamında, terör örgütü olarak kabul edilmektedir. Darbecilik ise bir terör suçu olup, örgütlü bir şekilde darbe girişiminde bulunan tüm gruplar terör örgütü

olarak değerlendirilmelidir. Darbecilerin farkı terör suçunu devlet imkânları, silahları, araçları ile gerçekleştirmeye çalışmalarıdır. Bu durum gerek 27 Mayıs darbesini yapanlar gerekse de 15 Temmuz'da darbe kalkışmasında bulunan FETÖ militanları için de geçerlidir. İki darbeci grup da terör tanımı içinde yer alan aynı darbe suçunu işlemişler, aynı imkânları kullanarak yönetimi ele geçirmeye çalışmışlardır. Aradaki fark, ilk grubun farklı alanları siyasi-psikolojik etki ederek yönlendirmeye çalışması, FETÖ'nün ise buna ek olarak kendi elemanları üzerinden bu alanlarda etkinlik kurmasıdır. Paralel devlet yapılanması veya derin devlet yapılanması aynı mahiyette anayasal düzenin altını oyan ve devlet gücünü kullanarak iktidar düzeni kurmaya çalışan illegal yapılardır. Bu illegal yapıların resmi devlet görevlisi sıfatını kullanan kişiler üzerinden hukuksuz eylem gerçekleştirmeleri sonucu değiştirmemektedir. Sonuç olarak tüm darbe girişimleri ve suçları terör suçudur; FETÖ ise mahkemelerce, MGK ve Hükümet kararınca darbeci terör örgütü olarak tanımlanmış bir örgüttür.

Kaynakça

- Akdoğan, Y. (2016). *Asker Sivil İlişkileri ve Kumpastan Darbeye FETÖ*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Altunok, H. ve Gedikkaya, F. G. (2017). “Türkiye’de Darbeler ve Yargı Kurumları”, *Turkish Studies*, C. 12, S. 16, ss. 65-82.
- Anadolu Ajansı, (2014). “Ergenekon Silahlı Terör Örgütüdür”, 03 Nisan 2014.
- Aygen, M. (2018). “Türkiye ve Darbeler, 15 Temmuz Örneği”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 28, S. 2, ss. 231-253.
- Chenoweth, E. vd. (2022). *Terörizmin El Kitabı*, Çınar Özen (ed.), (Çev: Ensar Macit ve İmran Samancı), Ankara: Siyasal Kitabevi, ss. 31-42.
- Demir, C. K. (2018). “Terörizm, Medya ve Devlet”, Mehir Terzi ve Serkan Yenal (ed.), *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm*, Ankara: Gece Akademi Yayınları, ss. 47-84.
- Demirel, T. (2021). “Darbe”, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, İstanbul: Tübitak Bilim Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları.
- Euronews, (2022). “12 Eylül Davası Kapandı”, 31.05. 2022.
- Eco, U. (2022). *Yengeç Adımlarıyla*, (Çev: Şemsa Gezgin), 4. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap.
- Girgin, K. (1982). *Politika Sözlüğü*, İstanbul: Hür Yayıncılık.
- Gökçen, S. (2021). “Türkiye’nin Demokrasi Mücadelesinde Darbeler: (15 Temmuz Darbe Girişiminin 6. Yıl dönümü),” *Devlet Dergisi*, 21 Eylül 2021, http://devlet.com.tr/makaleler/y575-Turkiyenin_Demokrasi_Mucadelesinde_Darbeler_15_Temmuz_Darbe_Girisiminin_6_Yil_donumu.html, (E.T.: 12.09.2023).
- Gül, T. (2012). *Terör ve Terörizm*, İstanbul: Ark Kitapları.
- İçişleri Bakanlığı. (2023). Sorularla Terörizm ve Terör Örgütleri, 50 Soruda Terör ve Terörizm, Ankara: TC. İçişleri Bakanlığı.
- Kalyvas, N. S. (2022). “Siyasal Şiddetin Görünümü”, *Terörizmin El Kitabı*, Çınar Özen (ed.), (Çev: Ensar Macit ve İmran Samancı), Ankara: Siyasal Kitabevi, ss. 43-68.
- Martin, G. (2017). *Terörizm, Kavramlar ve Kuramlar*, (Çev: İhsan Çapçoğlu ve Bahadır Metin), Ankara: Adres Yayınları.
- Nisan, F. ve Şeker, N. T. (2017). “Demokrasiye Sekteye Uğratan Darbe Haberlerinin Çerçevesi: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Örneği”, *TRT Akademi*, C. 2, S.3, ss.69-96.
- KADEM, (2017). *FETÖ Fethullahçı Terör Örgütü*. İstanbul: Kadem Yayınları.
- Radikal Gazetesi (2010). “Sarkız”La Başlayıp Eldiven’le Bitecek Darbenin 15 Adımı”, 27 Mart 2010 ve 12 Haziran 2011.
- Sula, İ. E. (2022). “Uluslararası Güvenlik Çalışmalarının Kuramsal Dönüşümü ve Değişen Güvenlik Tanımları”, *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, Hakan Karaaslan ve Murat Demirel (ed.), Ankara: 2. Baskı. Nobel Yayınları, ss. 1-18.
- Yayla, A. (2016). “15 Temmuz Direnişi ve Türkiye Demokrasisi”, *Liberal Düşünce Dergisi*, S. 83, ss.5-49.
- Yenal, S. (ed.). (2021) *Teoriden Uygulamaya Güvelik ve Terörizm Çalışmaları*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yıldız, F. (2019). “Anglosakson ve Kıta-Avrupası Geleneğinde Darbeler”, *Ekonomi, İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.5, S.1, ss.36-48.
- Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik. Teori, Pratik ve Gelecek*, Ankara: Kaynak Yayınları.

Onarıcı Adalet Sistemi ve Uzlaştırma Kurumu: Uzlaştırma Sürecinde Çocuğun Haklarının Korunması

Ülgen Aslan Düzgün*, Vildan Sevin**

Öz: Onarıcı adalet sisteminin bir uzantısı olan uzlaştırma kurumu, çağdaş hukukta ceza adaleti anlayışına yön veren mekanizmalardan biridir. Cezalandırıcı adaletten onarıcı adalete evrilen ceza sistemleri içinde çocuğun korunması ise ceza adaletinin başlıca amaçlarındandır. Bu çalışmada öncelikle onarıcı adalet sistemi ve uzlaştırma kurumu incelenecek, devamında suçun pasif süjeleri olan mağdur ve suçtan zarar gören kavramları tartışılacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde çocuk hukuku, çocuk haklarının gelişimi ve bu alandaki uluslararası düzenlemeler incelenecektir. Son olarak ise çocukların onarıcı adalet sistemi ve uzlaştırma kurumu içindeki yeri yine çocuğun yüksek yararı kavramı çerçevesinde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Onarıcı Adalet, Cezalandırıcı Adalet, Uzlaştırma, Alternatif Çözüm Yöntemi, Çocuğun Yüksek Yararı.

* Doç. Dr., Polis Akademisi, Trafik Enstitüsü, ulgenaslan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3266-7788

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ceza Adaleti Anabilim Dalı, vildan_sevin@hotmail.com, ORCID: 0009-0009-2498-8985

Restorative Justice System and the Institution of Reconciliation: Protecting the Rights of the Child in the Reconciliation Process

Ülgen Aslan Düzgün, Vildan Sevin

Abstract: The institution of conciliation, which is an extension of the restorative justice system, is one of the mechanisms that direct the understanding of criminal justice in contemporary law. Protection of the child is one of the main purposes of criminal justice in penal systems that have evolved from punitive justice to restorative justice. In this study, first the restorative justice system and the mediation institution will be examined, and then the concepts of victim and victim, who are the passive subjects of the crime, will be discussed. Finally, the place of the child within the restorative justice system and mediation institution will be evaluated within the framework of the concept of the best interest of the child.

Keywords: Restorative Justice, Retributive Justice, Conciliation, Alternative Solution Method, Best Interest of the Child.

Giriş

Ceza hukukunun doğduğu tarihten bu yana adalet ve cezalandırma kavramları birçok farklı yaklaşımla hayat bulmuştur. Bu yaklaşımlardan bazıları, faile uygulanan yaptırıma odaklı ve çoğu hukuk sisteminde de kabul görmüş olan cezalandırıcı adalet sistemi (*retributive justice*), suçun failinin iyileştirilmesini amaçlayan dağıtıcı adalet sistemi (*distributive justice*) ve nihayet mağdur odaklı onarıcı adalet (*restorative justice*) sistemidir (Ness & Strong, 2015, s.23). Nitekim tarihte en çok kabul görmüş ve yaygınlaşmış olan anlayış cezalandırıcı adalet sistemi olsa da, günümüzde ibre artık onarıcı adalet sistemine dönmüştür. Bu anlayış doğrultusunda, 21. yüzyıl çağdaş ve yenilikçi ceza hukuku sistemlerinde asıl gaye artık faili cezalandırmak değil, faili onarıcı adalet sistemi içinde geri kazanırken mağduru da sistemin bir parçası haline getirmektir. Cezalandırıcı adalet yaklaşımını esas alan hukuk sistemlerinde, faile verilen cezanın suçun tekrarını önleyici veya ıslah edici olup olmadığı dikkate alınmazken, onarıcı adalet sisteminde esas olan failin ıslahı, kişinin topluma geri kazandırılması ve mağdurun suçtan kaynaklı mağduriyetinin giderilmesidir.

Mağdur haklarının korunması ve desteklenmesi konusundaki bu tür hassasiyetler 1980'li yıllardan itibaren gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Cezalandırıcı adalet sisteminden onarıcı adalet sistemine geçilen bu süreçte, onarıcı adalet anlayışının bir uzantısı olarak uzlaştırma kurumu da çağdaş ceza hukukundaki yerini almıştır. Onarıcı adalet sisteminin önemli araçlarından birisi olan uzlaştırmanın Türk Hukukuna girişi ise 2005 yılında olmuştur. Uzlaştırma kurumu, mağdur ve suçtan zarar görenin yargılama sürecine aktif katılımını sağlamakla birlikte, yargılama sürecinin hızlandırılması bakımından mağduriyetin tazmininde de önemli rol oynamaktadır.

Çağdaş hukuktaki tüm bu gelişmeler ile fail-mağdur yararı gözetilirken toplumun hassas ve kırılabilir halkası olan çocuğun yüksek yararı da göz ardı edilmemelidir. Mağdur ve failin karşı karşıya getirildiği uzlaştırma sürecinde fail ya da mağdur kimliğine bakılmaksızın çocuğun maddi ve manevi korunumu her türlü yararın üstünde tutulmalıdır. Bu çalışmada onarıcı adalet sistemi ve uzlaştırma kurumuna genel bir bakış ve değerlendirmede bulunulduktan sonra, uzlaştırma kurumu içinde fail-mağdur karşılaşması ve bu süreçte çocuğun yüksek yararının korunması tartışılacaktır.

Onarıcı Adalet ve Uzlaştırmaya Genel Bir Bakış

1980'li yıllarda dünya genelinde mağdur hakları, mağdurun ceza yargılamasına katılımı ve failin topluma geri kazandırılması kavramları tekrar önem kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmeler üzerine birçok devlet yüzünü onarıcı adalet sistemine dönmüştür. Bozulan kamu düzeninin eski haline getirilmesinde tarafların ih-

tiyaçlarının gözetildiği bir yaklaşım (*United Nations Office on Drugs and Crime*, 2006, s.5) olarak tanımlanabilecek onarıcı adalet sistemi Türk Ceza Sistemine ise 2000'lerin başlarında girmiştir.

Onarıcı adalet; fail ve mağdurun adli ve idari kolluk vb. yardımcılar nezaretinde ve tamamen gönüllülük esasına dayalı biçimde karşı karşıya gelip, failin sebebiyet verdiği zarara ve mağdurun bundan kaynaklı mağduriyetinin giderimine yönelik çözüm yolları aranması ilkesine dayanmaktadır (Mercan, 1999, s.106). Burada asıl odak konusu mağdurun mağduriyeti ve failin ıslahıdır. Nitekim Amerika, Kanada, İngiltere, Yeni Zelanda ve Avustralya'da yapılmış araştırmalar fail ve mağdurun onarıcı adalet anlayışı bağlamında karşı karşıya getirilmesinin, yine failin ıslahı ve işlenen suç bakımından tekrerrün engellenmesinde büyük etkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır (Mercan, 1999, s.117).

Tekerrürün engellenmesinde yani suçun önlenmesinde bir diğer etken de utanç duygusudur. Faili işlediği suç ve sonuçları ile yüzleştiren, failde gerçekleşmesi beklenen utanç duygusu doğru bir onarıcı adalet yaklaşımı ile olumlu sonuçlar verebilmektedir. Bu noktada utanç kavramı damgalayıcı ve bütünleştirici utanç olarak ikiye ayrılabilirken suçu önlemede olumlu etkiyi bütünleştirici utancın sağladığı düşünülmektedir. Damgalayıcı utancın sosyolojik olarak toplumda kopmalara sebebiyet verdiği düşünülürken, bütünleştirici utanç mağdur ve fail arasında zarar görmüş bağı kuvvetlendirmektedir. Damgalayıcı utanç faili ıslah etmekten uzak olup suçun tekrerrünü artırırken, bütünleyici utanç onarıcı adalete ve fail-mağdur uzlaştırmasına hizmet etmektedir (Braithwaite, 2006, s.100 vd., Değirmenci, 2021, s.66).

Onarıcı adaletin üç temel varsayım neticesinde şekillendiğini söyleyebiliriz. Bu varsayımlardan ilki; suçun ilişkilerin ihlali sonucunda oluşması ve kişiye karşı işlenmesidir. İkinci varsayım; suçun neden olduğu ihlalin çeşitli yükümlülükler getirmesidir. Üçüncü varsayım ise, doğan yükümlülüklerden en önemlisinin, yanlışlığı düzeltmek olduğudur (Değirmenci, 2020, s.54)

Onarıcı adalet sisteminde suç yalnızca devlete karşı işlenen suçlar çerçevesinde ele alınmaz. Suç mağduru, toplumu ve dahi faili etkileyen hukuka aykırı bir fiil olarak tanımlanır (Çetintürk, 2017, s.48). Bu kapsamda uyumsuzluk sadece fail ve devlet arasında değildir. Ancak suçun asıl mağdurunun da sürece dâhil edilmesi gerektiği açıktır. Zira onarıcı adalet ihlal edilen kurala ve failin cezalandırılmasına odaklanmak yerine odağını zarar gören kişiye çevirmekte ve ortaya çıkan mağduriyetin giderilmesine yoğunlaşmaktadır (Güngör, 2019, s.194). Birleşmiş Milletler Onarıcı Adalet Çalışma Grubu (*United Nations Working Party on Restorative Justice*) da onarıcı adalet kavramını; tarafları, suçun ortaya çıkardığı sonuçları ve suçun geleceğe yönelik etkilerini nasıl telafi edecekleri konusunda çözüme ulaşmak için bir araya getiren bir süreç olarak tanımlamıştır.

Onarıcı adalet sisteminin temel ilke ve amaçlarına değinilen bir başka metin ise Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin 13 Nisan 2000 tarihli kararidir. İlgili karara göre onarıcı adaletin temel ilkelerinden ilki suçun önce mağ-

dura, ikinci planda devlete karşı işlendiğinin kabulüdür. Yine söz konusu karar kapsamında mağdur-fail ilişkisinin onarılmasında temel unsur failin mağduru zararını tazmin etmesidir. Fail bu tazmini bir miktar para veya toplum hizmeti yerine getirmek suretiyle gerçekleştirebilmektedir. Mağdur vicdanı kanaatini belirleme noktasında baskı hissetmemeli, faili ile uzlaşma konusunda baskı görmemelidir. Sistemden beklenen faydanın sağlanabilmesi için mağduru psikolojik olarak sürece hazır olması beklenmeli ve faile de ıslah olması için imkân tanınmalıdır.

Uzlaştırma kurumu ise onarıcı adalet sisteminin bir mekanizması olarak 21. yüzyılda ceza sistemleri içinde yerini almış alternatif bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Bu kurumun Türk Ceza Sistemine dâhil oluşu 2005 yılındaki yasal düzenlemeler ile olmuştur. Söz konusu yöntemin Türk Ceza Sistemine entegrasyonu ise ilk olarak 2005 yılında Türk Ceza Kanunu¹ (TCK), Ceza Muhakemesi Kanunu² (CMK) ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununa³ (ÇKK) yapılan revizelerle gerçekleşmiştir. Uzlaştırma bir ceza muhakemesi kurumu olup, klasik ceza adaleti anlayışına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Yerleşik anlayış olan cezalandırıcı adalet anlayışının aksine onarıcı adalet, hem faili hem mağduru hedef alarak her iki tarafın da mağduriyetini giderme, suçun failini ıslah etme, fail ve mağduru ortak bir zeminde buluşturup toplumsal refahı sağlamayı amaçlamaktadır (Arslan, 2006, s.98). Uzlaştırma sonrası elde edilen fayda fail tarafından suçtan zarar görenin mağduriyetinin giderilmesidir. Bu kurum aynı zamanda faili ıslah ederek toplumsal barışın sağlanmasına da katkı sağlamaktadır.

Onarıcı Adalet Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Onarıcı adalet sistemi her ne kadar 20. yüzyılın sonlarına doğru kendini göstermeye başlamış olsa da aslında çok daha eski ve köklü bir kurumdur. Nitekim insanlık tarihinin başından bu yana uyuşmazlıklar temelde hep anlaşma, uzlaşma ve mağduru zararını telafi etme yollarıyla çözülmüştür. Ancak zamanla farklılaşan ve evrilen ceza adaleti sistemleri içinde eriyen onarıcı adalet anlayışının son yıllarda tekrar gün yüzüne çıkması bu sistemin ilk kez keşfi olmayıp, yeniden farklı yöntemler ile ortaya çıkmasıdır (Baytaç, 2013, s.119-120). Antik dönemden Mısır'a ve İslam devletlerine kadar çoğu kültür ve medeniyette uygulama alanı bulmuş olan onarıcı adalet sistemi Konfüçyüsçülük, Budizm, Taoizm felsefelerinde ve Anglo-Sakson hukuk sisteminde de varlık göstermiştir (Baytaç, 2013, s.120-121). Ancak tarihsel süreçte mağdur önceliği anlayışı, masumiyet karinesi ve adil yargılanma hakkı gibi ilkeler sebebiyle arka planda bırakılması her iki süjenin korunması hususundaki dengeyi bozmuştur (Wemmers, 1996, s.216).

Bu adalet anlayışının modern çağda tekrar ortaya çıkışı 1970'li yıllarda

¹ RG, 26.09.2004, Sayı 5237.

² RG, 04.12.2004, Sayı 5271.

³ RG, 03.07.2005, Sayı 5395.

ABD’de olmuştur. Avrupa’daki uygulamaların ilk örneklerine ise 1981’de Norveç, 1983’de Finlandiya ve 1985 yılında Avusturya’da rastlanmış, nihayetinde 1980’lerin sonunda İtalya, Almanya, İspanya ve Portekiz’de de ergin olmayan failer bakımından mağdur-fail arabuluculuk yöntemine başvurulmaya başlanmıştır (Tokdemir, 2017, s.85). Sonraki tarihsel süreçte Avrupa Birliği (AB), Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) gibi birçok otorite de onarıcı adalet anlayışını benimsemeye başlamıştır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin Cezai Konularda Arabuluculuk Hakkında Tavsiye Kararı, Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu (CEPEJ) tarafından kurulan Arabuluculuk Çalışma Grubu (CEPEJ-GT-MED) bunlara birer örnektir (Baytemir Kontacı, 2021, s.1714).

Onarıcı adaletin devletlerin hukuk sistemlerindeki görünümleri mağdur-fail arabuluculuğu, aile grup konferansları, topluluk grup konferansları, cezalandırıcı halka ve topluluk panelleridir (Tokdemir, 2017, s.95). Bu anlayış uluslararası hukuktan sonra Türk Ceza Hukukuna da tesir etmiştir. Söz konusu anlayış doğrultusunda mağdur-fail uzlaşması, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, seri muhakeme usulü ve basit yargılama usulleri de Türk Hukuk sistemindeki yerini almıştır (Baytemir Kontacı, 2021, s.1715).

Cezalandırıcı Adalet - Onarıcı Adalet Karşılaştırması

Ceza adaleti yaklaşımlarında esas unsurlar genellikle suçu meydana getiren fiil, ceza, fail, mağdur ve devlettir. Benimsenen ceza adaleti anlayışına göre unsurlar ve bu unsurların sistem içindeki öncelikleri değişmektedir. Hukuk sistemlerinde yaygın olarak kabul görmüş ceza adaleti anlayışlarından biri olan cezalandırıcı adalet sisteminde suç, fail, ceza ve devlet ön planda iken bir diğer yaklaşım olan onarıcı adalet sisteminde öncelik fail, mağdur ve mağduriyetin tazminidir.

Cezalandırıcı adalet sisteminde suç devlet tarafından oluşturulan hukuk düzeyine karşı işlenmiş olup, ceza ve şiddet tekeli de sadece devlete aittir (Tokdemir, 2017, s.100). Bu sistemde suç devlete karşı işlenmiş kabul edilir. Başka bir deyişle mağdur pozisyonunda devlet vardır. Ceza yargılamasında taraflar yine fail ve devlettir. Fail kanunlara aykırı olarak işlediği suç karşılığında cezalandırılır ve cezalandırmanın failin tekrar suç işlememesi konusunda caydırıcılığı olduğuna inanılır. Mağdur ve/veya suçtan zarar görenin yargılama sürecine aktif katılımı sağlanamamaktadır. Mağdurun suçtan kaynaklı mağduriyetinin tazmini ve duygusal tatmini ise geri planda kalmaktadır.

Diğer bir yaklaşım olan onarıcı adalet sisteminde ise suç mağdura ve topluma karşı işlenmektedir. Ceza adaleti sisteminin merkezinde mağdur ve fail vardır. Suç işleyen faili cezalandırmanın caydırıcılık etkisi olmadığı ve faili topluma geri kazandırmada başarısız olduğu düşünülmektedir. Onarıcı adalet sisteminde esas nokta failin ıslahı ve mağdurun mağduriyetinin giderilmesidir.

Alternatif Bir Çözüm Yöntemi Olarak Uzlaştırma Kurumu

Onarıcı adalet yaklaşımı doğrultusunda ortaya çıkmış bir mekanizma olan uzlaştırma kurumu 5271 sayılı CMK'nin 253, 254 ve 255. maddelerinde düzenlenmiştir. Uzlaştırma yönteminin genel kapsamı, usulü ve ilkeleri ise Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği⁴ (CMUY)'nde düzenlenmiştir. Söz konusu Yönetmeliğin 4. maddesinde⁵ uzlaştırma kavramı, “uzlaştırma kapsamına giren bir suç nedeniyle şüpheli veya sanık ile mağdur, suçtan zarar gören veya kanuni temsilcisinin, Kanun ve bu Yönetmelikteki usul ve esaslara uygun olarak uzlaştırma tarafından anlaşılmaları suretiyle uyuşmazlığın giderilmesi” olarak tanımlanmıştır. İlgili yönetmeliğin 5. maddesinde ise uzlaştırma yönteminin temel ilkeleri yer almaktadır.

Uzlaştırma kurumuna Yargıtay kararlarında da değinilmiş olup, Yargıtay Ceza Genel Kurulu ilgili kavramı, “*uyuşmazlığın yargı dışı yolla ve fakat adli makamlar denetiminde çözümlenmesini amaçlayan bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi*” olarak tanımlamıştır. Yargıtay'a göre uzlaştırma kanunda düzenlenmiş birtakım suçlar bakımından; “*fail ve mağdurun suçtan doğan zararın giderilmesi konusunda anlaşmalarına bağlı olarak, devletin de ceza soruşturması veya kovuşturmasından vazgeçmesi ve suçun işlenmesiyle bozulan toplumsal düzenin barış yoluyla yeniden tesisini sağlayıcı nitelikte bir hukuksal kurumdur*” (Yargıtay Ceza Genel Kurulu, T.,22.10.2019, E., 2018/278, K. 2019/619. Çevirimiçi, <http://www.lexpera.com.tr/ictihat/arama>).

Uzlaştırmanın bir diğer tanımı ise Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin “Cezai Konularda Onarıcı Adalet Hakkında Tavsiye Kararı”nda yapılmış, ilgili kararda kavram “*suçtan zarar görenlerin ve bu zarardan sorumlu olanların, özgürce rıza göstermeleri halinde, suçtan kaynaklanan sorunların eğitilmiş ve tarafsız bir üçüncü tarafın yardımıyla çözümüne aktif olarak katılmalarını sağlayan herhangi bir süreç*” olarak tanımlanmıştır (Council of Europe Committee of Ministers, 2018).

Uyuşmazlık çözümlerine alternatif bir yol olarak kabul edilen uzlaştırma, yargı sisteminin yükünü hafifletmekle birlikte, mağdur ile faili orta zeminde buluşturarak husumetin giderilmesi noktasında faydalı bir yöntemdir. Uzlaştırma kurumunun ülkemiz hukuk sistemine dâhil edilmesi ise 1 Haziran 2005'te 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) yürürlüğe girişi ile olmuştur.

Daha önce değinildiği üzere uzlaştırmanın temel ilkeleri ve esasları Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği'nde (CMUY) düzenlenmiştir. İlgili Yönetmeliğe göre uzlaştırma ancak şüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar görenin özgür iradeleri ile kabul etmeleri hâlinde gerçekleştirilebilir. Taraflar anlaşma yapılabildiği kadar kabul iradelerinden dönebilirler. Uzlaştırma süreci tarafların

⁴ RG. 05.08.2017, Sayı: 30145, Çalışmanın devamında CMUY olarak adlandırılacaktır.

⁵ bkz:<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=23823&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeli&mevzuatTertip=5>

temel hak ve hürriyetleri korunarak ve menfaatleri gözetilerek yürütülür. Yargıtay da bu görüşte olup, uzlaştırma kurumunda ulaşılmaya çalışılan asıl faydanın mağdurun haklarının korunması hususu olduğunu kararlarına yansıtılmaktadır (Yargıtay 17. Ceza Dairesi, T. 27.11.2017, E. 2017/5072, K.2017/14611, Çevirimiçi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/arama>).

Yine ilgili kanuna göre uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için öncelikle mağdur ya da suçtan zarar görenin gerçek kişi veya özel hukuk tüzel kişisi olması gerekir. Birden çok fail veya şüpheli bulunması durumunda iştirak söz konusu olmasın uzlaştırma hükümleri her biri için ayrı ayrı değerlendirilir. Uzlaştırmadan ise ancak uzlaştırma teklifini kabul eden kişi yararlanır. Birden fazla mağdur veya suçtan zarar görenin olması durumunda ise uzlaştırma yoluna ancak söz konusu kişilerden her birinin kabulü ile gidilir (CMK m.253).

Uzlaştırma bir dava şartı olup, ancak belli katalog suçlarda başvurulabilir bir yoldur. Uzlaştırmaya başvurulabilecek suçlar CMK m. 253'te düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre uzlaştırma yoluna gidilebilecek suçlar; “*soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı suçlar ve şikayete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın; kasten yaralama, taksirle yaralama, tehdit, konut dokunulmazlığının ihlali, iş ve çalışma hürriyetinin ihlali, hırsızlık, güveni kötüye kullanma, dolandırıcılık, suç eşyasının satın alınması veya kabul edilmesi, çocuğun kaçırılması ve alıkonulması, ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması*” suçlarıdır.

İlgili kanunda düzenlenen soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete tabi suçlar hariç, diğer belli suçlar bakımından uzlaştırma yoluna gidilebilmesi içinse doğrudan kanunda hüküm bulunması koşulu aranmaktadır. Ancak soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olsa dahi, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilememektedir. Ayrıca vaka bir şiddet vakası ise 6284 sayılı kanun kapsamında olmadığından emin olunması gerekmektedir. Nitekim 6284 sayılı Kanun ve Kanunun dayandığı uluslararası yükümlülükler fail ile mağdur arasında arabuluculuk faaliyetleri yapılmasını yasaklar. Nitekim şüpheli yahut sanık bakımından uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte işlenmesi halinde de yine uzlaştırma hükümleri uygulanamamaktadır (Resmi Gazete, 2017.08.05, m.8). Bu konuda BM “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)”⁶’nin 45. maddesine göre de alternatif çözüm yolları toplumsal cinsiyete dayalı şiddet başvurularında zorunlu olmayacak, bu kapsamda kişilerin yeniden mağdur edilmeleri önlenecek şekilde iş ve işlemleri yürütülecek ve bu yolla adalet erişime engel olacak biçimde hizmet modeli geliştirilmeyecektir (CEDAW, Genel Tavsiye Kararı, No. 35, Madde 45).

Tüm bu fonksiyonları ile birlikte mağdur-fail uzlaştırmaları sonucunda failin olası mahkumiyetinin ve adli sicil kaydının kirlenmesinin önüne geçilir. Yargıla-

⁶ 1979 yılında onaylanıp 1981 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*.

ma süreci hızlanır ve aynı zamanda mağdurun maddi-manevi zararı tazmin edilir. Sosyal boyutta ise toplumsal barış, huzur ve güven ortamı sağlanır (Balo, 2009, s.332).

Suçun Pasif Süjeleri Olarak Suç Mağduru ve Suçtan Zarar Gören

Ceza hukukunda suçun oluşması için gerekli objektif unsurlar yani maddi unsurlar fiil, netice, nedensellik bağı, fail, suçun konusu, mağdur ve suçun nitelikli halleridir. Onarıcı adalet ve uzlaştırma kapsamında kritik unsurlar ise mağdur, suçtan zarar gören ve faildir. Bu nedenle önce sıklıkla karıştırılan mağdur ve suçtan zarar gören kavramları açıklanacak, daha sonra mağdur haklarının tarihsel gelişimi ele alınacaktır.

Suç Mağduru ve Suçtan Zarar Gören Kavramları

Mağdur ve fail ceza yargılamasının esas unsurlarıdır. Ancak yakın geçmişin yerleşik ve yaygın ceza adaleti anlayışı olan cezalandırıcı adalet sistemi içinde mağdur çoğunlukla gözardı edilmiştir. Günümüz popüler ceza adaleti anlayışı olan onarıcı adalet sisteminde ise mağdur ve suçtan zarar gören yeniden ilgi odağı olmuş, ceza adaleti sistemleri gündün güne mağdur odaklı yaklaşımları benimsemeye başlamıştır (Güngör, 2019, s.202). Suçun aktif ve pasif süjeleri olan fail ve mağdur ceza yargılaması sürecinde karşı karşıya getirilmiş, birtakım onarıcı adalet modelleri ile uzlaştırılmaya çalışılmıştır.

Mağdur

Mağdur suçun pasif süjesi olup, zarar gören şahıs, suç mağdurudur (Soyaslan, 2022, s.208). Pasif süje dediğimiz mağdur ancak kişi (insan) olabilir. Eşyalar, hayvanlar ve ölümler pasif süje olarak kabul edilmemektedir (Soyaslan, 2022, s.209). “*İnsan dışında ve hukuken ‘şey’ olarak tanımlanan unsurlar ise sadece hukuki işlem, fiil ya da ilişkilerin unsuru olabilmektedir*” (Toroslu, 1970, s.175). “*Yine insan kavramı dışında kalan aile, devlet, tüzel kişi, kişi toplulukları, devletler topluluğu gibi kurum ve organlar ‘suçtan zarar gören olarak kabul edilebilecek olsa da suçun mağduru olarak kabul edilemeyeceklerdir*” (Özgenç, 2022, s.107-108). Ancak mağdurun hukuksal varlığı olan bir kurum da olabileceği yönünde aksi görüşler de mevcuttur. “*Örneğin devlet güvenliğine ve adliyeye karşı işlenen suçlarda devlet suçun pasif süjesi başka bir deyişle mağdurudur*” (Özgenç, 2022, s.108). Doktrinde bazı görüşler suçun pasif süjesi kavramını daraltarak kavramı sadece suçtan doğrudan zarar görenlere indirgemeye çalışmıştır. Ancak bu görüş suçun mağduru ile maddi konusunun karıştırılmasına yol açabilmektedir (Toroslu, 2011, s.106). Ancak bizim de katıldığımız görüş göre, “*suç mağduru kısaca, suçla korunmak istenen hukuki yararın sahibi olan gerçek kişi olarak tanımlanabilecektir*” (Özgenç, 2022, s.213).

Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi tarafından 25 Ekim 2012 tarihinde çıkarılan 2012/29/EU Sayılı Direktifin 2’inci maddesinde ise mağdur kav-

ramı “bir suçtan kaynaklı olarak ve doğrudan fiziksel, psikolojik veya ekonomik bakımdan zarar gören gerçek kişi” şeklinde tanımlanmıştır⁷. Yine Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği’nde mağdur, “suç nedeniyle fiziksel, zihinsel, ruhsal veya ekonomik olarak doğrudan zarar gören kişiyi ifade eder” şeklinde düzenleme bulunmaktadır⁸.

Suçtan Zarar Gören

Suçtan zarar gören ile suç mağduru kavramları literatürde sıkça karıştırılmaktadır. Kavramsal sınırlarını çizmede sıkıntılar yaşanan suçtan zarar gören kavramı nihayetinde mağdur kavramından çok daha kapsamlıdır (Artuk, Gökçen, & Yenedünya, 2013, s.283). Mağdur gibi suçtan zarar gören de ancak gerçek kişi olabilir. Bu bağlamda tüzel kişiler de suçtan zarar gören olarak kabul edilebilmektedir. Ceza yargılamasında mağdurun yanında suçtan zarar görenin de sürece aktif katılım hakkı bulunmaktadır. Suçtan zarar gören kovuşturma evresinde sürece katılan sıfatıyla dâhil olabilmektedir (Ünver & Hakeri, 2015, s.307). Suçun mağduru ile suçtan zarar gören çoğunlukla aynı kişidir (Katoğlu, 2012, s.662). Ancak bu durum her somut olay için geçerli değildir.

Suçtan zarar gören kavramını “*tazmin edilebilir bir zarara uğrayan, dolayısıyla iade ve tazmini isteme hakkına sahip olan ve ceza davasına katılabilen kişi*” şeklinde tanımlayan yazarlar da vardır (Toroslu & Feyzioğlu, 2013, s.109). Nitekim suçtan zarar görenin de mağdur gibi yargılama sürecine katılabileceği CMK madde 237/1’de; “*Mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlar, ilk derece mahkemesindeki kovuşturma evresinin her aşamasında hüküm verilmeye kadar şikâyetçi olduklarını bildirerek kamu davasına katılabilirler*” şeklinde açıkça düzenlenmiştir.

Mağdur Haklarının Tarihsel Gelişimi

İlk Çağ’da mağdur yani kendisine karşı suç işlenen kişi aynı zamanda suç karşılık verme, öç alma ve cezalandırma hakkına da sahip olan kişi olarak kabul edilmiştir. Ancak cezalandırma yetkisinin mağdura bırakılması eşit olanlar arasında daha büyük çatışmalara sebebiyet vermiştir. İlerleyen süreçte örgütlü toplum yapısı dediğimiz devlet yapılanmalarına geçilmesiyle birlikte mağdur ve fail arasındaki bu süreç, kademeli olarak fail ve devlet arasına kaymıştır. İşlenen suç karşılığında cezalandırma yetkisi de devletin tekeline girmeye başlamıştır. Bu gelişmelerse “*hangi fiillerin ve davranışların suç doğuracağını belirleme, düzenlenen hukuk kurallarına aykırılığın ve ihlallerin sonucu başvurulacak yaptırımları belirleme, faili cezalandırma ve cezanın infazını yürütme yetkilerinin devlete ait olması anlamına gelen ceza hukukunun kamusalılığı ilkesinin ceza hukukuna ege-men olması*” ile sonuçlanmıştır (Karakaş Doğan, 2013, s.1009).

⁷ Detaylı bilgi için bkz: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0029..>

⁸ Bkz: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210430-1.htm>

Orta Çağ'a gelindiğinde ise artık cezalandırma ve yargılama devlet ile fail arasında yürütülen bir süreç haline gelmiştir. Nihayetinde suç, devlete ve siyasal iktidara yönelik işlenmiş bir norm ihlali olarak görülmeye başlanmıştır (Dönmezer, 1977, s.141; Özbek, 1999). Bu süreçte yargılama ve cezalandırma hakkı devlette ya da iktidar sahibi olan kralda olmuş, işlenen suç devletin menfaatlerine karşı bir saldırı olarak değerlendirilmiştir (Özbek, 1999, s.42-43).

Yine tek tanrılı dinlerin devlet yönetiminde ve siyasi alanda baskın oldukları Orta Çağ döneminde, ceza hukuku daha da sertleşmiş, failin cezalandırılması hususu ön plana çıkarken mağdur ve mağdur hakları geri planda kalmıştır (Karakaş Doğan, 2013, s.1009). Yakın geçmişe kadar, ağır şekillerde cezalandırılan failin ıslahı, topluma geri kazandırılması ve faile güvenceler sağlanması çabaları sebebiyle unutulmuş mağdur, günümüzde onarıcı adalet anlayışı ile birlikte yeniden ilgi odağı olmuştur.

Çocuk Hakları, Uzlaştırma ve Çocuğun Yüksek Yararı Kavramı

Onarıcı adaletin yansımalarından biri olan uzlaştırma kurumu 20. yüzyılda yaygınlaşmaya başlayan çocuk adalet sisteminin de bir parçası olmuştur. Çocuğun topluma kazandırılmasının asıl amaç olduğu çocuk adalet sisteminde, alternatif çözüm yöntemlerinin benimsenmesi de bu anlayışın doğal bir sonucu olarak görülmektedir (Baytemir Kontacı, 2021, s.1712-1713). Ceza adaleti sistemlerinin yanında yeni bir sistem olarak çocuk adalet sistemine duyulan ihtiyaç ise “*çocukların fiziksel ve psikolojik gelişimleri ile duygusal ve eğitimsel ihtiyaçlarının yetişkinlerden farklı*” olmasına dayanır (UNCRC, 2007). Bu bağlamda mağdur veya fail olarak ceza sistemi içine giren çocukların, yetişkinlere kıyasla daha fazla zarar görebilecekleri de göz önüne alınarak geleneksel ceza adaleti uygulamalarına alternatif yaklaşımlar aranmıştır. Nitekim birçok ülkede onarıcı adalet programları önce çocuklar, ilerleyen süreçte ise yetişkinler bakımından uygulanmaya başlanmıştır (Akçay, 2011, s.138).

Toplumun en korunmasız parçası olan çocuklar bakımından yapıcı alternatif yollar denenmesi gerektiğine dair birçok uluslararası karar ve sözleşme de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları “*Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi*”⁹ ve “*Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi*”¹⁰dir. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi¹¹ madde 13 ve Çocuk

⁹ bkz: <https://rm.coe.int/european-convention-on-the-exercise-of-children-s-rights/1680a40f72>

¹⁰ bkz: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

¹¹ bkz: Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, madde 13: “*Uyuşmazlıkları önlemek veya çözmek ya da adli bir merci önünde çocukları ilgilendiren davaları önlemek için, taraflar, uzlaştırma ve diğer uyuşmazlık çözüm usullerine*

Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi¹² madde 40 hükümleri taraf devletlere çocuklar bakımından alternatif uyuşmazlık yollarına ve uzlaştırma kurumuna başvurulmasını tavsiye etmektedir.

Çocuk Hukuku ve Çocuğun Hakları

Çekirdek ailenin ve dolayısıyla toplumun en temel unsuru olan çocuk aynı zamanda çağdaş toplumların da bir numaralı önceliğidir. Zira sosyo-kültürel açıdan zengin ve fiziksel ve ruhsal bakımdan sağlıklı yetiştirilmiş bir çocuk, refah seviyesi yüksek toplumların en büyük yatırımdır. Nitekim çocuk bu vb. birçok farklı sebeple tarihsel süreçte hukukun da konusu olmuştur (İnan, 1968, s.3, Serozan, 2005, s.2). Bu sosyolojik sebebe dayalı olarak ortaya çıkan ve yeni bir hukuk dalı olan çocuk hukuku ise genel itibariyle çocuk haklarını incelemekte ve bu hakların hem bölgesel hem de evrensel bağlamda korunmasını amaçlamaktadır (Akyüz, 2021, s.4).

Çocuk hukuku kavramı genel ve kapsayıcı temel hukuk normların yanında özel olarak ergin olmayan ve korumaya muhtaç çocuğa odaklanmaktadır (Gözübüyük, 2008, s.5). Çocuk belirli bir yaşa kadar, başka bir deyişle ayırt etme gücüne sahip ergin bireyler olana dek veli yahut vasinin korumasına muhtaçtır. Geleneksel toplumlarda ve çoğu kültürde çocuğa ilk eğitimini veren, çocuğun fiziki ve psikolojik gelişimini destekleyen faktör de her zaman aile olmuştur. Nitekim genel bir yaklaşım olarak ana-babanın üstlendiği bu görev, ilerleyen süreçte hukuk düzeni tarafından da veli ve vasilere bir yükümlülük olarak düzenlenmiştir (Akyüz, 2021, s.4.)

Ebeveynlerin çocuğa karşı sorumluluklarını düzenleyen çocuk hukuku diğer bir yandan devlet, toplum ve çocuk ilişkisine de kurallar getirmektedir. Sosyal ve insan haklarına saygılı devlet ilkeleri gereği çağdaş toplumlarda devlet, çocuğa karşı olan pozitif ve negatif yükümlülüklerini yerine getirmekle mükelleftir¹³. Devletin yaklaşımı bu yükümlülükleri doğrultusunda çocuğun temel hak ve öz-

başvurulmasını ve taraflarca kararlaştırılan uygun durumlarda, bir anlaşmaya varmak için bu gibi usullerin kullanılmasını teşvik ederler”.

¹² bkz: Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, madde 40: “*Taraf devletler, hakkında ceza yarasını ihlal ettiği iddia edilen ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edildiği hususları göz önünde bulundurarak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler”.*

¹³ bkz: 1981 Anayasası, madde 5: “*Devletin temel amaç ve görevleri: Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasini korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır”.*

gürlüklerini korumak ve ihlal etmemek olmalıdır. Hukuk düzeni aile ve topluma karşı çocuğu korurken, devletin bu noktadaki negatif yükümlülükleri de dikkate alınmalıdır. Genel itibariyle çocuk hukuku emredici ve şekilci hukuk kuralları yoluyla ergin olmayanı korumalı ve her koşulda çocuğun şefaatinin öncelidir.

Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi

Toplumun ve sosyal yaşamın önemli bir parçası olan çocuk, insanlık tarihi boyunca birçok tartışmaya konu olmuştur. Çocuğun toplum içindeki yeri, çocuğa atfedilen değer ve çocuğun sahip olduğu haklar da yine toplumun içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve kültürel koşullara bağlı olarak değişmiştir. İlk uygarlıklarda ve gelişmemiş toplumlarda çocuk aileye sağladığı sosyo-ekonomik katkı oranında kabul görmüştür (Akyüz, 2021, s.21). Avcı-toplayıcı kavimlerden feodal beyliklere kadar birçok topluluk çocuğa sağladığı insan gücü ve ekonomik değer doğrultusunda değer biçmiştir. Toplumun sosyal örgütlenme biçimi, yönetim şekli ve dini inanışına kadar birçok etken çocuğun toplum içindeki yeri noktasında belirleyici olmuştur. Örneğin Antik Yunan, Roma ve Helenistik toplumların ilk dönemlerinde çocuk hakları kavramı yok denilecek kadar azdır. Ailenin reisi olarak kabul edilen baba (*pater familias*) aile ve çocuk üzerinde mutlak hakimiyet sahibidir. Bu toplumlarda çocuk tamamen babanın mülkiyetindedir. Babaya ait olan çocuğun bir birey olarak ayrı bir kişiliği, mal varlığı yahut kişilik hakları söz konusu değildir. Aile adına tasarruf yetkisine sahip babanın çocuk üzerinde cezalandırma, öldürme, satma, kiralama gibi hakları da mevcuttur (Karadeniz, 1974, s.69 vd.). Tüm bunların aksine Türk topluluklarında durum farklı olup, yazılı olmayan adet ve töreler bağlamında çocuğun korunmasına ve haklarının güvence altına alınmasına önem verilmiştir (Mandaloğlu, 2013, s.133). Erkek çocukla birlikte kız çocuğuna da koruma sağlanmış, ana-baba ve çocuk arasında karşılıklı sorumluluklar düzenlenmiştir.

Tarihsel süreçte devlet örgütlenmelerinin güçlenmesi, toplum dinamiklerinin değişmesi vb. birçok değişkenle birlikte ailenin yapısı ve çocuğun ailedeki konumu da değişmeye başlamıştır. Devlet yapılanmasının bir otorite olarak güçlenmesiyle birlikte devletin sosyal yaşam ve aile üzerindeki kontrolü artmıştır. Ana-baba ve çocuk arasında karşılıklı yükümlülükler düzenleyen devlet, aile reisinin çocuklar üzerindeki mutlak yetkisini sınırlamıştır (Kaser, 1971, s.343). Dünyadaki güç dengelerinin değişmesi sonucu yaşanan büyük savaşlar ve bu savaşlar doğrultusunda gerçekleşen insan hakları ihlalleri ise çocuğun korunması ve bu hususta uluslararası düzenlemeler yapılması ihtiyacını zaruri hale getirmiştir. Modern hukukta çocuk haklarının durumu ve gerçekleştirilen yasal düzenlemelere ise çalışmanın devamında değinilecektir.

Çocuk Haklarının Dayandığı Uluslararası Düzenlemeler

Değişen dünya düzeni ve ardı ardına yaşanan şiddetli savaşlar insan hakları alanında birtakım düzenlemeleri de zorunlu hale getirmiştir. Irk, dil, din ve yaş ayırmaksızın yapılan bu düzenlemeler genel bağlamda kapsayıcı nitelikte

tasarlanmıştır. Söz konusu düzenlemelerden ilki 1948 yılında yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir¹⁴. Beyanname'ye göre tüm insanlar din, dil ve ırk farketmeksizin bildirdede belirlenen temel haklara sahiptir ve belirtilen özelliklerinden kaynaklı ayrımcılığa uğramayacaktır¹⁵. İnsan hakları bağlamında düzenlenmiş önemli diğer belgeler ise Birleşmiş Milletler tarafından 1966 yılında hazırlanmış Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi¹⁶ ve 1976 yılında düzenlenen BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'dir¹⁷. BM tarafından ortaya çıkarılmış bu iki sözleşme insan hakları bağlamında düzenlenmiş olup, içeriklerinde çocuğa dair hükümler de bulunmaktadır. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi madde 10 ve 13 ile BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi madde 24'de geniş kapsamlı olmasa da çocuğa dair birtakım koruyucu düzenlemeler söz konusudur.

Ancak yukarıda bahsedilen uluslararası nitelikte ve yetişkin-çocuk fark etmeksizin kapsayıcı olan sözleşmelerin yanında çocuk özelinde düzenlemelere de gidilmiştir. İnsan haklarına dair evrensel sözleşmeler yanında ayrıca çocuk özelinde düzenleme yapılması ihtiyacının ise belli başlı nedenleri bulunmaktadır. Bunlar korumasız olan çocuğun; cinsel istismarını, bedeninin sömürülmesini, ucuz iş gücü olarak kullanımını, organ-doku ticaretinde yahut köle olarak kullanılmasını, sosyal veya eğitim hayatında aşağılanma ve ayrımcılığa maruz kalmasını önlemek vb. sebeplerdir (Tiryakioğlu B., 1991, s.32)

Çocuklara ilişkin koruyucu ve bağlayıcı bir evrensel metin oluşturma düşüncesi Birinci Dünya Savaşı öncesi bazı Avrupa ülkeleri tarafından ortaya atılmış olsa da Savaş ile birlikte dünya bu gündemden uzaklaşmıştır. Dünya nüfusu ve insanlık için büyük yıkımlara sebebiyet veren Savaş sonrası atılan ilk adım ise 1921 yılında Brüksel'de toplanan kongre olmuştur. Kongre sonucu "Uluslararası Çocukları Koruma Birliği" kurulmuş, ancak söz konusu Birlik amaca yönelik yeterli verim ortaya koyamamıştır. Savaşın sonuna gelindiğinde ise çocuklara ilişkin bir düzenleme zaruri hale gelmiş, Cenevre'de yeni bir Birlik kurulmuştur. Kurulan "Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği" tarafından düzenlenen ilk belge ise "Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi" olmuştur (Akyüz, 2021, s.43).

¹⁴ İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si tam metin için bkz: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf

¹⁵ 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si madde 2: *Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşe, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu Beyanname'de ilan olunan tekmil haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir. Bundan başka, bağımsız memleket uyruğu olsun, vesayet altında bulunan, gayri muhtar veya sair bir egemenlik kayıtlamasına tabi ülke uyruğu olsun, bir şahıs hakkında, uyruğu bulunduğu memleket veya ülkenin siyasi, hukuki veya milletlerarası statüsü bakımından hiçbir ayrılık gözetilmeyecektir.*

¹⁶ Sözleşme tam metni için bkz: <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovEcSocCulRights.pdf>

¹⁷ Sözleşme tam metin için bkz: <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0150.pdf>

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi

Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği tarafından düzenlenen ve 26 Eylül 1924 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Bildirge toplamda 5 maddeden oluşmaktadır. Bildirge imzacı devletlerin çocuğa her türlü maddi-manevi imkânı ve gelişim alanını sağlayacaklarını teminat altına almaktadır. Bildirgeye göre çocuğa fiziksel ve psikolojik gelişimini sağlıklı olarak gerçekleştirebileceği bir yaşam alanı oluşturulmalıdır. Çocuğun temel ihtiyaçları karşılanmalı ve bunun yanında ahlaki eğitimine de önem verilmelidir. Her türlü koşulda çocuk ve çocuğun menfaati gözetilmelidir. Çocuğa verilen eğitim çocuğun gelecekteki hayatını kendi başına idame ettirebilme yetisi kazanması noktasında planlanmalıdır¹⁸.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi

20 Kasım 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca oybirliği ile kabul edilen “Çocuk Hakları Bildirgesi”¹⁹ 10 maddeden oluşmakta olup, İkinci Dünya Savaşı sonrası düzenlenmiş uluslararası nitelikte bir belgedir. Bildirge niteliğindeki belgeler her ne kadar imzacı devletler üzerinde kesin bağlayıcılık taşımasa da bölgesel nitelikteki sözleşmelere kıyasla daha geniş etkilere sahiptir. Bildirge’nin amacı küresel savaşlar sonrası ailesiz kalmış, bakımsız ve geri planda kalan çocukların korunması ve topluma kazandırılmasıdır. Söz konusu belgeye göre çocuklar herhangi bir özellik yahut statüden bağımsız, ayırım gözetilmeksizin bildirgede yayımlanan haklardan yararlanmada özgürdür. Bildirgeye göre çocukların güvenli bir ortamda yaşama, sağlık hizmetlerinden yararlanma, ücretsiz eğitim alma, yaşına ve yeteneklerine uygun şekilde çalıştırılma, sömürüye ve köleliğe karşı korunma hakkı vardır. Devlet ailesiz ve temel ihtiyaçlar bakımından yoksun çocuklara özel bakım sağlamakla yükümlüdür. Bu doğrultuda devletlerin çocuklar ve ilgili konular bakımından çıkaracakları yasalarda çocuğun menfaatlerinin korunması gerekmektedir. Bildirgeye imzalamış bulunan devletler de bu gerekliliklerin yerine getirileceğini taahhüt eder.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Uluslararası alanda çocuk haklarına ilişkin olarak kabul edilen temel belge Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)’dir. Diğer bildirgelerin aksine ÇHS bir sözleşme olup imzacı taraf devletler üzerinde kesin olarak bağlayıcılığı bulunmaktadır. Taraf devletler sözleşmeyi imzaladıktan sonra kendi iç hukuklarında da sözleşmenin gereklerini yerine getirmekle yükümlü hale gelmektedirler. Sözleşmede düzenlenmiş haklar bakımından herhangi bir üstünlük bulunmamakta olup, sözleşme bir bütün olarak değerlendirilmelidir (Akyüz, 2021, s.45).

¹⁸ Sözleşme metni için bkz: <http://hukukbook.com/cocuk-haklari-bildirgesi/>

¹⁹ Sözleşme metni için bkz: https://kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/contents/files/YasalDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf

Sözleşmenin imzacı devletler bakımından uyulması ve gerçekleştirilmesini beklediği birtakım temel yaklaşımlar ve yasal düzenlemeler de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları çocuğun yaşam hakkının kabulü, kendini ifade etme ve düşüncesini özgürce açıklama hakkı, istisnai düzenlemeler haricinde erginlik yaşının 18 yaş olarak belirlenmesi, zorunlu ilköğretim ve teşvik edilmiş orta ve yüksek öğretim imkanı, yaşına ve kabiliyetlerine uygun işte çalışma hakkı, engelli çocukların topluma ve hayata entegre edilmesi, devlet tarafından gerçekleştirilecek her türlü idari ve hukuksal işlemde öncelikle çocuğun yararının gözetilmesi ile çocuğun her türlü cinsel sömürüden korunmasıdır.

Ayrıca sözleşme çocuk bakımından ceza muhakemesine ve çocuğun ceza yargısı içindeki haklarına ilişkin bazı düzenlemeler de getirmiştir. Devlet suça karıştığı (suça sürüklendiği) iddia edilen çocuğun yargılaması bakımından özel usul ve yasalar düzenlemekle yükümlüdür. Taraf devlet ceza soruşturma ve kovuşturmasının her evresinde çocuğun doğrudan yahut temsilci vasıtasıyla dinlenilme hakkını güvence altına almalıdır. Tüm bunların yanında imzacı devlet suça sürüklenen çocuğun ıslahı ve tekrar topluma kazandırılması için gerekli tüm adımları da atmalıdır.

Çocuk Haklarının Temel İlkeleri ve Çocuğa Tanınan Başlıca Haklar

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme çocuk hakları konusunda birtakım temel ilkeler ve çocuğa tanınan başlıca hak ve özgürlükler bakımından bazı düzenlemeler içermektedir. Bunlar sözleşmenin gereği gibi uygulanması ve imzacı devletlerin iç hukuklarına entegrasyonun başarılı olabilmesi amacıyla kararlaştırılmış ilke ve düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler aynı zamanda ilgili başka hak ve özgürlüklerin anlaşılması ve kullanılması noktasında da yararlı olmaktadır.

Çocuk Haklarının Dayandığı Temel İlkeler

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin çocuk haklarının Sözleşme'ye uygun yorumlanması ve uygulanması konusunda zaruri gördüğü bazı temel ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeler genel olarak dört ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar ayrımcılık yasağı, çocuğun yaşama ve gelişim hakkı, çocuğun yüksek yararına öncelik tanınması, çocuğun görüşlerinin dikkate alınması ve katılım hakkıdır. Çocuğun görüşlerinin dikkate alınması ve katılım hakkı başlığının altında çocuğun görüşlerini ortaya koyma hakkı, görüşlerini serbest ifade etme hakkı ve kendilerini etkileyen konular ve sorunları öğrenme hakkı gibi ilkeler de mevcuttur.

Sözleşme'nin 2. maddesinde düzenlenmiş bulunan ayrımcılık yasağı sadece basit anlamda din, dil, ırk ve cinsiyet gibi ayrımları değil geniş anlamda bölge, şehri ve kır kesimlerinde yaşama gibi farklılıkları da ele almaktadır (Akyüz, 2021, s.50). İlgili ilke doğrultusunda her çocuk belirlenen haklardan eşit derecede yararlanma hakkına sahip olup, kendilerinden bağımsız veli ve vasilerinden kaynaklı

ayrımcılığa da maruz bırakılmayacaktır. Dünya genelinde çocukların ve bireylerin karşılaştığı en büyük ayrımlardan biri de cinsiyet ayrımcılığı olup, orana bakıldığında kız çocukları ve kadınların uğradığı ayrımcılığın yüzdesinin erkekler ve erkek çocuklarına oranla daha yüksek olduğu da görülmektedir. Bu noktada Sözleşme aynı zamanda kız çocuklarının yaşama, beslenme ve eğitim görme gibi temel haklarının ayrımcılık konusu edilmemesi noktasında önleyici ve destekleyici işlev de göstermektedir.

Diğer bir ilke olan çocuğun yaşama ve gelişim hakkı ise Sözleşme'nin 6. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre imzacı devlet çocuğun yaşama hakkını tanıyıp aynı zamanda çocuğun gelişimi için gerekli çabayı göstermelidir. İlke yalnızca çocuğun yaşama hakkını değil aynı zamanda kendini maddi-manevi geliştirme hakkını da kapsamaktadır.

Sözleşme'de yer alan bir başka ilke ise çocuğun yüksek yararına öncelik tanınmasıdır. Çocuğun yüksek yararı kavramının doktrinde genel bir tanımı olmamakla birlikte her durumda çocuğun menfaatine olanı seçmek, çocuğu incelemek gibi tanımlanabilmektedir. Madde 3'te de çocuğun yararının ana fikir olduğu belirtilmiştir. Buna göre kamu yahut özel tüm kurum ve kuruluşlar faaliyetlerinde çocuğun menfaatini dikkate alınacak, çıkar çatışması söz konusu olduğunda çocuğun tarafı gözetilecektir (Akyüz, 2021, s.53).

Sözleşmece belirlenen çocuğun görüşlerinin dikkate alınması ve katılım hakkı ilkesi ise madde 12 ve devamında düzenlenmiştir. Söz konusu madde ayırt etme gücüne sahip olduğu düşünülen çocuğun kendi ile ilgili ve menfaatlerini ilgilendiren her konuda fikir beyan etme hakkı olduğunu ve çocuğun fikrinin taraf devletlerce dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Aynı madde kapsamında çocuğun adli ve idari işlemler bakımından dinlenmesinin zorunlu olduğu, eğer kendisinin dinlenmesi mümkün değil ise temsilci aracılığıyla dinlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Sözleşmenin devam eden maddelerinde düzenlenen çocuğun düşüncesini özgürce açıklama hakkı (m.13), düşünce, din ve vicdan özgürlüğü (m.14), dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı (m.15), özel yaşama saygı hakkı (m.16) ve kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim hakkı (m.17) da çocuğun görüşlerinin dikkate alınması ve katılım hakkının ilişkili ilkeleridir.

Genel İtibariyle Çocuğa Tanınan Temel Haklar

Çocuğun doğuştan gelen ve sadece insan olmaktan kaynaklı sahip olduğu birtakım temel hak ve özgürlükleri söz konusudur. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nde de düzenlenen bu haklar, devletler tarafından evrensel bağlamda ayırım gözetmeksizin tanınması gereken haklardır. İnsan hakları düzenlemelerinin ve benimsenmiş temel hak ve özgürlüklerin yanında çocuklar bakımından ayrı düzenlemelere gidilmesi ihtiyacı çocuğun özel gereksinimlerinin bir sonucu gerçekleşmiştir. Sözleşme ailesiz çocukların bakımı ve korunmasından evlat edinmeye, çocuğun eğitiminden aile içi ilişkilere kadar birçok konuyu düzenlemiştir. Sözleşme'nin çocuğa tanıdığı hak ve özgürlükler genel itibariyle

dört kategoride toplanabilmektedir. Bunlar çocuğun kişisel hak ve özgürlükleri, ailesi tarafından ve ailesi dışındaki bakım ortamlarında yetiştirilme ve korunma hakkı, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ile özel durumdaki çocukların korunma haklarıdır.

Çocuğun kişisel hakları ve özgürlükleri olarak adlandırılan diğer bir deyişle medeni haklar olarak da bilinen hak ve özgürlükler genel itibariyle çocuğun kişilik hakları, din, vicdan ve fikir hürriyeti gibi özgürlüklerini kapsamaktadır. Kişilik hakları denildiğinde ise genel anlamda kişinin varlığı, fiziksel-psikolojik gelişimi, bireysel olarak toplumdaki yeri ve özel yaşamından bahsedilmektedir (Akyüz, 2021, s.64). Çocuğun vatandaşlık hakları, kendini ifade etme hakkı, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, özel hayatının korunması hakkı, bilgi edinme hakkı, işkence ve kötü muameleden korunma hakkı, dernek kurma ve barışçıl toplanma hakkı da ilgili kategoriye giren bağlantılı haklardır.

Ergin olmayan bireyin belli bir yaşa kadar ailesine bağımlı olmasından kaynaklı ana-babanın çocuğa karşı bir takım yükümlülükleri mevcuttur. Bunlar ise çocuğun ailesi tarafından ve ailesi dışındaki bakım ortamlarında yetiştirilme ve korunma hakkı başlığı altında toplanmaktadır. Bu başlık altında çocuğun ana-babası tarafından yetiştirilme hakkı, çocuğu ana-babadan ayırma yasağı ve çocuğun ailesi dışında korunması hakkını kapsamaktadır.

Çocuğun ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ise başlıca engelli çocukların haklarını, çocuğun sağlık hakkı, sosyal güvenlik ve uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı, eğitim hakkı ve oyun, dinlenme, boş zaman değerlendirme hakkını içermektedir. Bu haklar çocukların pozitif hakları yani isteme haklarıdır. Bu haklar özünde temel sağlık, beslenme ve eğitime odaklanmaktadır. Bu haklar ayrı bir kategori oluşturmakla birlikte kişilik haklarıyla da sıkı sıkıya ilişki içinde olup, birbiri olmaksızın mevcut olamayacak haklardır. Bu hakların devlet tarafından gereği gibi yerine getirilmesi aynı zamanda geniş çerçevede yoksulluk, açlık, nüfus artışı gibi olumsuz noktalarda kalkınmaya yardımcı işlev de görmektedir (Akyüz, 2021, s.76).

Diğer bir kategori olan özel durumdaki çocukların korunma hakkına ilişkin sınıflandırma ise içerisinde sığınmacı, azınlık ve yerli halklara mensup çocukların hakları, çocuğun ekonomik sömürden korunma hakkı, uyuşturucudan korunma hakkı, cinsel sömürden korunma hakkı, kaçırılma, satılma ve fuhuştan korunma hakkı, suça sürüklenmiş çocukların korunma hakkı ve savaş ortamındaki çocukların korunma hakkını kapsamaktadır.

Yukarıda bahsedilen tüm bu haklar Sözleşme'nin imzacı devletlerden yerine getirmesini beklediği ve en kısa sürede sağlamasını istediği asgari standartlardır. Bu haklar evrensel bağlamda tüm çocuklar bakımından geçerli olup, çocuğa ve çocuk haklarına ilişkin köklü değişimler ve yeni yaklaşımlar getirmiştir. Sözleşme devletlerin bu ilkeler ve temel haklar doğrultusunda yasal düzenlemeler ve anayasal güvenceler getirmesini beklemekte ve Sözleşme'nin ana felsefesini iç hukuklarına entegre etmelerini istemektedir. Birleşmiş Milletlerce onaylanıp ya-

yımlanan bu Sözleşme'nin gelişimi ve uygulamasını izleyen oluşum ise Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi olmuştur.

Çocuk Adalet Siteminde Uzlaştırma Kurumu ve Çocuğun Yüksek Yararı

Ceza sistemlerinde uzlaştırmanın hedefi mağdurun zararının tazmini ve failin ıslahı iken çocuk adalet sistemlerinde asıl hedef tüm bu sayılanların yanında çocuğun yüksek yararının da korunmasıdır. Bu açıdan bakıldığında uzlaştırma kurumu çocuk adalet sistemi özelinde daha hassas amaçlara hizmet etmektedir.

Bu amaçlar doğrultusunda çocuklar bakımından düzenlenen yasa, yönetmelik ve yönergeler de yine çocuğun kırılğan yapısına hizmet edecek şekilde tasarlanmıştır. Çocuk Koruma Kanunu ile çocuğun bir “suçu işlediği değil, bir suça sürüklendiği” kabul edilmiştir. Bu anlamda, ÇKK'da çocuk suç işleyen (suçlu) olarak görülmez, kural olarak çocuğun suça sürüklendiği kabul edilir. Bu bağlamda sistem çocuğu da suçun mağduru konumunda kabul eder. Böylece temel amaç suça sürüklenen çocuğun cezalandırılması değil korunması olarak ortaya çıkar. Ancak bu durum çocuğa yaptırım uygulanmayacağı anlamına gelmez. Gereken hallerde suça sürüklenen çocuğa uygulanacak yaptırımın çocuğun durumuna ve fiiline uygun ve orantılı olması gerekir (Akarca, Erişim: 2023, s. 3).

Mağdur-fail uzlaştırması bakımından beklenen faydalar genel hatlarıyla karşılıklı diyalog, mağdurun zararının tazmini, failin işlediği suçun sorumluluğunu üstlenmesi ve toplumsal barış iken, çocuk adaletinde bunlara ek olarak mağdur çocuğun psikolojik olarak korunumu ve suça sürüklenen çocuğun topluma tekrar kazandırılmasıdır. Bu bağlamda ceza sistemleri içine mağdur veya fail olarak girmiş her çocuk için asıl hedef çocuğun maddi-manevi menfaatlerinin ve yüksek yararının korunması olmalıdır. Taraflar suç mağduru yahut suça sürüklenen ayrımı yapılmaksızın öncelikle çocuk olarak değerlendirilmelidir. Çocuk adalet sistemleri içinde birçok onarıcı adalet modeli bulunmaktadır. Bunlardan bazıları ise “toplum hizmeti, gazetimli okul hizmeti, mağdur empati dersleri, gazetimi altında tutma, elektronik gözlemlene, gizli alıkoyma, uyuşturucu testleri ve iş deneyimi edindirme” gibi yöntemlerdir (Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 1998b). Suça sürüklenen çocuğun yukarıda bahsedilen onarıcı adalet modelleri doğrultusunda gerçekleştirdiği fiiline uygun şekilde ıslahına öncelik verilmelidir.

Çocuk adalet sistemi içine giren çocuklar bakımından hangi kanun hükümlerine başvurulacağı hususunda ÇKK'da açık düzenleme bulunmaktadır. İlgili husus 5395 sayılı ÇKK'nın Uzlaştırma başlıklı 24. maddesi kapsamında düzenlenmiş olup, CMK'nın uzlaşmaya dair hükümlerinin suça sürüklenen çocuklar bakımından da uygulanacağı düzenlenmiştir. Söz konusu Kanunlarda uzlaştırmaya tabi suçlar bakımından düzenlemeye gidilirken çocuklar ve yetişkinler arasında bir ayrıma gidilmemiş ve yetişkinler için öngörülen hükümlere tabi tutulmuşlardır (Özbek M. S., 2008, s. 463).

Lakin çocuklar ve yetişkinler bakımından uzlaştırmada ayrı bir düzenleme öngörülmesi de suça sürüklenen çocuk açısından uzlaştırmaya gidilebilecek suçlar kataloğu 2016 yılında yapılan bir düzenleme ile genişletilmiştir. CMK'nın 253'üncü maddesine ek olarak düzenlenen “*Mağdurun veya suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla, suça sürüklenen çocuklar bakımından ayrıca, üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlar*” hükmü ile söz konusu suçlar da çocuk bakımından uzlaştırmaya konu edilmiştir. Hükmün lafzından da açıkça anlaşıldığı üzere yetişkinler bakımından uzlaştırma kapsamında görülen suçların çocuklar bakımından da geçerliği olduğu ve aynı zamanda üst sınırı üç yılı geçmeyen suçların da çocuklar bakımından uzlaştırma kapsamına girdiği düzenlenmiştir. Bu doğrultuda çocuklar bakımından uzlaştırmaya gidilebilecek suçlar; TCK ve ceza içeren diğer kanunlarda sayılan şikayete bağlı suçlar, CMK 253'te belirtilen 12 adet katalog suç ve suçun soyut cezası 3 yılı geçmeyen suçlardır (Değirmenci, 2021, s.173-174).

Çocuğun Uzlaştırma Sürecine Katılımı ve Temsili

Çalışmanın bu bölümünde çocuğun uzlaştırma sürecinde katılım bakımından hakları incelenecek ve uzlaştırma süreci içinde çocuğun yüksek yararının korunması hususu değerlendirilecektir.

Çocuğun mağdur ya da suça sürüklenen sıfatı fark etmeksizin uzlaştırma sürecine bizzat ve aktif katılımı birinci derece önem arz etmektedir. Zira uzlaştırma sürecine çocuğun dahil edilmemesi başta kurumun amacına tamamıyla terstir. Çocuk adalet sisteminde uzlaştırma kurumunun asıl amacı, çocuğun mağduru olduğu suçtan kaynaklı maddi-manevi mağduriyetini gidermek ve suça sürüklenen çocuğu islah edip topluma geri kazandırmaktır. Çocuğun bu sürecin dışında tutulması ile katılma ve dinlenilme haklarının gereği gibi yerine getirilmemesi nedeniyle süreçten beklenen yarar elde edilemeyecektir. Başka bir deyişle bir yandan çocuk uzlaştırma sürecinin dışına itilirken diğer yandan çocuğun yüksek yararının korunması mümkün olmayacaktır.

Nitekim uzlaştırma süreci sonunda kararlaştırılan edim çocuk tarafından yerine getirileceğinden, çocuğun müzakerelere katılımı ve dinlenilmesi hususunun önemi aşikardır. Yine kararlaştırılan edimin çocuk tarafından yerine getirilebilecek nitelikte olması da dikkate alınması gereken hususlardan biridir. Bu minvalde, suça sürüklenen çocuklar bakımından *maddi edimlerin* yerine, mağdur veya toplum için faydalı bir faaliyette bulunma, pişmanlığı ifade etme, özür dileme, vs. şeklinde örneklenebilecek *manevi edimler* geçmelidir (Akçay, 2011, s. 141).

Çocuğun kendisini ilgilendiren hukuki süreçler bakımından katılım ve dinlenilme hakkının önemi Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme²⁰

²⁰ BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme için bkz: <https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/ÇHDS%20ve%20İhtiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kuralları%20ile%20Çocuk%20Hakları%20Komitesi%20Genel%20Yorumları.pdf>

kapsamında da dile getirilmiştir. İlgili husus madde 12’de “*Taraf devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini özgürce ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır*” şeklinde ifade edilmiştir. Sözleşme’ye göre çocuğu ilgilendiren herhangi bir adli veya idari süreçte yetkili makamın ulusal hukuka uygun şekilde ya doğrudan doğruya çocuğu ya da çocuğun kanuni temsilcisini dinlemesi gerekmektedir.

Çocuğun katılım ve temsil hakkı uluslararası bağlamda olduğu gibi ulusal hukuk düzeyinde de koruma altına alınmaya çalışılmıştır. TMK’nın 339. maddesinde çocuğun bu hakkı “*Ana ve baba, olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanınır; önemli konularda olabildiğince onun düşüncesini göz önünde tutarlar*” şeklinde düzenlenmiştir.

Ancak ülkemizde uygulamada *uzlaştırma teklifinin çocuğa yapılmadığı ve uzlaştırma müzakerelerine çocukların katılmadığı* görülmektedir (Baytemir Kontaktı, 2021, s.1729)²¹. Uzlaştırma sürecinin başarıya ulaşması için en önemli hususlardan biri çocuğun sürece aktif katılımıdır. Ergin olmayan çocuğun mağduru olduğu yahut işlediği suçtan dolayı uzlaştırma sürecine katılımı bakımından ise birtakım kıstaslar bulunmaktadır. Türk Ceza Kanunu bağlamında yapılan ilk sınıflandırma öncelikle çocuğun yaşı ve ayırt etme gücü bakımındandır.

Çocuğun yaşı

5237 sayılı TCK’nın 6. maddesinde 18 yaşını doldurmamış kişinin çocuk sayılacağı ve yine 5395 sayılı ÇKK’nın 3. maddesi bağlamında daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişinin de çocuk kabul edileceği düzenlenmiştir. (Akarca, Erişim: 2023, s. 2). 18 yaşından küçük çocukların cezai sorumluluklarının sınırları TCK’nın 31. maddesinde düzenlenmiştir. “*Yaş Küçüklüğü*” başlıklı kanun maddesine göre; suç oluşturan fiili işledikleri sırada 12 yaşından küçük olanların cezai sorumluluğu bulunmamakla birlikte haklarında ceza kovuşturması da gerçekleştirilememektedir. Söz konusu kişiler hakkında ancak çocuklara ilişkin güvenlik tedbirlerine başvurulabilmektedir. Yine ilgili kanuna göre suç oluşturan fiili gerçekleştirdiği esnada 12 yaşını doldurmuş ancak 15 yaşını doldurmamış olan kişiler bakımından ise söz konusu hukuki fiili ve sonuçlarını algılayabilecek durumda olup olmamasına göre ayrı değerlendirilmede bulunmaktadır. Suçu işlediği sırada gerekli muhakeme yeteceğine sahip olmayan çocuklar bakımından cezai sorumluluk söz konusu olmazken çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine başvurulmaktadır. Yeterli muhakeme yeteceğine sahip çocuklar bakımından ise cezai sorumluluk doğmakta lakin hükmedilecek ceza bakımından indirime gidil-

²¹ Bu yönde Bkz. Yargıtay, 3. CD., E. 2015/33546 K. 2016/12211 T. 23.5.2016 (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/3-ceza-dairesi-e-2015-33546-k-2016-12211-t-23-5-2016>); Yargıtay CGK., E. 2013/689 K. 2014/191 T. 15.4.2014 (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/ceza-genel-kurulu-e-2013-689-k-2014-191-t-15-4-2014>), SET. 20.10.2023.

mektedir. Söz konusu kanun 15 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını tamamlamamış çocuklar bakımından da ayrı bir düzenleme getirmiş, bu yaş aralığındaki çocuklar bakımından cezai sorumluluk öngörmüştür. Ancak bu yaş aralığındaki çocuklara verilecek cezalar bakımından birtakım indirimler ve üst sınırlar belirlemiştir.

Bu kapsamda kanunun lafzından da açıkça anlaşılacağı üzere uzlaştırma hükümlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi ancak ceza sorumluluğu ve ayırt etme gücüne sahip çocuklar bakımından mümkün olabilmektedir. TMK m. 16'ya göre ise ayırt etme gücüne sahip olmayan çocukların fiil ehliyeti yoktur ve bu bağlamda eylemleri herhangi bir hukuki sonuç doğurmamaktadır.

Çocuğun ayırt etme gücü

Çocuğun uzlaştırma sürecine katılımında, sürecin işleyişi ve kendisi bakımından önemini idrak edebilecek ayırt etme gücüne sahip olup olmadığının tespiti de ayrı bir değerlendirme konusudur. Bireyin ayırt etme gücüne haiz olup olmadığı ise TMK m. 13 kapsamında değerlendirilmektedir. İlgili Kanun hükmüne göre, *“yaş küçüklüğü, akıl hastalığı ve zayıflığı yahut sarhoşluk vb. durumlardan herhangi biri sebebiyle akla uygun davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes”* kural olarak ayırt etme gücüne sahiptir. İlgili hususlar değerlendirildiğinde kanun koyucu için yaş küçüklüğünün ayırt etme gücünün tahlilinde önemli bir kıstas olduğu açıktır. Ancak anılan hükümde kişinin hangi yaştan itibaren ayırt etme gücüne sahip olduğu hususu açıklığa kavuşturulmamıştır. Dolayısıyla çocuğun ayırt etme gücüne sahip olup olmadığı somut olaya göre değerlendirilmeli, çocuğun mental gelişimi, muhakeme yeteneği, içinde bulunduğu sosyal çevre ve söz konusu hukuki işlemin niteliği göz önüne alınarak tespit edilmalıdır (Akipek & Akıntürk, 1996, s. 59). Zira TMK m. 14 ve m.15 bağlamında ise ayırt etme gücünden yoksun bulunanlar ile küçük ve kısıtlı olanların kural olarak fiil ehliyeti bulunmamaktadır. Nitekim yine ilgili maddeye göre özel bazı durumlar ayırık olmak üzere ayırt etme gücü bulunmayan kişilerin gerçekleştirdiği fiillere de hukuki sonuçlar bağlanmamıştır. Diğer yandan TMK m. 16 hükmüne, ayırt etme gücüne sahip çocuk haksız fiillerinden sorumlu tutulabilmektedir. Başka bir deyişle ayırt etme gücüne haiz çocuklar haksız fiilleri sonucu doğan zararlardan bizzat sorumlu olurlar.

Çocuğun temsili ve katılımı

Çocuğun yaşı ve ayırt etme gücünün yanında uzlaştırma sürecinde çocuğun temsili de incelemesi gereken hassas bir konudur. Çocuğun süreç bakımından yetkinliği, uzlaştırma teklifinin kime ve ne şekilde yapılacağı ise yine CMK'da düzenlenmiştir. CMK'nın 253. maddesine göre uzlaştırmanın tarafları olan şüpheli, mağdur veya suçtan zarar göreninin reşit olmaması durumunda, uzlaştırma teklifi tarafların kanuni temsilcilerine yapılmaktadır. Bu bağlamda şüpheli veya mağdurun çocuk olduğu durumlarda uzlaşma teklifi velayet hakkına sahip ana-babaya

yapılmaktadır. Yargıtay da reşit olmayana uzlaştırma teklifi yapılmasını uygun görmemiş, teklifin çocuğa yapılması halini bir bozma sebebi olarak kabul etmiştir. Bu konuda verdiği emsal bir kararda erginlik yaşının altında başka bir deyişle 18 yaşını doldurmamış çocuğun ifadesi ve uzlaşmak istemediğine dair verdiği beyan üzerine yargılama gerçekleştirilmesinin bozmayı gerektirdiği şeklinde hüküm kurmuştur (Yargıtay 13. Ceza Dairesi, T. 03.03.2016 E.2015/2032, K.2016/3593, Çevirimiçi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/arama>). İlgili karardan da anlaşıldığı üzere Yargıtay'a göre ancak 18 yaşını doldurmuş kişilere uzlaştırma teklifi yapılabilmektedir.

Uzlaştırma süreci içinde çocuğun temsili velayet hakkına sahip ana-baba veya çocuk vesayet altında olması halinde vasi tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu husus TMK madde 342'de düzenlenmiş, ilgili maddeye göre ana ve baba ergin olmayan çocukları bakımından üçüncü kişilere karşı yasal temsilci sıfatına haiz kabul edilmiştir. Başka bir deyişle 18 yaşından küçük çocuğu hukuken temsil hakkı velayet hakkına sahip ana ve babanıdır. Ancak çocuk ve temsilcisinin menfaatlerinin çatıştığı durumlar da söz konusu olabilmektedir. Bu sebeple çocuk ve ana-baba veya ana-babanın yararına olarak çocuk ve üçüncü kişiler arasında yapılacak hukuki işlemlerde işlemin geçerliliği kayıyımın da işleme katılmasına ve hâkimin onayına bağlanmıştır (TMK m. 345). Ana ve babanın velayeti altındaki çocuğun fiil ehliyeti ise vesayet altındaki kişi gibi kabul edilmektedir (TMK m. 343). Vesayet altındaki kişinin gerçekleştireceği hukuki işlemler ise ancak ayırt etme gücüne sahip olması halinde ve vasinin açık veya örtülü izni yahut sonradan onamasıyla geçerlilik kazanabilmektedir (TMK m. 451). Aynı zamanda velayet hakkına sahip olan ana-baba çocuk adına yasaklı işlemler olarak kabul edilen kefil olma, vakıf kurma ve önemli bağışta bulunma işlemlerini de gerçekleştiremezler (TMK m. 449).

Uzlaştırma süreci içinde otuurlara katılım bakımından devamlılık esas olup, kanuni temsilcinin mazeretsiz olarak otuurlara katılmaması halinde çocuğun katılımı da sürecin devamı için yeterli olacaktır. Ceza Muhakemesi Uzlaştırma Yönetmeliği'nin ilgili 31. maddesinde kullanılan "*tarafklar veya kanuni temsilcileri/vekili*" ibaresinden de anlaşıldığı üzere çocuğun veya kanuni temsilcinin yalnızca birinin katılımının sürecin devamı bakımından yeterli görüldüğü açıktır. Uzlaştırma teklifinin kabulü sonrasında kanuni temsilcinin mazeretsiz olarak otuurlara katılmamasının yanında süreci tamamen sonlandırmaya karar vermesi halinde ise, çocuk sürece ancak kendi başına karar verebileceği hususlar dâhilinde devam edebilmektedir. Örneğin çocuğun edimsiz olarak yahut özür dileme edimi bakımından uzlaşması mümkün olabilmektedir (Tuhan Boz, 2021, s. 781). Kanunu temsilcinin onayını gerektiren edimler bakımından çocuğun uzlaşmaya varması ve uzlaştırmayı sonuca bağlaması mümkün olmayacaktır.

İlgili husus Adalet Bakanlığı tarafından Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nce çıkarılan Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı'nda²² da değer-

²² bkz: <http://www.ankaratahkim.com/cmek.pdf>.

lendirilmiştir. Söz konusu eserde Bakanlığın görüşü; her ne kadar ilgili tarafın reşit olmaması durumunda uzlaştırma teklifinin kanuni temsilciye yapılacağı ön-görölmüş olsa da, edimin konusu reşit olmayanı maddi açıdan yükümlülük altına sokmayacak ise, reşit olmayan fakat ayırt etme gücüne sahip küçüğe uzlaştırma teklifi yapılabileceği ve küçüğün kabul etmesi halinde uzlaşmanın gerçekleştiğinin kabul edilebileceği şeklindedir. Zira Bakanlığa göre uzlaştırma süreci sonunda *“kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesi ve dolayısıyla çocuk aleyhine tazminata hükmedilememesi yahut açılmış olan ceza davasından feragat edilmiş sayılması suça sürüklenen çocuk için bir kazanımdır”* (Tuhan Boz, 2021, s. 774).

Çocuğun Yüksek Yararı Kavramı

Çocuklar hukuk sistemi içinde özel korumaya ihtiyaç duyan bireylerdir. Toplumun temelinde bulunan çocukların maddi-manevi her anlamda menfaatlerinin gözetilmesi hususu ise devletlerin önceliğidir. Zira sosyal, ekonomik ve fiziksel açıdan zayıf olan çocuğun toplum içindeki konumunun güçlendirilmesi ve hukukten korunması gerekmektedir (İmamoğlu, 2005, s. 191). Çocuğun yüksek yararı kavramı ise bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Hukuk sistemleri ve bilhassa ceza muhakemesi kurumları içinde çocuğun menfaatlerinin kollanması, mağdur yahut suça sürüklenen çocuğun muhakeme sürecinden maksimum fayda sağlaması bu ilkenin esas amacıdır. Çocuğun yüksek yararı ilkesinin benimsenmesi; çıkar çatışmalarında çocuğun tarafının tutulması ve çocuğun yararına eylem ve işlemlerde bulunulması anlamına gelir (Akyüz, 2013, s. 47; Özdemir & Ruhi, 2019, s. 5; Savaşçı Temiz, 2023, s. 248). Çocuğun yüksek yararı ilkesi medeni hukuk bakımından boşanma, velayet, çocukla kişisel ilişkinin kurulması gibi hukuki durumlarda karşımıza çıkmaktadır. Kamu hukukunda da çocuğun yüksek yararının odak nokta olması gerektiği açıktır. Suça sürüklenen çocuklar bakımından hükmedilecek kararlarda da söz konusu ilke öncelikli olarak uygulanmalıdır. Bu yolla, çocuğun her türlü idari ve hukuki süreçteki menfaati öncelikli olarak gözetilebilecektir (Akyüz, 2013, s. 49; Savaşçı Temiz, 2023, s. 248). Ancak literatürde çocuğun yüksek yararının net bir tanımı bulunmamaktadır. Nitekim BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de de *çocuğun yüksek yararı* kavramının açık bir tanımı yapılmamıştır. Bunun yerine somut olayın özelliklerini dikkate alarak *çocuğun yüksek yararının* tespiti ve verilecek hüküm hâkimin takdirine bırakılmıştır (Akyüz, 2013, s. 48; Özdemir & Ruhi, 2019, s. 23; Savaşçı Temiz, 2023, s. 248).

Hâkim tarafından, çocuğun fiziksel, duygusal, zihinsel gelişimi, hastalıklardan korunması, temel sağlık, eğitim ve öğrenim olanaklarına sahip olması konuları somut olayda çocuğun yüksek yararı ilkesi gereği ilk önce göz önünde bulundurulması gereken konulardır (Akyüz, 2013, s. 48; Savaşçı Temiz, 2023, s. 248).

Anayasa’nın 41. maddesinin 3-5. fıkraları arasında çocuğun yüksek yararından bahsedilmiş ve çocuğun yüksek yararına uygun hareket etme zorunluluğu dolaylı olarak düzenlenmiştir. Çocuk bakımından ortaya çıkabilecek bütün uyuşmazlıklarda çocuk odaklı ve çocuk yararına çözümlerin uygulanması bu ilkenin gereğidir (Serozan, 2005, s. 65; Savaşçı Temiz, 2023, s. 249).

Devletlerin birtakım yasal düzenlemeler ile koruduğu çocuk, uluslararası alanda da korunmaktadır. Çocuğu korumaya yönelik söz konusu uluslararası düzenlemelerden bazıları çok taraflı ve bağlayıcı iken, esnek ve tavsiye niteliğinde metinler de mevcuttur. Nitekim bu düzenlemelerden bazıları evrensel nitelikte ve bağlayıcı iken bölgesel nitelikte düzenlemeler de mevcuttur. (Baytemir Kontacı, 2021, s. 1736). Bu uluslararası belge ve sözleşmelerden birkaçı ise 1985 tarihli Çocuk Ceza Adaleti Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kurallar (Pekin Kuralları), 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 1990 Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Rehber İlkeleri (Riyad İlkeleri) ve 2000 yılında kabul edilen Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'dir. Bahsedilen bu sözleşme ve belgelerin hepsiyle ulaşılmak istenen temel hedef çocuğun yüksek yararı olmuştur. Taraf devletlerce ceza adalet sistemi içine giren çocukların ıslahı ve bu süreçte çocuğun fail veya mağdur kimliğine bakılmaksızın korunması öncelik olarak kabul edilmiştir. İlgili düzenlemelerle çocuk adalet sistemine yön verilmeye çalışılmış ve devletlerin çocuğa yaklaşımı onarıcı adalet çizgisine kaydırılmaya çalışılmıştır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'sinde onarıcı adalet anlayışı doğrultusunda çocuk adalet sistemi içinde korunması gereken dört temel hak tespit edilmiştir. Bunlar ayrımcılık yasağı, çocuğun yüksek yararı, çocuğun yaşama ve gelişme hakkı ve çocuğun görüşlerini ifade etme ve ciddiye alınma hakkıdır. Bu bağlamda devletlerin çocuk adaleti bakımından gözetmesi gereken ilk unsur çocuğun yüksek yararadır. Çocuğun yüksek yararı kavramının doktrinde ve mahkeme kararlarında sıkça rastlanmasına rağmen herkesçe kabul edilmiş net bir tanımı bulunmamaktadır. Doktrinde ve mahkeme kararlarında ise çocuğun yüksek yararının, çocuğun yetişkin olması ihtimalinde kendisi lehine vereceği karar ne ise kanuni temsilcinin de o yönde çocuğun menfaatini koruması olarak tanımlanmaktadır (Yücel, 2013, s. 132).

Çocuğun yüksek yararı kavramına ilk kez değinilen belge 1959 yılında yayınlanan Çocuk Hakları Bildirgesi'dir. Bahsedilen Bildirgeye göre “*Çocuklara özel bir koruma sağlanabilmesi ancak onlara özgür ve onurlu bir şekilde, hem fiziksel hem de psikolojik imkânlar sunmakla ve bu yönde ilerlemelerini sağlayacak kanuni kolaylıklar sağlanması ile mümkün olabilecektir. Bu amaçlar doğrultusunda düzenlenecek kanunlarda ise öncelik çocuğun çıkarı olmalıdır*”. Ancak çocuğun yüksek yararının korunması ilkesinin yaygınlaşması ve bağlayıcı hale gelmesi Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin imzalanması ile olmuştur (Baytemir Kontacı, 2021, s. 1738). İlgili Sözleşme'ye göre “*Kamu kurumları, özel kurumlar, mahkemeler yahut yasama organı tarafından çocuklara ilişkin gerçekleştirilecek her türlü işlem ve eylemde çocuğun yüksek yararı öncelikli olarak göz önünde bulundurulmalıdır*”.

Çocuğun yüksek yararı kavramına Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi tarafından da değinilmiş, kavram Komite tarafından “*temel ve yorumlayıcı bir hukuk ilkesi*”, “*temel bir hak*” ve “*bir usul kuralı*” olarak değerlendirilmiştir

(UNCRC, 2013). Komite çocuğun yüksek yararının ne olduğunu ve uygulanması gereken yöntemlerin tespitinin iki adımda mümkün olduğunu belirtmiştir. Bunlar yüksek yararın değerlendirilmesi ve yüksek yararın belirlenmesidir (UNHCR, 2018). Çocuğun yüksek yararı ise somut olayın gereklerine göre belirlenmesi gereken soyut bir kavramdır (Yücel, 2013, s. 117-118). Nihayetinde çocuğun yüksek yararının temininde değerlendirilecek ilk husus çocuğun ihtiyaçlarının gerçek anlamda tespit edilmesidir (Yücel, 2013, s. 120). Ülkemizde ise çocuğun yüksek yararı TMK'nın 317, 324, 325, 339 ve 346. maddeleri ile korunmaktadır. Bu maddeler ile çocuğun yüksek yararına dikkat çekilmiş ve çocuğun menfaati öncelik olarak kabul edilmiştir.

Sonuç

Yakın geçmişe kadar yerleşik ceza adaleti anlayışı olarak kabul gören cezalandırıcı adalet sisteminde suçun mağduru devlet olarak kabul edilmektedir. Bu anlayışa göre fail, devletin koruduğu hukuk kurallarını ve kamu düzenini ihlal etmiştir. Başka bir deyişle devlet, suç ve cezaları belirleme tekeline sahip olduğundan, failin işlediği suçu kendisi aleyhine işlemiş kabul etmektedir. Bu doğrultuda da ceza yargılamasının taraflarını fail ve devlet oluşturmaktadır. Nitekim birçok ceza adaleti sistemindeki suçun devlete karşı işlendiği ve mağdurun devlet olduğu anlayışı mağduru yargılama sürecinin dışına atan en temel etkidir. İşlenen tüm suçlarda pasif süjenin devlet olduğu veya suçtan kaynaklı hakkı ihlal edilen kişi ya da kişiler ile beraber devleti de mağdur kabul eden bu anlayış mağdurun tazmin ve katılım haklarını daraltmaktadır. Suçun asıl mağdurunu ve suçtan zarar göreni ikinci plana atmaktadır. Bu bağlamda ceza adaleti sistemlerinde cezalandırıcı adalet anlayışı yerine tazmine ve ıslaha odaklı onarıcı adalet sisteminin tercih edilmesi gerektiği ileri sürülebilir.

İlk çağlardaki adalet anlayışının temelini oluşturan onarıcı adalet yaklaşımı, tarihsel süreçte uzun dönem popüleritesini kaybetmiş olsa da nihayet günümüz hukuk sistemleri içinde yerini yeniden almıştır. Çağdaş hukuk sistemleri artık yaygın olarak benimsenen cezalandırıcı adalet sisteminden uzaklaşmış, onarıcı adalet sistemine yönelmiştir. Cezalandırıcı adalet sisteminde failin işlediği suç ve karşılığı olan cezaya odaklanılırken onarıcı adalet sisteminde aslanan mağdur, mağdurun mağduriyetinin giderilmesi ve failin ıslahıdır. Onarıcı adalet yaklaşımında mağdur hem ceza yargılaması sürecine dâhil olmakta hem de suç mağduru veya suçtan zarar gören olmasından kaynaklı mağduriyetinin tazminini elde etmektedir. Dolayısıyla cezalandırıcı adalet sistemi mağduriyetin tam olarak giderilememesi, verilen cezanın failin ıslahı yönündeki yetersizliği, husumetin giderilemeyişi, yargılama sürecinin uzunluğu ve mağdurun sürece aktif katılım sağlayamaması yönünden eksik bir yaklaşım türüdür.

Onarıcı adalet sisteminin tamamlayıcı mekanizmalarından biri de uzlaştırma kurumudur. Uzlaştırma kurumunun amacı, mağdur ve faili profesyonel ve sağlıklı

bir ortamda bir araya getirmek ve katalog suçlar bakımından tarafları uzlaştırmak, ceza yargılamasına yoluna gidilmeksizin uyuşmazlığı çözmektir. Ülkemizde uzlaştırma kurumu bakımından CMK ve CMUY’de düzenlemeler bulunmakta olup bu düzenlemeler ayırım gözetilmeksizin herkes için uygulanmaktadır. Bu noktada ise yetişkinler ve çocuklar özelinde farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Tarafların aynı koşullar altında eşit muamele görmelerine karşın bu uygulama yine de korunmaya muhtaç çocuk bakımından zorluklara yol açmaktadır. Nitekim toplumun en hassas parçası olan çocuğun menfaatinin korunması, çocuk ceza adaleti sisteminin başlıca amacı olmalıdır. Bahsedilen çocuğun menfaati hususu ise doktrinde çocuğun yüksek yararı kavramı olarak yer bulmuştur. Bu kavram çocuklara fiziksel, mental ve sosyal açıdan tanınan hakların, çocuğun sosyal hayat içinde ve her türlü adli-idari süreçte korunmasını ifade eder. Konuya çocuğun yüksek yararının korunması açısından yaklaşıldığında ise, uzlaştırma bakımından hem *suça sürüklenen çocuğu* hem de *mağdur çocuğu* kapsayacak ayrı bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır.

Uzlaştırma sürecinde çocuğun yeri ve katılımı da ayrı bir değerlendirme konusudur. Ülkemizde ergin olmayan için yapılacak uzlaştırma teklifi, çocuğun kanunu temsilcisine yahut vasisine yapılmaktadır. Uzlaştırma teklifi bakımından çocuğun ergin olmasa dahi ayırt etme gücüne sahip olması ve uzlaştırmamanın işleyişi ile sonuçlarını kavrayabilecek yetiye sahip olmasının yeterli olduğu ileri sürülebilir. Bir başka anlatımla ayırt etme gücüne sahip olduğu tespit edilen çocuğa uzlaştırma teklifine ilişkin karar hakkı tanınmalıdır. Çocuğun, hayatı ve geleceği bakımından ciddi sonuçlar doğuracak bir sürecin bu denli dışında bırakılması yine çocuğun kişilik haklarının ihlaline sebep olmaktadır.

Ülkemizde bir takım yasal düzenlemeler ile çocuğun ceza adalet sistemi içindeki konumu iyileştirilmeye çalışılmış olsa da uzlaştırma kurumu özelinde hala eksiklikler görülmektedir. Onarıcı adalet uygulamalarının özellikle çocuk adalet sistemi bakımından pratikte daha etkili olması, fail ya da mağdur sıfatına bakılmaksızın çocuğun sistem içinde korunması gerekmektedir. Tüm bu değerlendirmeler sonucunda, onarıcı adalet sisteminin çağdaş hukuk sistemlerinin temelinde yerleşmesi ve ceza adaleti sisteminin önceliğinin çocuk ve çocuğun yüksek yararı olması gerektiği kanısına varılmıştır.

Kaynakça

- Savaşçı Temiz B. (2023). *Çocuk Ceza Adaleti İlkeleri Çerçevesinde 12-15 Yaş Arası Çocukların Cezai Sorumluluğunun Değerlendirilmesi*, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 14(1), 244-259.
- Çetintürk, E. (2017). *Onarıcı Adalet Sisteminde Uzlaştırma*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Özbek, M. S. (2008). *Suçta Sürüklenen Çocuklara Yönelik Onarıcı Adalet Programları ve Çocuk Arabuluculuğu: Prof. Dr. Turgut Akıntürk’e Armağan*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Özbek, V. Ö. (1999). *Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi*. Ankara.
- Özdemir, H. & Ruhi, A. C. (2019). *Çocuk Hukuku*. 3. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

- Özgenç, İ. (2022). *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin.
- Akçay, P. (2011). *Onarıcı Adalet Modeli Çerçevesinde Uzlaştırma ve Çocuk Mahkemelerinde Uygulanması*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 9, 129-144.
- Akarca, M. (Erişim: 2023). *Çocukların Ceza Hukukundaki Yeri ve Çocukların Korunması*. <https://www.anayasa.gov.tr/media/3626/akarca.pdf>.
- Akipek, J., & Akıntürk, T. (1996). *Türk Medeni Hukuku: Şahsın Hukuku C.1*. Ankara: Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı Yayını (2018). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı*. Ankara: Deniz Ofset & Matbaacılık.
- İnan, A. N. (1968). *Çocuk Hukuku*. İstanbul: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Akyüz, E. (2021) *Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması*. 2. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Arslan, M. B. (2006). *Türk Ceza ve Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma Kurumu*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları.
- Artuk, M. E., Gökçen, A., & Yenidünya, C. (2013). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet.
- Balo, Y. S. (2009). *Uluslararası İlkeler Işığında Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması*. Ankara: Seçkin.
- Baytemir Kontacı, B. (2021). *Çocuklar Bakımından Uzlaştırma: Farklı Yararlar Arasında Bir Denge Arayışı*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, vol. 69, no. 4, 1705-1772.
- Baytaç, A. B. (2013). *Onarıcı Adalet Genel Bir Bakış*. İÜHF, C.XXI, S.1.,
- Braithwaite, J. (Erişim: 2023). *Crime, Shame and Reintegration*, <http://johnbraithwaite.com/wp-content/uploads/2016/06/Crime-Shame-and-Reintegration.pdf>
- Council of Europe Committee of Ministers, R. C. (2018, October 3). *Committee of Ministers to Member States Concerning Restorative Justice in Criminal Matters*.
- Dönmezer, S. (1977). *Devlet ve Suç Mağdurunun Korunması*. İstanbul.
- Değirmenci, O. (2021). *Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma*. Seçkin Yayınları.
- Güngör, M. (2019). *Mağduriyetin Giderilmesi Açısından Uzlaştırma Kurumu ile Mağdur Hakları Tasarısının İncelenmesi*. Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi (2), 189-230.
- Gazete, R. (2017,0808). M.8. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170805-4.html>.
- İmamoğlu, H. (2005). *Çocuğun Kişiliğinin Ana Babaya Karşı Korunması*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 54(2), 183-128.
- Ünver, Y., & Hakeri, H. (2015). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Adalet.
- Karakaş Doğan, F. (2013). *Uluslararası Düzenlemeler Işığında Mağdur Haklarının ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi*. MÜHF-HAD, 19(2), 1007-1031.
- Mandaloğlu, M. (2013). *İslamiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku*. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 33, 133- 159.
- Katoğlu, T. (2012). *Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları*. AÜHF 61, 657-694.
- Mercan, B. (1999). *Onarıcı Adalet Pratiklerinde Mağdur-Fail Karşılaşması: Duygusal Temsiller Karşısında Hakiki Duygulanımlar*. J. Braithwaite içinde, *Restorative Justice:*

- Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts*. 25 CJ 1, 4-9.
- Ness, D., & Strong, K. H. (2015). *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice*. Anderson.
- Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. (1998b). *Major Issues In Juvenile Justice Information and Training*. Washington.
- Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to Member States Concerning Restorative Justice in Criminal Matters.
- Resmi Gazete, 20170805, M. 8 (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170805-4.html>).
- Serozan, R. (2005). *Çocuk Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Soyaslan, D. (2022). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin.
- Tokdemir, S. (2017). *Ceza Adaleti Sistemine Yeni Bir Yaklaşım: Tamamlayıcı Bir Sistem Olarak "Onarıcı Adalet" Mekanizması*. Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt.XXI, 75-114.
- Toroslu, M., & Feyzioğlu, M. (2013). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Savaş.
- Toroslu, N. (1970). *Cürümlerin Tasnifi Bakımından Suçun Hukuki Konusu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.
- Toroslu, N. (2011). *Ceza Hukuku Genel Kısım*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Tiryakioğlu, B. (1991). *Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku*. Ankara.
- Tuhan Boz, R. (2021). Fail Mağdur Uzlaştırmasında Ayırt Etme Gücüne Sahip Çocuğun Katılım Hakkı ve Kanuni Temsili. *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(2), 734-802.
- UNCRC, General Comment 10 (Children's Rights in Juvenile Justice 4 25, 2007).
- UNCRC. (2013, 29 05). General Comment No. 14: on the Right of the Child to Have his or her Best Interests Taken as a Primary Consideration (art. 3, para. 1).
- UNHCR. (2018). Guidelines on the Assessing and Determining the Best Interests of the Child.
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2006). *Handbook on Restorative Justice Programmes*. New York: United Nations Publications.
- Wemmers, J.-A. M. (1996). *Victims in the Criminal Justice System*. Amsterdam: Kugler Publications.
- Yücel, Ö. (2013). Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı Bağlamında Çocuğun İradesi. *Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), 117-137.
- Yargıtay 13. Ceza Dairesi. (2016). T. 03.03.2016 tarih 2015/2031 E., K. 2016/3593. (Çevirimiçi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/arama>)
- Yargıtay 17. Ceza Dairesi, T. 27.11.2017, 2017/14611, E. 2017/5072 (Çevirimiçi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/arama>).
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu, T. 22.10.2019, 2019/619, 2018/278 E (Çevirimiçi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/arama>).

İç Güvenlik İstihbaratı ve Polis İstihbaratı Arasındaki İlişki: Türk Polis Teşkilatı/İstihbarat Başkanlığı Örneği

Mehmet Akbaş*

Özet: İstihbarat çalışmaları son yıllarda artan akademik ilginin bir sonucu olarak giderek artan bir konu çeşitliliğine kavuşmuştur. Bunun bir örneğini teşkil eden iç güvenlik istihbaratı, Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşen 11 Eylül saldırılarından bu yana özellikle terörle mücadele gündemi kapsamında öne çıkan konulardan birisi olmuştur. İç güvenlik konularına ilişkin yeni bir istihbarat gündemi veya kurumuna alan açmanın gerekli olup olmadığı halen tartışmalıdır. Bununla birlikte farklı ülkelerden birçok hükümet görevlisi ve akademisyen artan terörizm ve sınır aşan suç tehdidinin iç güvenlik ajandasına daha kapsamlı bir bakış gerektirdiğini vurgulamaktadır. Bu noktada, kolluk istihbaratı ve istihbarata dayalı polislik faaliyetlerini sürdüren polis teşkilatlarının önemi giderek artmaktadır. Polis teşkilatlarının iç güvenlik istihbaratına katkısını olumlu veya olumsuz yönden etkileyen pek çok husus olabilir. Alandaki karşılaştırmalı çalışmalar neticesinde, kolluk yapısı, istihbarat eğitimi, istihbarat topluluğu ile bütünleşme ve adli yargı makamları ve kolluk birimleriyle ilişki başlıklarının bahsedilen bu katkının ne ölçüde olduğuna karar vermeye uygun başlıca değişkenler olduğu görülmektedir. Türk Polis Teşkilatı'nın (EGM) bir parçası olan İstihbarat Başkanlığı (EGMİB), bir polis istihbarat kurumunun iç güvenlik istihbaratı ve milli güvenlik istihbaratı alanlarına katkısını incelemek adına verimli bir örnektir.

Anahtar Kelimeler: İç Güvenlik, İstihbarat, İç Güvenlik İstihbaratı, Polis İstihbaratı, İstihbarata Dayalı Polislik

* Dr., Sivas İl Emniyet Müdürlüğü, mehmetakbas@protonmail.com, ORCID: 0000-0002-8467-9676.

Relationship Between Homeland Security Intelligence and Police Intelligence: Turkish National Police/Intelligence Department Case

Mehmet Akbaş*

ABSTRACT: Intelligence studies have recently reached a gradually expanding subject variety as a result of increasing academic interest. As an example of this homeland security intelligence, has been a trend topic issue since the 9/11 attacks in the United States of America particularly in terms of counter-terrorism. It is still controversial whether or not there is a necessity for a new space for a new intelligence issue or agency regarding homeland security issues. However, it has also been emphasized by many government officials and academicians from different countries that expanding terrorism and transnational crime threats requires a more comprehensive approach to the homeland security agenda. At this point, police institutions that pursue law-enforcement intelligence and intelligence-led policing activities have gained more importance. There might be many issues that affect the contribution of police institutions to the homeland security intelligence sphere. As a result of comparative studies in the field, law-enforcement structure, intelligence education, integration with the intelligence community, and relations with judicial and criminal authorities are seen as the major variables to determine the level of contribution. The Intelligence Department (EGMİB) of the Turkish National Police (EGM) is a fruitful example for examining the contribution of a law-enforcement intelligence department to the homeland and national security intelligence spheres.

Keywords: Homeland Security, Intelligence, Homeland Security Intelligence, Law-Enforcement Intelligence, Intelligence-Led Policing

Giriş

İç güvenlik istihbaratı kavramı, terörizmle ve sınır aşan suçlarla mücadelenin giderek ağırlık kazandığı Dünya’da sıklıkta atıfta bulunulan bir kavram haline gelmiştir. Bununla birlikte gerek gelişim süreci gerekse referans kaynakları açısından kavramın üzerinde uzlaşıya varılmış bir tanımı yoktur. İç güvenlik istihbaratı, en temel haliyle ilgili ülkenin iç güvenliğinin sağlanmasına yönelik istihbarat faaliyetine karşılık gelir. İç güvenliğe yönelik tehdit ve risklerin çeşitliliği bu anlamda türev etkisine sahiptir. Diğer bir ifade ile bir ülkedeki verili iç güvenlik tanımı mevcut veya muhtemel tehdit ve riskler çerçevesinde dinamik bir kimliğe sahiptir. Öte yandan istihbarat çalışmaları yazınında iç güvenliğe yönelik bu faaliyetlerin gerçek anlamda istihbarat olmadığı, daha ziyade kolluk faaliyetinin bir unsuru olan kolluk istihbaratına tekabül ettiğine yönelik görüşlere de rastlamak mümkündür.

Bu makalenin iki temel amacı bulunmaktadır. İlki, 11 Eylül saldırıları sonrasında kullanım alanı genişleyen iç güvenlik istihbaratı kavramı ile terörizm başta olmak üzere nitelikli suçlarla mücadeleye yönelik kolluk faaliyetlerinden biri olan kolluk istihbaratı arasındaki ilişkiyi tartışmaktır. İkinci ve asıl amaç ise, iç güvenlik istihbaratı-kolluk istihbaratı ilişkisini Türkiye’deki Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Başkanlığı (EGMİB) üzerinden incelemektir. Bu çerçevede ilk olarak iç güvenlik istihbaratı ve kolluk istihbaratı kavramları kavramsal olarak incelenmiş, daha sonra EGMİB’in kısa bir tarihçesi sunulmuş, son olarak da belirlenen hipotezler üzerinden EGMİB’in iç güvenlik istihbaratı ve milli güvenlik istihbaratına katkıları değerlendirilmiştir.

Kavramsal Çerçeve ve Tarihsel Arka Plan

İç Güvenlik İstihbaratı-Kolluk İstihbaratı ilişkisi

Güvenlik faaliyetlerinin tasnifinde ve değerlendirilmesinde, hangi faaliyetlerin *istihbarat* başlığı altında ele alınacağı hususu oldukça tartışmalı bir alana tekabül eder. İlgili faaliyetin amacı, öncelikleri, sınırları, icra ediliş biçimi bu tartışmalardaki temel parametrelerdir. İstihbarat faaliyetlerinin anlaşılması için kategorik bir yaklaşım öne süren Carter, kavramsal ve kuramsal düzey temelli *disiplin* ve uzmanlaştığı alan temelli *uygulama* olmak üzere iki ana kategoriden oluşan bir tasnif sunar (2009: 10). Çoklu kolluk sistemini benimseyen ülkelerden Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kolluk rejimini izaha yönelik bu yaklaşımı ile Carter iç güvenlik istihbaratını milli istihbarat ve kolluk istihbaratı ile birlikte üçüncü bir istihbarat türü olarak sunar (Carter, 2009: 10-11). Bu görece yeni istihbarat türünün kavramsal ve kuramsal karşılığına ilişkin tartışmaların alanyazındaki bazı örneklerini Jean-Paul Brodeur (1983; 2007; 2010), George F. Treverton (2003; 2008) ve Richard Posner (2005) tarafından yapılan çalışmalarda görmek mümkündür.

Brodeur iç güvenliğe ilişkin istihbarat faaliyetlerini, “yüksek polislik” kavramı ile açıklar. Kanada Kraliyet Atlı Polisi (RCMP) ve ABD Federal Soruşturma Bürosu’nun (FBI) 1970’li yıllardaki *siyasi polislik* faaliyetlerini eleştirel bir bakışla inceleyen Brodeur, buradan yola çıkarak *düşük polislik-yüksek polislik* şeklinde bir ayrıma gider (1983: 507). Buna göre “düşük polislik” ifadesi üniformalı polise ve açıklıkla icra edilen bir meşru karşı güç sistemine tekabül eder (Brodeur, 2010: 183). “Yüksek polislik” ifadesi ise terörizm veya toplu isyan gibi siyasal şiddet ile sonuçlanabilecek eylemlere karşı gizli bir faaliyeti ifade etmektedir (Brodeur, 2010: 183). Berlin Duvarının yıkılmasından 11 Eylül saldırılarına kadar geçen süreçte -yeni bir yetki alanı arayışında olan istihbarat topluluğu üyeleri başta olmak üzere- bu iki polislik tipinin harmanlanmasına yönelik bir çaba mevcuttur (Brodeur, 2010: 234).

Bu yaklaşıma göre yüksek polisliğin dört ana karakteristik özelliği bulunur (Brodeur; 1983: 513-514):

- *İstihbaratı muhafaza etmek suretiyle kontrol sağlamayı hedefler ve bu istihbarat faaliyetleri devletin tüm politikalarına temas eder.*
- *Kanunu uygulamakla sınırlı değildir.*
- *Toplumu kanunu ihlal eden şahıslardan korumak öncelikli amacı değildir.*
- *Yoğun bir şekilde muhbir kullanır.*

11 Eylül sonrası süreçte yüksek polisliğin yeniden canlandığını öne süren Brodeur, önceki modelinin gözden geçirilmiş halinde şu dört özelliği kavramın tanımlayıcı unsurları olarak ele alır: bilgiyi muhafaza eden polislik, yetki birleştirilmesi, milli güvenliğin korunması amacı ve eleman-muhbir kullanımı (Brodeur, 2007: 27-28).

ABD örneği üzerinden ve 11 Eylül sonrası iç güvenlik istihbaratı faaliyetlerinin yeniden düzenlenmesi tartışmaları kapsamında bir yaklaşım sunan Treverton, kolluk ve istihbaratın misyonları, işleyiş kuralları ve standartları açısından çok farklı dünyalar olduğunu belirtir (Treverton, 2003: 122). Bu farklılık amaç, kapsam ve aktörler olmak üzere üç ana hususla açıklanabilir. İlk olarak, istihbarat geleceğe ve karar almaya odaklı iken kolluk ceza adaleti odaklıdır. İlki karar alma süreçlerine yönelik bilgilendirmeyi, ikincisi ise suçluların tutuklanmasını hedefler. İkinci farklılık dış-ıç (yurtdışı-yerel) ayrımına dayanır. Üçüncü farklılık ise kamu-özel aktörlerinin bu süreçlere katılımı ile ilgilidir (Treverton, 2003: 124).

Bununla birlikte, *istihbarat* kavramının hükümetlerin uluslararası çıkarlarını geliştirmeye yönelik gizli faaliyetlere dayanan orijinal tanımı, son yıllarda kolluk ve kamu güvenliği birimlerinin faaliyetlerine de entegre edilir hale gelmiştir (Treverton, 2008: 15). Bu çerçevede, yerel istihbarat faaliyetleri *soruşturma* ve *keşfetme* olmak üzere iki farklı kategoriye bölünebilir (Treverton, 2008: 17). Bu kategoriler, *faaliyetin amacı* (yakalama veya takip), *faaliyetin odağı* (suç veya potansiyel tehdit) ve *faaliyetin neticesi* (suç soruşturması/dava veya ileri istihba-

rat faaliyetleri) ile anlam kazanır. Örneğin, bir ipucunu takip etmek, bir sonuca bağlanmayacaksa kolluk açısından anlamsızdır. İstihbarat açısından ise her bir bilgi parçası irdelenmeye değerdir (Treverton, 2008: 16). Benzer şekilde amaçlar açısından, terörist grubu/şahsı bir eylem yapabileceği endişesi ile en kısa sürede yakalamak veya daha fazla istihbarat elde etmek ve muhtemel diğer katılımcıları tespit etmek için “faaliyetin devamına izin vermek” arasındaki farklılık bu durumu izah edebilir (Treverton, 2008: 17).

İç güvenlik istihbaratı faaliyetlerini ABD örneği üzerinden ve istihbarat başarısızlığı teması üzerinden inceleyen Posner, bu faaliyeti “*yerel milli güvenlik istihbaratı*” olarak ele alır ve milli sınırlar içerisinde, milli güvenliğe yönelik, siyasi motivasyonlu şiddet veya benzer değerlerde zarar tehdidi içeren, uluslararası veya yerel teröristler veya yabancı devletlerce görevlendirilmiş ajanlar veya sabotajcılar kaynaklı tehditlere yönelik istihbarat faaliyeti olarak tanımlar (Posner, 2005: 1). Buradan hareketle, 11 Eylül saldırılarında FBI’nın konumunu ve suç soruşturması-istihbarat ilişkisini ele alan Posner temel olarak şu sonuca ulaşır: *yerel istihbarat işlevini bir suç soruşturma birimine yüklemek uygun değildir; “polisler” “ajanlar”ın işini yapamaz* (Posner, 2005: 15).

Posner bu uyumsuzluğun sebebini, suç soruşturmasının geriye dönük, soruşturma/dava odaklı, ivedilik gerektiren (adli soruşturma süreleri açısından) kimliğine karşı istihbarat faaliyetinin ileriye dönük, tehdit odaklı ve serbest zamanlı olması ile açıklar (Posner, 2005: 15-16). Bu durum uyumsuzluğun da ötesinde, birçok açıdan iki farklı örgüt kültürü oluşmasına sebep olur. Örneğin bir suç soruşturmacısının performansı tutuklama, uzun hüküm süreleri gibi nesnel, hatta sayısal verilerle ölçülebilirken istihbarat görevlileri bu şekilde değerlendirilemez; onların başarısı genellikle görünmez, hatta bilinemezdir (Posner, 2005: 23).

Türkiye açısından bakıldığında, iç güvenlik istihbaratının kavramsal düzeyde iki temel şekilde anlaşıldığı görülmektedir. Bunlardan ilkinde *toplumsal güvenliğe zarar verebilecek her türlü oluşumun, fanatik fikirlere sahip yapılanmaların ve gizli örgütlenmelerin tespit edilip faaliyetlerine sızılması ve engellenmesi* süreçlerini muhtevi bir istihbarat yaklaşımı görülür (Darıcılı, 2023: 40). Konuyu daha ziyade milli güvenlik istihbaratı ekseninde ele alan bu yaklaşıma mukabil, suç odaklı ve kolluk istihbaratına daha yakın bir çizgide, kısmen UNODC (Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi) tarafından geliştirilen suç istihbaratına yakın ikinci bir yaklaşımdan da bahsetmek gerekir. Buna göre iç güvenlik istihbaratı *kanun yaptırımının yerine getirilmesi, suç azaltma ve suç önleme alanlarında karar vermeyi destekleyen bir istihbarat bilgisinin üretilmesi* olarak tanımlanmaktadır (Öz Yıldız, 2020: 248-249).

Bir ülkenin istihbarat ve güvenlik kurumları, kavramsal çerçevesi çizilen iç güvenlik istihbaratı alanına doğrudan veya dolaylı olarak iştirak edebilir. İstihbarat yazınında istihbarat alanına katkı sağlayan tüm kurumların bileşimi *istihbarat topluluğu* olarak anılır. İstihbarat topluluğu kavramının kamu bürokrasisindeki yansması doğrudan veya dolaylı olabilir. Bu durum belirli ölçülerde istihbarat

kurumlarının ihtisaslaşmasına bağlıdır. Örneğin ABD istihbarat topluluğu on seviz kurumdan müteşekkildir (DNI, 2022)¹. Bazı örneklerde ise istihbarat topluluğu dolaylı anlatımlardan yola çıkarak şematize edilir. Türk istihbarat topluluğu bu sınıfta ele alınabilir. Türkiye Büyük Millet Meclisinde bulunan Güvenlik ve İstihbarat Komisyonu'na rapor sunan kurumlar (TBMM, 2022)², Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu (MİKK) üyesi kurumlar, Operasyonel Bilgi Paylaşım Sistemi (OBİPAS) paydaşı kurumlar gibi başlıklar altında yer alan kurumlar istihbarat topluluğunun üyeleri olarak sayılabilir. İç güvenlik istihbaratı açısından bakıldığında, istihbarat topluluğunun doğrudan veya dolaylı bu üyeleri milli güvenlik istihbaratının bir alt kümesi olan iç güvenlik istihbaratı faaliyetlerinin de belirli açılardan üyeleri olarak kabul edilebilir.

Belirtilen bu tablo içerisinde iç güvenlik istihbaratı faaliyetinin, ilgili ülkenin sınırları dahilinde yürütülen, milli güvenlik çıkarlarının ve kamu düzeninin muhafazasına, bunlara yönelik tehditlerin teşhis edilip önlenmesine, tehditlerin sorunlara dönüşmesi durumunda bu sürecin ve neticelerinin yönetilmesine yönelik bir istihbarat faaliyeti olduğu görülmektedir. Ülkenin milli istihbaratının bir alt kümesi olan bu faaliyet alanı, dahili sınırlardaki güvenlik çabalarının ürünü olan kolluk istihbaratı ve istihbarata dayalı polislik faaliyetlerinden ise birçok açıdan ayrışır. Bu ayrışmanın kurumsal alana yansımaları bazı ülkelerde müstakil iç güvenlik istihbaratı servisleri kurulması (Almanya/BfV, İngiltere/MI5, Fransa/DGSI gibi) şeklinde gerçekleşmiş iken Türkiye örneğinde tek bir istihbarat servisi bulunmakta, buna ilave olarak da Bakanlıklar uhdesinde kurulu istihbarat birimleri ülkenin toplam istihbarat faaliyetine kendi yetki ve sorumluluk çerçevelerinde katkı sağlamaktadır. EGMİB de İçişleri Bakanlığı uhdesinde ve Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı olarak bu karma sistemin bir parçasını teşkil etmektedir. Bu çerçevede sürdürülen istihbarat faaliyetlerinin ülkenin ana istihbarat servisi ile diğer istihbarat birimleri arasında paylaştırılmasını nesnel kriterlere bağlayarak açıklamak ise zorlu bir alana tekabül etmektedir.

EGMİB: Kısa Tarihçe

EGMİB'in tarihi, kurumun resmi tarihçesine göre 1937 yılında Önemli İşler Şube Müdürlüğü'nün kurulması ile başlar (EGM, 2022a). 1936 yılında Emniyet Teşkilatındaki bazı maddelerin değiştirilmesi amacıyla verilen kanun teklifinde yer

¹ Milli İstihbarat Direktörlüğü Ofisi (DNI)'in de üyesi olduğu ABD istihbarat topluluğunda DNI ve Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA) "Bağımsız Üyeler" olarak anılır. Diğer üyelerden dokuzu "Savunma Unsurları", yedisi ise "Diğer Departman ve Servisler" olarak anılır. Ülkenin iç güvenlik istihbaratından federal düzeyde sorumlu olan Federal Soruşturma Bürosu (FBI) üçüncü başlık altında sayılmaktadır.

² 6532 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nda yapılan değişikliklerle 2014 yılında kurulan komisyona rapor sunacak kurumlar MİT Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Mali Suçlar Araştırma Kurulu Başkanlığı olarak sayılmaktadır.

alan “*inkılabın ve rejimin uyanık muhafızı yalnız ve ancak polis olabilir, rejime uygun ve onun taleplerini kavrayan bir polis kurumu vücuda getirilmezse istikbal için endişeli bulunmak zaruridir*” ifadesi EGM uhdesinde yeni kurulan bu birimin varlık sebebi (*raison d’etre*) olarak görülebilir. Buna mukabil, Yiğit ve Şahin bu tarihçenin Osmanlı Devleti’nin son dönemine (1909) uzatılması gerektiğini, Erken Cumhuriyet Döneminde de polis teşkilatı içerisinde farklı isimler altında istihbarat faaliyetlerinin -kesintili de olsa- sürdürüldüğünü belirtir (Yiğit ve Şahin, 2021: 605-618). Önemli İşler Şube Müdürlüğü, bilahare Daire Başkanlığı seviyesine yükseltilmiş (1971), 1937-1975 yılları arasında ilk etapta merkez teşkilatında (1937-1951), akabinde de merkez ve belirli illerdeki taşra teşkilatları ile faaliyet sürdürmüştür (EGM, 2022a).

Bu sürecin önemli parametreleri olarak 1958 yılında ABD uzmanlarınca verilen “*Yıkıcı Yeraltı Faaliyetleri ile Mücadele Kursu*” (Yiğit, 1997: 32) ve 1970 yılında “*Önemli İşler Müdürlüğü Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri*” isimli yönetmeliğin (Özdemir, 2009: 68) yürürlüğe girmesi olarak ele alınabilir. Ana hatlarıyla ele alınan bu süreç EGMİB’in varlık gayesinin inşa edildiği, yasal ve kurumsal anlamda tarihsel öncüllerin kurulduğu ilk tarihsel evre olarak ele alınabilir. Bu evredeki EGM istihbarat faaliyetlerini gerek rejimin korunması üzerine yapılan vurgu, gerekse kolluk yetkileri ile istihbarat faaliyetinin birleşik kullanımı (yetki birleştirme) yönleriyle Brodeur’un yüksek polislik kavramı çerçevesinde açıklamak mümkündür.

Polis teşkilatında *istihbarat* kelimesinin kurumsal olarak kullanımı ise 1975 yılında Önemli İşler Daire Başkanlığının isminin *İstihbarat Başkanlığı* olarak değiştirilmesiyle olmuştur (Özdemir, 2009: 79). TSK’nın 1960 askeri müdahalesi ve 1971 muhtırası süreçlerinde kamu bürokrasisindeki gücünü tahkim ettiği, Milli İstihbarat Teşkilatı’nın kurulduğu (1965) 1960 ve 70’li yıllar, Önemli İşler Şube Müdürlüğü’nün/Başkanlığının da güvenlik bürokrasisi içerisinde bir yer edinmeye başladığı süreçtir. Her ne kadar askeri müdahalelerle kesintilere ve kısıtlamalara maruz kalsa da bu süreç, EGMİB tarihi açısından bir kimlik inşası, teşkilatlanma ve ekol benimseme sürecine tekabül eder. Özellikle 1970’li yıllarda Federal Almanya ülkesine yapılan ziyaretler akabinde, bu ülkedeki deneyimlerden yola çıkarak hedef olarak *anayasayı koruma*, yöntem açısından da istihbarat ve kolluk yetkilerini ayırıştırma yönünde tercihler benimsendiği anlaşılmaktadır (Yiğit, 1997: 122-125). İstihbarat Başkanlığı isminin 1983 yolunda İstihbarat Dairesi Başkanlığı (EGM-İDB) olarak değiştirilmesi ve yine bu dönemde tüm illerde taşra teşkilatının kurulması teşkilatlanma ve kimlik inşası açısından önemli bir durak olmuştur (EGM, 2022a). Bu çerçevede 1975-85 yılları, EGMİB tarihi açısından öne çıkan ikinci tarihsel evre olarak kabul edilebilir. Bu evrenin öne çıkan özelliği ise kurumsallaşmanın ötesinde, delil-istihbarat ayrımının yerleşmeye başlamasıdır.

1985 yılında Polis Vazife ve Salahiyet Kanununda (PVSK) yapılan değişikliklerle Emniyet İstihbarat, halen geçerli olan yetkilerine kavuşmuştur. *Polis istih-*

baratın MİT'in gölgesinden kurtulup kendi başına bir istihbarat örgütü haline gelmesinin (Bildirici, 1999: 190) önemli bir adımı olarak kabul edilen bu değişiklikte üç ana hususa değinmek gerekir. İlki bu yetkinin ülke genelinde tanınmış olmasıdır. 1985 itibarıyla düşünüldüğünde, hem kentsel/kırsal alan hem de nüfus oranı açısından çoğunluğu Jandarma bölgesine tekabül eden bir alanda istihbarat yetkisi polise verilmiştir. İkincisi, bu yetkinin anayasal düzenin korunmasına işaret etmesi ve bir beka tanımlamasıyla verilmiş olmasıdır. Son olarak, istihbarat çarkının aşamalarına tekabül eden bilgi toplama, değerlendirme, yetkili mercilere sunma ve diğer istihbarat teşkilatları ile iş birliği yapma faaliyetlerinin mevzuatta anılmasıyla, EGM-İDB'yi bir istihbarat kurumu olarak tanımlamış olmasıdır. PVSK'da yapılan bu değişiklikle alakalı detay düzenlemelerin ise 1989 yılında çıkarılan yönetmelikle hayata geçirildiği anlaşılmaktadır (EGM, 2022a).

1985'den günümüze gerek terörle mücadele alanındaki istihbarat faaliyetleri yönüyle gerekse meydana gelen terörist saldırılar akabinde ortaya çıkan istihbarat başarısızlığı tartışmalarında MİT ile birlikte adı en çok zikredilen kurum olması, EGM-İDB'nin kurumsal olarak EGM'ye bağlı olsa da algısal düzeyde müstakil bir istihbarat örgütü olarak görüldüğü şeklinde yorumlanabilir. 1970'li yıllardan itibaren belirginleşen, iç güvenlik istihbaratının sivil (askeri olmayan) bir kamu hizmeti olması yönündeki siyasi tercihin güvenlik bürokrasisi üzerindeki tedrici etkisi bu kurumsallaşmanın temel dinamiğidir. 15 Temmuz darbe girişimi akabinde gündeme gelen istihbarat reformu tartışmalarında EGM-İDB'nin konumu ve kurumsal yapısı hususunda pek çok öneri ortaya konmuşsa da 2020 yılında kurumsal yapının daire başkanlığından başkanlığa dönüştürülmesi ve İstihbarat Başkanlığı adını alması (EGM, 2022a) haricinde ciddi bir değişim olmamıştır. 1985-2020 yılları arasındaki çalışmaları ile EGM-İDB yurtiçinde ve yurtdışında farklı seviyelerdeki kolluk ve istihbarat teşkilatları ile koordineli olarak terörle mücadele istihbaratı başta olmak üzere etkin bir aktör olagelmıştır.

Bu bakımdan EGMİB'in tarihçesinin son evresinin 1985 yılından başlayıp halen devam ettiği söylenebilir. Bu sürecin EGMİB tarihi açısından önemi ise kurumsallaşmanın tamamlanması ve Başkanlığın ülkenin toplam istihbarat faaliyeti içerisinde net bir yer edinmiş olması hususlarıyla açıklanabilir. Halihazırda EGMİB, merkez teşkilatı ve tüm illerde (ve uygun görülen ilçelerde) taşra teşkilatı bulunan, merkez teşkilatı EGM'nin diğer birimlerinden ayrı bir yerleşkede konumlu, kendine has bir eğitim kurumuna (İstihbarat Akademisi (İSAK)) sahip bir kurum kimliğindedir.

Yöntem

Bir ülkedeki iç güvenlik istihbaratı faaliyetinin ülkenin toplam istihbarat faaliyetinin içerisindeki yerini ve bu ülkedeki kolluk teşkilatının iç güvenlik istihbaratı faaliyeti içerisindeki konumunu tespit etmek için kolluk teşkilatının yapılanması, kolluk istihbarat biriminin insan kaynakları politikası, güvenlik ve

istihbarat bürokrasisi içerisindeki yeri ana kriterler olarak ele alınabilir. Bu çerçevede Esperza ve Bruneau (2019), ABD'deki yerel kolluk birimlerinin ülkedeki istihbarat topluluğuna ve milli güvenliğe yönelik istihbarat faaliyetlerine katkısını incelemek üzere yaptıkları çalışmalarında *kolluk rejiminin yapısı, polisin nasıl eğitildiği, polisin istihbarata yönelik stratejik bakış açısı ve polis kurumlarının genel istihbarat çerçevesi içindeki yerleşiklik oranı* başlıklarını incelemek üzere dört hipotez üzerinden bir değerlendirme sunar (Esperza ve Bruneau: 2019: 323). Esperza ve Bruneau tarafından benimsenen bu yöntemin, Türkiye örneği açısından da açıklayıcı sonuçlar sunabileceği görülmektedir.

Esperza ve Bruneau tarafından belirlenen hipotezler şu şekildedir (Esperza ve Bruneau 2019: 324-326):

H1: *Bir ülkenin kolluk kurumları merkezi değilse, polisin istihbarat döngüsüne katkı sağlaması daha az olasıdır.*

H2: *Bir ülkenin kolluk kurumları özel birimler için veya genel olarak istihbarat toplama konusunda eğitim vermiyorsa, polisin istihbarat üzerinde bir etki sahibi olması olasılığı daha azdır.*

H3: *Bir ülkenin kolluk kurumları kapsamlı bir istihbarat stratejisi uygulamıyorsa polisin istihbarat döngüsü üzerinde bir etki sahibi olması olasılığı daha azdır.*

H4: *Bir ülkenin kolluk kurumlarının, kapsayıcı milli güvenlik istihbaratı ailesi içerisinde resmi veya gayri resmi bir konumu yoksa polisin istihbarat döngüsü üzerinde bir etki sahibi olması olasılığı daha azdır.*

Belirtilen hipotezlere ilave olarak hem istihbarat yazınının temel gündem maddelerinden birisi olan hem de Türkiye örneğinde ayrıca önem arz eden delil-istihbarat ayırımına riayeti esas alan bir hipotez daha eklenebilir.

H5: *Bir ülkenin kolluk istihbarat kurumlarının adli mercilerle yürütülen adli soruşturmalar kapsamındaki rolü yüksekse polisin istihbarat döngüsü üzerinde bir etki sahibi olması olasılığı daha azdır.*

Tablo 1: Kolluk İstihbarat Birimi Değerlendirme Modeli

Bağımsız Değişkenler	Kolluğun Mevcut Durumu
Kolluk Yapısı (H1)	Merkezi veya Ademi Merkezi
Strateji (H2)	Yok, iç güvenlik istihbaratı, Kolluk veya İstihbarata Dayalı Polislik
İstihbarat Eğitimi (H3)	Yok, Kısıtlı veya Yeterli
Bütünleşme (H4)	Bütünleşik veya Ayrışık
Adli Birimlerle İlişki (H5)	Yok, Sınırlı veya Yoğun

Esperza ve Bruneau tarafından ortaya konan bu yaklaşımı esas alan ancak karşılaştırmalı yaklaşım yerine tek örneği değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada,

belirlenen beş hipotez ele alınarak, Tablo-1’de sunulan kolluk yapısı, strateji, istihbarat eğitimi, bütünleşme ve adli birimlerle ilişki değişkenlerinin Türk Polis Teşkilatı ve EGMİB örneğindeki karşılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede ilk olarak bu başlıkların anlaşılmasını kolaylaştıracak kısa bir EGMİB tarihçesi sunulmuş daha sonra da erişime açık kaynakların incelenmesiyle elde edilen bulgular ortaya konmuştur.

Burada belirtilmesi gereken bir husus bulgulara esas veri setine ilişkin sınırlılıktır. Türkiye’de istihbarat çalışmalarının görece yeni bir alan olması, öte yandan istihbarat faaliyetlerinin ve kurumlarının gizlilik ilkesini esas alması sınırlılığın temel sebebidir. Gizlilik esasının bir neticesi olarak istihbarata ilişkin akademik çalışmalarda veri toplama teknikleri kısıtlı bir alanda uygulanabilmektedir. Bu noktada uygulanabilir bir teknik olarak ikincil veri analizi öne çıkmaktadır. İkincil veri analizi açısından ilk başvuru kaynağı ilgili kurumun mevzuatıdır. Türk hukuk sisteminde kamu teşkilatlarının yetkilerini belirleyen kanunların sadece temel hususları ele aldığı, detay hükümlerin ikincil ve üçüncül mevzuat ile tespit edildiği bir sistem benimsenmiştir. Güvenlik ve istihbarat kurumları açısından bakıldığında, kanunların erişilebilir ikincil ve üçüncül mevzuatın ise konularına göre erişilebilir veya gizli olduğu görülmektedir. EGMİB özelinde, PVSK erişilebilir ikincil ve üçüncül mevzuat ise gizlidir. İkinci bir veri kaynağı olarak kurumsal raporlar, kurumların web adreslerinde yer verilen bilgiler karşımıza çıkar. Son olarak ilgili istihbarat kurumunun faaliyetlerine ilişkin değerlendirmelerin yer aldığı haberler içerisinden çıkarılan veriler bir kaynak olarak kullanılabilir. Bu çalışmanın veri seti de Emniyet Teşkilatı Kanunu (ETK), PVSK, EGM raporları, EGMİB web adresinden alınan veriler ve farklı medya oranlarına yer alan bilgilerden oluşturulmuştur.

Bulgular

Bu çalışmanın amacı, istihbarat yazınında iç güvenlik istihbaratı faaliyetlerinin ana parametreleri olarak ele alınan kolluk rejimi, istihbarat eğitimi, istihbarata yönelik insan kaynakları politikası, kurumsal istihbarat stratejisi ve istihbarat-dedilil ayırımı başlıklarına tekabül eden hipotezlerin Türk Polis Teşkilatının istihbarat birimi olan EGMİB örneğinde incelenmesiydi. Bu maksatla, EGMİB’in tarihsel gelişimini inceleyerek belirli seviyede bulgulara ulaşmak mümkün olabildiği.

Kolluk teşkilatının yapılanması açısından bakıldığında (H1) Türk Polis Teşkilatının merkezi bir teşkilatlanmaya sahip olduğu görülmektedir. EGM, merkezde Başkanlıklar ve Daire Başkanlıkları, taşrada da İl ve İlçe Emniyet Müdürlükleri ile Amirlikleri üzerinden kolluk faaliyetlerini ifa eder (ETK, madde 16). Bu birimlerde görevli tüm personelin seçim, eğitim, tayin, terfi ve görevlendirmeleri de merkezi olarak yapılır (ETK, madde 55). EGMİB tarafından yürütülen istihbarat faaliyetleri de bu minvalde ilerlemektedir. Bu noktada ikili bir emir komuta sis-

teminden bahsetmek gerekir. Herhangi bir ildeki istihbarat şube müdürlüğü, merkezde İstihbarat Başkanlığı, taşrada ise İl Emniyet Müdürlüğü tarafından verilen direktifler çerçevesinde faaliyet yürütür. İlçelerde ise İlçe Emniyet Müdürünün zımni denetimi ve grubun bağlı bulunduğu İl İstihbarat Şube Müdürü'nün direktifleri esastır.

Bu ikili sistemin, EGMİB tarafından uzun süredir uygulanmakta olduğundan hem merkez hem de taşra teşkilatları açısından yerleşik bir mesleki kültür haline geldiğini, bu sayede il ve ilçelerdeki taşra istihbarat birimlerinin daha ziyade merkeze bağlı ve belirli açılardan özerk bir faaliyet alanına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Kolluk personeli ile ilgili temel kıstaslar olan tayin, terfi, eğitim ve görevlendirme başlıkları açısından bakıldığında terfiler haricinde EGMİB merkezli bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir. Bu çerçevede, EGMİB'in Türk Polis Teşkilatının mevcut merkezi yapısını özellikle görevlendirme başlığında bir seviye daha ileride uyguladığı, bu sayede ülkenin toplam istihbarat faaliyetine daha anlamlı bir katkı sağlayabildiği anlaşılmaktadır. Bu bulguların hipotezi (H1) destekler mahiyette olduğu söylenebilecektir.

Kapsamlı bir istihbarat stratejisini uygulamak (H2) açısından bakıldığında EGMİB, merkez ve taşra birimleri arasındaki koordinasyonu sağlama kabiliyeti ve buna yönelik geliştirdiği istihbarat kültürü açısından etkin bir konuma sahiptir. MGK tarafından tayin edilen genel çerçevede ve İçişleri Bakanlığınca belirlenen alanda hareket eden EGMİB'in, buralardan neşet eden istihbarat stratejisini hayata geçirmeye çalıştığı görülmektedir. Yönetimsel açıdan geçerli olan ikili sistem belirli konularda merkez-taşra çelişkileri ortaya çıkarabiliyorsa da bu stratejinin ana akım hususlarda uygulandığını söylemek mümkündür. Bu durum, özellikle taşra ağının genişliği ve bu ağ üzerindeki merkezi etkinlik yönleriyle EGMİB'i etkin bir iç güvenlik istihbaratı kurumu yapmaktadır.

İstihbaratın stratejik hedefleri açısından bakıldığında, EGMİB'in birçok açıdan kesişen iç güvenlik istihbaratı, kolluk istihbaratı ve istihbarata dayalı polislik faaliyetlerinin her üçüne de tekabül edebilecek bir alanda faaliyet gösterdiği görülmektedir. EGMİB istihbarat faaliyetlerinin kurumsal karşılıkları açısından iç güvenlik istihbaratı yönüyle Millî İstihbarat Teşkilâtı Başkanlığı, kolluk istihbaratı yönüyle Jandarma ve Sahil Güvenlik Teşkilatları İstihbarat Başkanlıkları, istihbarata dayalı polislik açısından ise EGM uhdesindeki Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele, Terörle Mücadele, Siber Suçlarla Mücadele, Narkotik Suçlarla Mücadele birimleri ile Jandarma, Sahil Güvenlik ve Gümrük Muhafaza teşkilatlarının ilgili adli birimleri ile muhataptır. 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında yaşanan güvenlik ortamında, stratejik hedeflerin iç güvenlik istihbaratı alanından ziyade kolluk istihbaratı ve istihbarata dayalı polislik faaliyetleri temelinde geliştiği söylenebilir. Bu durumun EGMİB'in ülkenin milli güvenlik istihbaratına etkili bir şekilde katılması önünde kısmen engel teşkil ettiği söylenebilir. Bu çerçevede, istihbarata yönelik stratejik yaklaşımın önemine vurgu yapan hipotezin (H3) bulgularla teyit edildiği görülmektedir.

Eğitim açısından bakıldığında (H3), EGMİB çalışanlarının mevcut EGM insan kaynağı içerisinde seçildiği ve uygun görülen personelin istihbarat branşına aktarıldığı, bu bakımdan temel kolluk eğitimi açısından EGM, istihbarat eğitimi açısından ise EGMİB eğitim sistemi içerisinde eğitim aldıkları görülmektedir. EGMİB uhdesinde kurulu bulunan İSAK, iç güvenlik istihbaratı eğitimi vermek üzere inşa edilmiş özerk bir eğitim birimidir. EGM bünyesinden EGMİB bünyesinde çalışmak üzere seçilen personelin istihbarat branşına geçirilebilmesi için İSAK tarafından sunulan temel istihbarat kursunu alması gerekmektedir. Bunun yanında, istihbarat branşında bulunan personelin tekâmül eğitimleri de yine İSAK tarafından verilmektedir³. İSAK, EGMİB personeli yanında ikili iş birliği anlaşmaları çerçevesinde diğer ülkelerin iç güvenlik istihbaratı kurumlarına yönelik de istihbarat eğitimleri vermektedir. Bu çerçevede, EGMİB'in personeline özel bir eğitim politikası geliştirdiği ve uyguladığı, bu bakımdan iç güvenlik istihbaratı faaliyetleri açısından önem arz eden hususların başında gelen istihbarat kültürü geliştirebildiği söylenebilir. Bu da EGMİB'in ülkenin milli güvenlik istihbaratına etkili bir şekilde dahil olabileceğini göstermektedir.

İnsan kaynakları politikası açısından bakıldığında (H3) EGMİB personelinin istihbarat eğitimi ve bu branşa aktarılmış EGM personeli olduğu, bu bakımdan tayin, terfi ve görevlendirmelerinin de EGM personeli olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bununla birlikte, tayin ve görevlendirme açısından, kolluk teşkilatlanması başlığında belirtildiği üzere ikili bir sistem mevcut olup bu sistem daha ziyade EGMİB merkezli ilerlemektedir. Bir EGMİB personelinin tayini ve görevlendirmesi, merkezde EGM Personel Dairesi Başkanlığı, illerde ise İl Personel Şube Müdürlüğü işlemi ile resmîyet kazanır. EGMİB'in tayin ve görevlendirme konusundaki etkisi ise, EGM Personel Dairesi Başkanlığı tarafından belirlenen prensipler esas alınarak bir iç planlama yapmak şeklindedir. Terfilerde ise tamamen merkezi bir sistem söz konusudur. EGMİB, rütbe terfi kriterlerini taşıyan personelin terfi konusunda doğrudan bir söz hakkına sahip değildir.

EGMİB personelinin istihbarat branşından çıkarılması hem istihbarat hem de EGM personeli tarafından uyulması gereken kuralların ihlali neticesinde veya verimsizlik sebebi ile olabilir. Bu hallerde istihbarat personeli, diğer EGM birimlerinde görev yapmaya devam eder. Terfi sistemindeki merkezi yaklaşımın ve branştan çıkarılma hükümlerinin EGMİB insan kaynağının kariyer merkezli yürütülmesi önünde engeller teşkil ettiği söylenebilir. Bununla birlikte, diğer hususlarla birlikte değerlendirildiğinde, gelişen teamüller çerçevesinde ve istisnai haller dışında EGMİB'in kendi insan kaynakları politikasına sahip olduğu görülmektedir. Bu durumun EGMİB'in istihbarat faaliyetlerine sağladığı katkının niteliğini artıran bir husustur. Zikredilen bu hususlar çerçevesinde, bulguların hipotezi (H2) doğrular nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.

³ Söz konusu eğitimlere ilişkin detay bilgi için bkz: <https://www.egm.gov.tr/istihbarat/isak-istihbarat-akademisi>

Milli güvenlik istihbaratı yapılanması içerisindeki resmi konumu (H4) yönüyle ele alındığında, Türkiye’de net bir istihbarat topluluğu yapılanması olmamakla beraber EGMİB’in istihbaratın koordinasyonu ve kurumlar arası iş birliği amacıyla ihdas edilmiş mekanizmaların ve kurumsal yapıların bir parçası olduğu görülmektedir. İstihbarat paylaşımında paydaş kurumların numaralandırıldığı *İltisaklı Kurumlar* ifadesi, Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Millî İstihbarat Teşkilâtı, Jandarma Genel Komutanlığı ve EGMİB için kullanılır. Bu kurumlar aynı zamanda Operasyonel Bilgi Paylaşım Sisteminin (OBİPAS) paydaşlarıdır (Habertürk, 2016). Benzer şekilde, Millî İstihbarat Koordinasyon Kurulu da EGMİB’in temsil imkânı bulduğu bir kurul kimliğindedir (Takvim, 2019). Bu hususlar bir arada değerlendirildiğinde EGMİB’in Türkiye’nin milli güvenlik istihbaratı yapılanması içerisinde bir konuma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, EGMİB’in sırasıyla Emniyet Genel Müdürlüğü ve sonra İçişleri Bakanlığına bağlı olması bahse konu konunun kurumsal temsil açısından kısıtlanmasına yol açabilecek bir husus olarak görülmektedir. EGMİB örneğinde belirginleşen kurumsal konumlanma modelinin hipotezde vurgulanan temsil hususunu doğruladığı anlaşılmaktadır.

Adli birimlerle ilişki açısından (H5) EGMİB’in yarım asırı aşan bir süredir hayata geçirmeye çalıştığı istihbarat-delil ayırımına dair ciddi bir birikim elde ettiği ve bunun bir kurumsal kültür haline geldiği anlaşılmaktadır. Bu durumun en görünür yansıması, EGMİB yazışmalarında kullanılan “*Buradaki bilgiler PVSK Ek Madde 7 kapsamında olup hukuki delil niteliği taşımamaktadır. Bu nedenle haricen delilendirilmedikçe yapılacak işlemlere gerekçe teşkil etmez*” ifadesidir (Sol Haber, 2016). Açık kaynaklarda örnekleri bulunan diğer istihbarat kurumlarının yazışmalarında da benzerleri görülen bu ifade (Cumhuriyet, 2018)⁴, EGMİB’in delil olgusu ve adli birimlerle olan ilişkisi açısından net bir çizgiyi ifade etmektedir. Bu yaklaşımın uygulamadaki karşılığının ise, mahkemeler ve Cumhuriyet Savcılıklarının istisnai haller dışında EGMİB merkez ve taşra birimleri ile değil, adli kolluk birimleriyle muhatap olmasıdır. Bu durumun, 2014 ve 2015 yıllarında gündeme gelen usulsüz dinleme soruşturmaları (Habertürk, 2015)⁵ ve 15 Temmuz darbe girişimi akabindeki adli soruşturmalar sürecinde kısmen değiştiği anlaşılmaktadır. Darbe girişiminden bu yana önemli ve yoğun bir gündem maddesi olan terörle mücadele faaliyetlerini belirli açılardan kolaylaştıran ve hızlandıran bir yaklaşım olsa da adliye ve adli kolluk ile istihbarat birimlerinin yakınlaşmasının EGMİB’in milli güvenlik istihbaratına katkısını azaltan bir unsur olabileceği düşünülmekte-

⁴ Bu ifadelerin yer aldığı bazı yazışmaların örnekleri, ilgili konu hakkında açılmış bir soruşturma evrakının eklerinde rastlamak mümkündür. Bu çalışmada atıf yapılan örnekler, 10 Ekim 2015 tarihinde Ankara’da gerçekleşen bombalı saldırıya ilişkin soruşturma dosyası ve bu süreçte konuyla ilgili basına yansıyan doğruluğu bilinmeyen resmi evrak görüntülerinden ibarettir.

⁵ Söz konusu soruşturmalar, EGM-İDB merkez ve taşra birimlerinde PVSK Ek 7. Madde kapsamında ilgili mahkemelerden alınan iletişimin tespiti kararlarına esas belgelerle hukuka aykırı işlemler bulunduğu iddiası ile dönemin mevcut/eski EGM-İDB çalışanlarına yöneliktir.

dir. Bu minvalde, istihbarat ve adli alanlarda devam eden faaliyetlerin yakınlaşmasına yönelik hipotezin (H5) eldeki bulgularla uyumlu olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Türk Polis Teşkilatı Örneği - Mevcut Durum Değerlendirmesi

Bağımsız Değişkenler	EGMİB Mevcut Durum
Kolluk Yapısı (H1)	Merkezi
Strateji (H2)	Kolluk İstihbaratı Ağırlıklı
İstihbarat Eğitimi (H3)	Yeterli
Bütünleşme (H4)	Kısmen Bütünleşik
Adli Birimlerle İlişki (H5)	Dönemsel olarak yoğun

Sonuç

İç güvenlik istihbaratı, istihbarat çalışmalarında görece yeni gelişen bir alana tekabül eder. Bundan dolayı bu alandaki faaliyetlerin sınırlarını da net olarak çizmek mümkün değildir. Teori-pratik düzleminde bakıldığında, bu belirsizliğin bir miktar daha arttığını söylemek gerekir. Bu tablo içerisinde, Türkiye örneğinde iç güvenlik istihbaratı faaliyetlerinin alanının da net bir şekilde tayin edilemeyeceği aşikardır. Bununla birlikte EGMİB açısından bakıldığında, bu kurumun hem tarihsel gelişimi ve birikimi de hem de buna dayalı olarak gelişen istihbarat kültürü açısından Türk iç güvenlik istihbaratı yapılanmasının MİT Başkanlığı ile birlikte ana unsuru olduğu görülmektedir.

Merkezi bir kolluk teşkilatı olan Türk Polis Teşkilatı'nın bir unsuru olan EGMİB'in iç güvenlik istihbaratı alanına ve daha üst ölçekte milli güvenlik istihbaratına katkısının anlamlılığını tayin eden kolluk rejimi, istihbarat eğitimi, istihbarata yönelik insan kaynakları politikası, kurumsal istihbarat stratejisi ve istihbarat-delil ayrımı başlıklarını esas alan bu inceleme, EGMİB'in bu rolünü teyit eden tespitler sunmaktadır. Bu çerçevede, kolluk yapısı (H1) ve istihbarat eğitimi (H3) başlıklarının EGMİB'in güçlü yönleri olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan, belirli bir eğitim alan ve tecrübe kazanan insan kaynağının tayin ve terfi süreçlerinin diğer EGM birimleri ile aynı kapsamda değerlendirilmesi bu iki başlıktan mülhem gücü nispeten azaltma potansiyeline sahiptir.

Bununla birlikte, kurumun iç güvenlik istihbaratı faaliyetlerine katkısının anlamını ve etkisini menfi yönde etkileyen birtakım hususlardan da bahsetmek gerekir. Strateji (H2) açısından, EGMİB tarafında kolluk istihbaratı ve istihbarata dayalı polislik seviyesinde gerçekleşen faaliyetlere verilen ağırlık arttıkça, kurumun EGMİB'in iç güvenlik istihbaratı alanına katkısı azalma eğiliminde olacaktır. Hedefleri ve ölçekleri bakımından farklı amaçlara matuf bu faaliyetlerin hepsinin aynı anda sürdürülmesi hem hedef karmaşasına yol açma hem de kaynakların etkin kullanımını engelleme ile sonuçlanabilir.

Esasında bu durum bütünleşme (H4) ve adli birimlerle ilişki (H5) başlıkları ile de ilintilidir. EGMİB açısından net bir stratejik yaklaşımın tesisi için, kurumun istihbarat ve güvenlik bürokrasisi içerisindeki konumu net bir şekilde belirlenmelidir. Dahası, adli makamlar ve adli kolluk (EGM içi veya dışı) olan ilişkiler de söz konusu stratejik yönelime bir yön tayin eder. İstihbarat faaliyetlerinin adli soruşturmaları destekler mahiyette bu birimlere yaklaşması devam eden adli soruşturmaların daha hızlı ve etkili şekilde sonuçlandırmasına olanak sağladığı durumlar olsa da buraya ayrılan enerji ve kaynakların istihbarat alanına aktarılmasının EGMİB'in iç güvenlik istihbaratı alanına ve nihayetinde milli güvenlik istihbaratına daha anlamlı katkılar sağlanmasına destek olacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Brodeur, J. P. (1983). “*High Policing and Low Policing: Remarks About the Policing of Political Activities*”, *Social Problems*, Vol. 30, No: 5, 507-520.
- Brodeur, J. P. (2007). “*High and Low Policing in Post-9/11 Times*”, *Policing: A Journal of Policy and Practice*, Volume 1, Issue 1, 25-37.
- Brodeur, J. P. (2010). “*The Policing Web*”, Oxford University Press.
- Carter, D.L. (2009). “*Law Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local, and Tribal Law Enforcement*” (2nd Edition), *USDOJ COPS*.
- Cumhuriyet. (2018). “*MİT Saldırısı Bekliyormuş*”, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/mit-saldiriyi-bekliyormus-katliamindan-iki-ay-once-emniyete-gonderilen-rapor-ortaya-cikti-936850> Erişim Tarihi: 14.05.2022.
- Darıncı, A.B. (2023). *İstihbarat 101* (1. Baskı), Dora Yayınları.
- DNI. (2022). “*Members of the IC*”, <https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- EGM (2022a). *Tarihçe*, <https://www.egm.gov.tr/istihbarat/istihbarat-tarihce> Erişim Tarihi: 11.05.2022.
- EGM (2022b). İSAK (İstihbarat Akademisi), <https://www.egm.gov.tr/istihbarat/isak-istihbarat-akademisi> Erişim Tarihi: 11.05.2022.
- Emniyet Teşkilatı Kanunu (ETK). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.3201.pdf>. Erişim Tarihi: 22.12.2023.
- Esparza, D. & Bruneau, T.C. (2019). “*Closing the Gap Between Law Enforcement and National Security Intelligence: Comparative Approaches*”, *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, 32:2, 322-353.
- Habertürk (2015). *Ankara Merkezli 23 İlde “Usulsüz Dinleme” Operasyonu* <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1172016-ankara-merkezli-23-ilde-usulsuz-dinleme-operasyonu> Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Habertürk (2016). *İstihbaratta “OBİPAS” Dönemi*, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1314332-istihbaratta-obipas-donemi> Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Öz Yıldız, S. (2020). “*İç Güvenlik ve İstihbarat*” (iç.), İç Güvenlik Yönetimi ve Polislik (ed.), İrdem, İ. (2020), Polis Akademisi Yayınları.
- Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.2559.pdf>. Erişim Tarihi: 22.12.2023.
- Posner, R. A. (2005). *Remaking Domestic Intelligence*, Hoover Institution Press.

- Sol Haber (2016). *Emniyet Belgesi: IŞİD Ankara'da Eylem Yapacak*, <https://haber.sol.org.tr/toplum/emniyet-belgesi-isid-ankarada-eylem-yapacak-178432> Erişim Tarihi: 14.05.2022.
- Takvim (2019). *Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu İlk Kez Toplanacak*, <https://www.takvim.com.tr/guncel/2019/12/23/milli-istihbarat-koordinasyon-kurulu-ilk-kez-toplanacak> Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- TBMM (2022). *Komisyon Hakkında*, <https://www.tbmm.gov.tr/ihtisas-komisyonlari/guvenlik-ve-istihbarat/anasayfa> Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Treverton, G. F. (2003). *Terrorism, Intelligence, and Law Enforcement: Learning the Right Lessons*, *Intelligence and National Security*, 18:4, 121-140.
- Treverton, G. F. (2008). *Reorganizing U.S. Domestic Intelligence: Assessing the Options*, RAND Corporation.
- Yiğit, M. (1997). *Polis ve İstihbarat*, Cem Ofset.
- Yiğit Y., Şahin, E. (2021). “*Emniyet İstihbarat Tarihi*”, (iç.) Türk İstihbarat Tarihi (ed.) Demircioğlu, İ.H, Özcan, A, Çencen, N. Yiğiy, Y. (2021). Yeditepe Yayınevi, s. 603-633.

Kitap Tanıtımı: Yeni Güvenlik Tehditleri

Kitap Tanıtımı: Bayram Ali Soner, Şule Toktaş ve Orhan Çifçi, Ankara, Polis Akademisi Yayınları, 2023, 214 Sayfa, ISBN: 978-625-99541-8-9

Melih Demirtaş*

Soğuk Savaş'ın sonu ve 21.yüzyılın başlangıcı itibarıyla uluslararası sistemin yapısında gerçekleşen dönüşüm güvenlik gündemindeki genişleme ve derinleşmeyi beraberinde getirmiştir. Geçmiş yüzyıllarda büyük ölçüde askeri güvenlik, savaş, silahlanma, güç dengesi ve ittifak sistemleri gibi yüksek politika konularının ön planda bulunduğu uluslararası güvenlik yaklaşımlarında 21. yüzyıl itibarıyla kapsamlı bir dönüşüm yaşanmıştır. Bahse konu dönüşümü takiben ekonomi, çevre, sağlık, teknoloji, terörizm ve kimlik gibi çok sayıda konu uluslararası güvenlik gündeminin yeni başlıkları arasına dahil olmuştur. Güvenlik yaklaşımlarındaki bu değişim yalnızca sektörel bir genişlemeyle sınırlı kalmamış, uluslararası güvenliğin analiz düzeyinde de bir değişime neden olmuştur. Böylelikle devlet güvenliğinin yanına birey ve uluslararası sistem seviyeleri de birer analiz düzeyi olarak güvenlik tehditlerinin analiz sürecine eklenmiştir.

Bayram Ali Soner, Şule Toktaş ve Orhan Çifçi editörlüğünde Polis Akademisi tarafından yayınlanan ve yedi ayrı bölümden oluşan “Yeni Güvenlik Tehditleri” kitabı 21. yüzyılda uluslararası güvenliğin gündemini meşgul eden başlıkları farklı perspektiflerden tartışmaya açmaktadır. Bu kapsamda, kitabın ilk bölümü olan ve Özden Özben tarafından kaleme alınan “Yeni Güvenlik Tehditlerinin Analizi Bağlamında Anayurt Güvenliği Bileşenlerinin Etkileşimi: Sınır Güvenliği Örneği” isimli bölümde anayurt güvenliği kavramı analiz edilmekte ve anayurt güvenliğini meydana getiren sert ve yumuşak bileşenlere açıklık getirilmektedir. Askeri güvenlik, politik güvenlik ve sınır güvenliği gibi konuları sert bileşenler çerçevesinde değerlendiren yazar ekonomi, sosyal, siber ve çevre güvenliği konularını yumuşak bileşenler sınıflandırmasına dahil etmektedir. Sınır güvenliğinin

* Doktorant, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Bölge Çalışmaları, melih.demirtas@metu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6206-1349

sağlanması hususuna çok boyutlu ve çok bileşenli bakılması önerisinde bulunan yazar geleneksel bakış açısının aksine göç, ekonomi güvenliği ve sosyal/kültürel güvenliğin sınır güvenliği ile ilişkisine vurgu yapmaktadır.

Ülkü Nur Zengin tarafından kaleme alınan “Kamu Güvenliği Bağlamında Sürdürülebilir Tarım Politikalarının Önemi” isimli ikinci bölümde tarım ve gıda güvenliği konularının 21.yüzyıl güvenlik paradigmasındaki yeri ve önemi detaylı bir biçimde değerlendirilmektedir. Çalışmasında ilk olarak “Birinci Gıda Rejimi”, “İkinci Gıda Rejimi” ve “Üçüncü Gıda Rejimi” ayrımı ile konunun tarihsel arka planına dikkat çeken yazar toprak ve su yönetimi ile bunların kalitesi, biyoçeşitlilik ve enerji yönetimi başlıklarıyla tarım güvenliğinin nasıl ve hangi yöntemler aracılığıyla sürdürülebilir hale getirilebileceğine açıklık getirmektedir. Bununla birlikte, yazara göre gıda güvenliğine yönelik tehditlerin sonuçları yalnızca açlık ve kıtlık gibi güvenlik problemleriyle sınırlı kalmayıp kamu güvenliği ya da sağlık güvenliğinin tesisi gibi oldukça geniş çaplı bir alana nüfuz etme potansiyeli taşımakta ve bu güvenlik sektörleri için de yeni tehdit alanlarını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, yazar gıda güvenliğine tehdit yaratabilecek faktörlerin ortadan kaldırılabilmesi için sürdürülebilir tarım politikaları çerçevesinde doğal kaynakların korunması, yenilenebilir enerji kaynaklarının çoğaltılması ve su kaynaklarında kirlenmenin önlenmesine yönelik tedbirlerin artırılması önerisinde bulunmaktadır. Nitekim sürdürülebilir tarım politikalarına yönelik bu farkındalığın giderek arttığına vurgu yapan yazara göre, gerek hükümetler gerekse uluslararası kuruluşlar özellikle 21.yüzyıl itibarıyla çevre ve gıda güvenliğiyle ilgili tarım politikalarına her geçen gün daha fazla önem verir hale gelmiştir.

Çevre, gıda ve tarım güvenliği konusunun giderek artan önemiyle doğrudan ilişkili olarak iklim değişikliği konusu da güvenlik gündemini meşgul eden diğer bir başlıktır. “İklim Değişikliği ve Uluslararası Güvenlik Tartışmalarının Pasifikler Örneği Üzerinden İncelenmesi” isimli üçüncü bölümde Bengü Çelenk, iklim değişikliği konusunun son dönemlerde özellikle uluslararası güvenlik literatüründe kendisine giderek daha fazla yer bulduğuna dikkat çekmektedir. Çelenk’e göre, her ne kadar iklim değişikliğinin olumsuz sonuçları Sanayi Devrimi’nin ardından fosil yakıtların artan kullanımı, kentleşme ve sera gazı gibi nedenlerle artış gösterse de iklim değişikliği günümüzde birey ve devlet güvenliğini en fazla tehdit eden konular arasına yerleşmiştir. İklim değişikliği konusunun tek boyutlu olmadığı tersine, direkt ve çarpan etkisinin bulunduğu argümanını ileri süren yazar, gıda güvenliği, su kıtlığı ve aşırı hava olayları gibi unsurları iklim değişikliğinin direkt etkileri olarak sınıflandırmaktadır. İklim değişikliğinin tehdit çarpanı etkisi ise yazar tarafından göç, iç çatışma, radikal ideolojiler ve aşırılıklar gibi geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Çalışmasında Pasifik Okyanusu’ndaki Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletleri vakası üzerinden iklim değişikliğinin direkt ve çarpan etkilerine vurgu yapan yazar, iklim göçü ve uluslararası güvenlik ilişkisini aydınlattıktan sonra bu devletlerde deniz seviyesinin yükselmesi durumunda vatandaşların ve toprak kaybı yaşayacak devletlerin hukuki statülerini derinlemesine ele almaktadır.

Hasan Sencer Peker tarafından kaleme alınan “Ekonomi Güvenliği ve Yaptırımlar” isimli dördüncü bölümde ise ekonomi güvenliği ve ulusal güvenlik arasındaki ilişki incelenmekte ve İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte uluslararası politikada ekonomi konusunun devletler arasında yeni bir rekabet alanı yarattığı tezi ileri sürülmektedir. Çalışmasının sınırlarını ekonomik yaptırımlar ile çizen Peker, ekonomik yaptırımları devletler tarafından kullanılan güçlü bir dış politika aracı olarak değerlendirmektedir. Ekonomik yaptırımları ulusal ve uluslararası ekonomi güvenliğine bir tehdit olarak işaret eden yazara göre devletler arası ilişkilerde var olan problemlerin çözümünde diplomasinin yetersiz kaldığı ya da askeri müdahale ve savaşların maliyetli ve riskli olduğu durumlarda ekonomik yaptırımlar devletler tarafından başvurulan bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Amerikan dolarının dünya ekonomisindeki kilit rolü ve rezerv para birimi olması gibi sebeplerle ABD en fazla ekonomik yaptırım uygulayan ülkeler arasında birinci sırada yer almaktadır. Bu nedenle, yazar doların uluslararası arenadaki gücünün zayıflamasına neden olabilecek herhangi bir gelişmenin yine ABD tarafından engellendiği argümanını savunmaktadır.

Orhan Çifçi'nin yazdığı “Amerikan Hegemonyası, Çin'in Yükselişi ve Yeni Dünya Düzeni” isimli bölümde 21.yüzyıldaki jeopolitik dönüşümlerin en net yansımalarından biri olan ve “Yeni Soğuk Savaş” tartışmalarını beraberinde getiren ABD-Çin ilişkileri ayrıntılı bir biçimde analiz edilmektedir. Yazara göre Çin'in teknolojik, ekonomik ve askeri yükselişi ABD ve Çin arasındaki hegemonik geçiş ihtimalini giderek daha somut hale getirmekte ve iki büyük güç arasındaki rekabet alanlarını giderek çeşitlilik kazanan bir yapıya büründürmektedir. Bu çerçevede yazar, çalışmasında ilk olarak büyük güçlerin yükselişi ve düşüşü konusunun teorik ve kavramsal çerçevesini Paul Kennedy ve George Modelski gibi teorisyenlerin yaklaşımları üzerinden açıklık getirmektedir. Dünya Bankası ve SIPRI gibi otoriter kaynakların verilerinden yararlanan yazara göre Çin satın alma paritesi ve doğrudan dış yatırım gibi ekonomik alanlarda ABD ile yoğun bir rekabet içerisinde olmakla birlikte savunma harcamaları ve askeri modernizasyon konularında da ABD'nin hemen ardından ikinci sırada yer almaktadır. Çin ayrıca yumuşak güç enstrümanlarını da giderek çeşitlendirmeye ve bunları uluslararası siyasette bir dış politika aracı olarak kullanmaya özellikle son dönemlerde daha fazla ağırlık vermektedir. Yazara göre, ABD ve Çin arasındaki üstünlük yarışında hegemonik bir geçiş henüz mümkün değildir. Ancak, ABD halihazırda Çin'in önünde bulunmasına rağmen iki büyük güç arasındaki rekabetin orta ve uzun vadede daha da derinleşmesi güçlü olasılıklar arasında değerlendirilmelidir.

Melih Demirtaş'ın yazıya döktüğü “Dijital Diploması ve Güvenlik: Değişen Dünya Düzeninde Avrasya Denklemi Yeni Yaklaşımlar” isimli bölümde ise Soğuk Savaş sonrası dönemde siyasi, teknolojik, ekonomik ve toplumsal değişimlere bağlı olarak diplomasinin değişen dinamikleri ve dijital diploması konusuna ışık tutulmaktadır. Çalışmasında ilk olarak diplomasinin tarihine kısaca açıklık getiren yazar burada Antik Yunan şehir devletlerinden 20. yüzyılın sonuna

kadar diplomasinin nasıl bir dönüşüm geçirdiğini analiz etmektedir. Yazara göre, önceki yüzyılların aksine 21. yüzyılda diploması tamamıyla yeni bir görünüm kazanmış ve “pro-aktif” diploması uygulamaları içerisinde bulunduğumuz çağda bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu değişimin ayrılmaz bir parçası olan dijital diploması de giderek önem kazanan bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda yazar bahse konu argümanlarını güçlendirmek amacıyla bir vaka incelemesi olarak Rusya-Ukrayna krizini ele almakta ve bu vaka özelinde gözlemlenen hibrit savaş ve dijital diploması uygulamalarını ayrıntılandırmaktadır.

Mehmet Burak Berk, “Arktik Enerji Güvenliği: Yeni Güvenlik Tehdidi mi Yoksa İşbirliği Alanı mı” isimli son bölümle kitaba katkı sunmaktadır. Bu bölümde, küresel politikada son dönemlerde giderek önem kazanan ve birçok devletin dış politika gündeminin bir parçası haline gelen Arktik bölgesi derinlemesine incelenmektedir. Sahip olduğu stratejik rezerv ve enerji kaynakları nedeniyle Arktik bölgesinde işbirliğinin mi yoksa çatışmanın mı hakim olacağı konusunu sorunsallaştıran yazar söz konusu soruya cevap bulabilmek için Arktik devletlerinin yanı sıra ABD, Çin ve Rusya gibi Arktik’te çıkar sahibi olan büyük güçlerin bölgeye yönelik stratejilerinin içeriğine kapsamlı bir şekilde değinmektedir. Söz konusu devletlerin Arktik bölgesine yönelik belirlediği stratejilerini yine bu devletlerin resmi belgeleri üzerinden değerlendiren yazar, devletlerin Arktik bölgesinde işbirliğine yönelmesi durumunda ortak bir fayda sağlayacakları görüşündedir. Bununla birlikte, yazar geleceğe yönelik analizinde bölgesel seviyede bir çatışma ihtimalini de göz ardı etmemektedir.

21.yüzyılda ortaya çıkan güvenlik tehditlerine ilişkin okuyucuya kapsamlı ve derinlemesine bir analiz sunan “Yeni Güvenlik Tehditleri” kitabı, içerisinde barındırdığı sınır güvenliği, ekonomi güvenliği, gıda güvenliği, iklim değişikliği, ABD-Çin rekabeti, Arktik bölgesi ve dijital diploması gibi başlıklarla güvenlik gündeminin birçok yönüne ışık tutmakta ve güvenlik tehditleriyle ilgili mevcut gündemi okuyucuya aktarmayı hedeflemektedir. Bu yönüyle, yeni güvenlik tehditlerine ve güvenliğin değişen paradigmasına açıklayıcı ve yeni bir perspektif sunan kitap güvenlik çalışmaları üzerine odaklanan akademisyen, öğrenci ve serbest araştırmacılar için önem arz eden bir eser olma özelliğini taşımaktadır.

Book Description: Emerging Issues in Terrorism Studies

Book Description: Ahmet Demirden, Emerging Issues in Terrorism Studies, Ankara, Nobel, 2023, ISBN: 978-625-393-194-0

Yakup Şahin*

The current political and social climate fosters heightened divisions among various incompatible world views. Faster dissemination of political propaganda is also widespread via social media and other platforms unlike any other previous era. This current climate has created unique challenges in relation to national and international public security as such a local incident may rapidly become an international crisis. For instance, a civil war in Syria has deeply impacted the politics and social structures of many countries around the world. In this social environment tackling with various types of violent extremism and radical populism have become increasingly challenging. This book argues that the examination of emerging issues in terrorism studies are significant for a number of reasons. First, the findings may inform the policy and decision makers on multifaceted levels, including evidence based policy, and prevention as well as rehabilitation programs. Evidenced based practices have strategic importance in counter terrorism efforts. As observed in the case of 9/11 terrorist attacks, States and communities tend to react ideological violence in an unstructured manner based on the common sense perception of threats. As such, terrorism studies had been considerably amplified with an objective of providing policy makers and practitioners with evidence based findings. Terrorism studies can also be described as a versatile field for collaboration among various fields, from international relations to political psychology and public administration. In line with this understanding, this book compromised of various perspectives on the contemporary issues in terrorism studies.

In the first chapter, Dr. Murat Tinas focused on the nexus between organized crime and terrorist groups. Although, this relation has been subject to discussions

* Assist. Prof. Dr., Mersin University, Department of International Relations, sahinjakup33@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6744-3901

in the last two decades, the recent terrorist attacks have demonstrated that the combination of shared social networks and environments between terrorists and organized criminals brought a new impetus to related researches. In analyzing this nexus, Dr. Tinas first discusses the evolution of this relationship from theoretical perspective, followed by the examination of the characteristics and the volume of the hybrid nature of criminal and terrorist activities of the PKK and DAESH. This chapter argues that this complex and dynamic relation between terrorist organizations and organized criminal groups transformed into symbiotic nature from ad-hoc alliances in the last decade.

In the next chapter, Dr. Hakan KıYICI examined the concept of anti-government extremism (AGE). This can be described as a security risk that has emerged in Western countries in recent years and has the potential for terrorist violence that is similar to al-Qaeda and DAESH. Emerging in the context of far-right groups, AGE is a type of extremism with both national and global ties. Extremist social groups, often orientated towards violence in order to force the withdrawal of a government policy, in a rapid phase try to turn their political agenda into a mainstream movement. AGE can be operationalized as both individualized lone wolf terrorism and as social movements. In recent years, the examination of groups such as Oath Keepers, RIM and RCM has yielded significant findings with respect to demonstrating the highest level of AGE. Accordingly, this chapter provided a discussion on these movements in a comparative manner.

In the following chapter, the exploitation of children by terrorist groups are examined by Dr. Ahmet Demirden. This chapter first briefly reviewed historical perspective on the story of child soldier in the West. In the 18th century children in armed forced represented virtue and noble sacrifice, but in the modern era, the concept of child fighters are legally and morally unacceptable. This perceptual change is in line with innate innocence and vulnerability attributed to children. States and societies in general acknowledge innocence and vulnerability nature of childhood and accordingly children under the age of twelve are deemed that they lack the capacity of criminal intent. However, the exploitation of children by terrorist groups poses unique challenges. On the one hand, more terrorist groups exploit children by making these children carry out acts of violence. On the other hand, we have legal and moral obligations toward these exploited children. Also, some of these children are forced to join terrorist groups while others are groomed over time. Terrorist organizations strive to exploit children with a diverse set of objectives and this process is facilitated by a number of unique vulnerabilities given that children are relatively easier to indoctrinate; they are long term investments; and they can escape criminal prosecution. Further, exploited children fulfill a variety of roles in terrorist groups. Some children are used as front line fighters, while others are treated as slaves or assume support roles. In conclusion, the prevention of child exploitation by terrorist groups should be an international priority.

Dr. Hakan Kıyıcı next analyzed the role of non-state actors in counter-radicalization. Currently, the violent capacity of global terrorism forces States to implement very different policies and methods. With the series of attacks carried out by the Al-Qaeda terrorist organization in the 9/11 and post-9/11 period, the issue of how it reaches individuals and how it channels them into terrorism has led to a change in existing counter-terrorism strategies. With the acceptance of civil actors as gate keepers, the radicalization processes of individuals at risk can be detected at an early stage and thus a risk-reducing strategy in terrorism can be implemented. In recent years, civil society organizations, families and schools have become key actors in the fight against terrorism.

In the final chapter, Dr. Buğra Sarı and Dr. Murat Tınas reviewed the international efforts of combatting terrorism in pandemic environment in the case of NATO. Terrorism has evolved significantly in terms of its nature, goals, tactics, strategies and targets since the end of the Cold War. Compared to traditional groups/structures, the organizational structures of terrorist groups have also changed and they are now loosely organized and transnational. Dr. Sarı and Dr. Tınas evaluated the current state of terrorism in general and the growing threats with the recent pandemic, namely COVID-19. In doing so, they first focus on the evolution of the understanding of security in general and discusses terrorism threats and opportunities in the near future from NATO's perspective. Then, their chapter elaborates on the potential of terrorism in the pandemic environment, with a specific focus on COVID-19 environment as a case study. The chapter finally points out the implications of the recent pandemic for NATO with special reference to counterterrorism.

In conclusion, this book can be described as an exploratory attempt to systematically examine some of the current issues in terrorism studies. The authors strived to demonstrate that such complex research areas as terrorism studies calls for an interdisciplinary approach, for instance, including the perspectives of political science, social psychology, and international relationships. The topics in this book were selected in line with the research interests of the contributing authors. There are of course many other current issues in terrorism studies that could not be including in the scope of this book such as countering the misuse of the non-profit sector for terrorist recruitment and financing, the prevention of terrorist infiltrations among illegal migration routes, and the political and ideological roots of terrorism.

GÜVENLİK ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Security Studies

Yazarlara Notlar

Yayın İlkeleri

Güvenlik Çalışmaları Dergisi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü tarafından yılda iki defa basılı ve e-dergi formatında güvenlik kavramı ve güvenlikle ilişkili disiplinlerde yayın yapan akademik ve bilimsel bir dergidir.

Güvenlik Çalışmaları Dergisi'nde ulusal ve uluslararası alanda kabul görmüş kriterler doğrultusunda hazırlanan özgün araştırma, derleme, inceleme, çeviri (yazarından ve yayıncı kuruluştan izin almak koşuluyla), edisyon kritik, kitap-sempozyum değerlendirmeleri vb. çalışmalar yayınlanır.

Güvenlik Çalışmaları Dergisi'nin amacı ve kapsamı, etik kuralları yayın ilkeleri ve yazım kuralları aşağıda belirtilen şekilde düzenlenmiştir.

Derginin Amacı ve Kapsamı

Güvenlik Çalışmaları Dergisi amaç bakımından "Güvenlik" odaklı olup, ulusal ve uluslararası düzeyde güvenliğe dair problemleri disiplinler veya disiplinlerarası açıdan ele alarak kuramsal ve uygulamalı özgün çalışmalar yayımlamayı kendisine ilke edinmiştir. Bu çerçevede sosyal bilimler ve beşeri bilimler alanında yapılan tüm çalışmalara açıktır.

Dergi kapsam bakımından ise güvenlik çalışmaları; polislik çalışmaları; ideolojik, dini motifli ve etnik radikalleşme; terörizm; suç araştırmaları; istihbarat; mali suçlar; siber suçlar; göç ve sınır güvenliği; uyuşturucu ve organize suçlar; insan hakları ile sosyal bilimler dallarındaki çalışmaları içermektedir.

Dergi Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere, yılda iki kez yayımlanır. Güvenlik Çalışmaları Dergisinin yayım dili Türkçe ve İngilizce'dir. Dergide yayımlanan yazıların daha önce hiçbir yayın organında yayımlanmamış, ilk defa Güvenlik Çalışmaları Dergisinde yayımlanıyor olması gerekmektedir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş olan bildirimler, bu durumun belirtilmesi şartıyla kabul edilebilir.

İlk yayımlandığı tarihten itibaren asgari 25 yıl geçmiş olan; önem ve etki bakımından klasik metin olarak değerlendirilebilecek yazı ve çeviriler, daha önce yayımlanmamış olmaları kuralının istisnasını oluşturur. Bu tür metinlere daha önce yayımlanıp yayımlanmamış olmalarına bakılmaksızın dergide yer verilebilir. Buna ilaveten, dergide kitap eleştirileri de yayımlanabilmektedir.

Dergi Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere, yılda iki kez yayımlanır. Güvenlik Çalışmaları Dergisinin yayım dili Türkçe ve İngilizcedir. Dergide yayımlanan yazıların daha önce hiçbir yayın organında yayımlanmamış, ilk defa Güvenlik Çalışmaları Dergisinde yayımlanıyor olması gerekmektedir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş olan bildirimler, bu durumun belirtilmesi şartıyla kabul edilebilir.

İlk yayımlandığı tarihten itibaren asgari 25 yıl geçmiş olan; önem ve etki bakımından klasik metin olarak değerlendirilebilecek yazı ve çeviriler, daha önce yayımlanmamış olmaları kuralının istisnasını oluşturur. Bu tür metinlere daha önce yayımlanıp yayımlanmamış olmalarına bakılmaksızın dergide yer verilebilir. Buna ilaveten, dergide kitap eleştirileri de yayımlanabilmektedir.

Makale Değerlendirme Süreçleri

Dergiye gönderilen makaleler derginin internet sayfasında yer alan Makale Yönetim Sistemi (MYS) üzerinden sisteme yüklenecektir. Yazılar, bilgisayar ortamında ve dizgi programlarında kullanılabilir şekilde Word formatında gönderilmelidir.

Dergiye gönderilen makaleler şekil incelemesinden geçerek hakem değerlendirme sürecine alınmaktadır. Şekil şartlarını sağlamayan çalışmalar hakem değerlendirilmesine alınmamakta, yazar(lar)dan şekil şartlarını sağlamaları istenmektedir. Şekil şartlarına ilişkin doküman internet sitesinden indirilebilir. Şekil şartları açısından eksiksiz olan makaleler ilgili alan editörleri tarafından incelenerek uygun bulunduğu takdirde hakem değerlendirme sürecine alınır. Dergiye yayımlanmak üzere yollanan makaleler, “kör hakem” yöntemiyle değerlendirilmektedir. Editör, editör yardımcısı veya alan editörleri tarafından makaleler, alanında uzman en az iki hakeme gönderilmektedir. İki hakemin görüş ayrılığı durumunda, üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulmaktadır. Editörler hakemlerden gelen eleştirileri ve önerileri kendi değerlendirmeleri ile birlikte yazar/lara iletmektedir. Değerlendirme sonuçları en fazla 90 gün içinde yazara bildirilir. Üçüncü bir hakeme gönderilen eserlerde bu süre 120 güne çıkabilmektedir. Düzeltme talep edilen eserler, editör tarafından yazara gönderilir ve düzeltme için gerekli ek süre yazara verilir. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayımlanmasına, yazardan hakem raporuna göre düzeltme istenmesine ya da yazının reddedilmesine karar verilmekte ve karar yazara iletilmektedir. Basımı uygun bulunan yazıların, yayımlanıp yayımlanmayacağına ya da derginin hangi sayısında yayımlanacağına editörler ve/veya yayın kurulu karar verir. Yazar, süreç konusunda Makale Yönetim Sistemi veya E-posta yoluyla bilgilendirilmektedir.

Makale derginin yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır (Kelime aralıklarından atıf ve kaynakça yazımına kadar bütün detaylar yazım kurallarına uygun olmalıdır).

Makale süreç akışı şu şekildedir:

- Yazar tarafından makalenin Makale Yönetim Sistemine yüklenmesi
- Makalenin şekil açısından incelenmesi
- Şekil incelemesinden geçen makalelerin hakem değerlendirme sürecine alınması
- Editör incelemesi ve gerektiğinde yazardan ek talepler
- Çalışma konusunda uzman 2 hakeme makalenin gönderilmesi (gerekli görülmesi durumunda 3. hakem değerlendirmesine gönderilmesi)
- Hakem görüşleri doğrultusunda makalenin kabulü veya reddine karar verilmesi
- Yayımlanmasına karar verilen makalenin dizgi ve tasarımının yapılması
- Dizgisi ve tasarımı yapılmış makalenin yazara son kontrol için gönderilmesi
- Makalenin yayımlanması

Etik Kurallar

Yayımlanmak üzere dergiye gönderilen çalışmalarda bilimsel atıf kurallarına azami özen gösterilmesi gerekmektedir.

Güvenlik Çalışmaları Dergisinde yayımlanan yazıların fikri sorumluluğu yazarlara aittir. Dergiye gönderilen çalışmalarda, etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için ayrı ayrı etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir.

Gönderilen makalenin bir kısmı ya da tamamı başka bir yerde yayınlanmamış, yayınlanmak üzere başka bir yere yollanmamış olmalıdır.

Tüm yazarlar ilgili makaleyi okumuş, onaylamış ve dergiye yayınlanmak üzere gönderildiğinden haberdar olmalıdır.

Makale yazar/lar tarafından yazılmış, özgün bir çalışma olması gerekmektedir.

Dergiye gönderilen çeviri makale çalışmalarında orijinal makalenin yazarından ve yayıncı kuruluşundan izin alındığını gösteren belgenin sunulması gerekmektedir.

Yazar/lar makalenin telif hakkını, makalenin Güvenlik Çalışmaları Dergisinde yayınlanmasına karar verildiğinden itibaren dergiye devretmiş sayılır. Yazar/yazarlar derginin yazı işlerinden izin almadan makaleyi başka bir platformda (dergi, editoryal kitap, internet sitesi, blog vb.) yayınlamayabilir.

Yazar/lar bilimsel etiğin bütün unsurlarını yerine getirmek üzere makale ile birlikte “**İntihal Denetim Raporu**”nu ve “**Etik ve Telif Hakkı Devir Formu**”nu mutlaka doldurarak sistem üzerinden dergiye ulaştırmalıdır.

Yazım Kuralları

Yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Türkçe makalelerin yazım ve noktalamasında ve kısaltmalarda Türk Dil Kurumu internet sitesindeki Güncel Sözlük ve Yazım Kuralları esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

Makalelerde Türkçe ve İngilizce başlık, öz ve abstract, anahtar kelimeler ve keywords; metin içinde giriş, bölüm başlıkları ve sonuç kısımları ile kaynakçanın yer alması gerekmektedir. Makale yukarıda sayılan tüm unsurları ile birlikte 4000 ile 8000 kelime arasında olmalıdır. Makalelerde yer alan Türkçe ve İngilizce öz ve abstract’ın her birinin 150-250 kelime, anahtar kelime ve keywords’ün 3-7 kelime aralığında olması gerekmektedir.

Yazar adı makale başlığının alt satırının sağ köşesine italik koyu, 11 punto olarak yazılmalı; yazarın unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde veya sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir.

Yazı karakteri Times New Roman, 11 punto, satırlar bir buçuk aralıklı, açıklamalara ilişkin dipnotlar 9 punto ve tek aralıklı yazılmalıdır.

Dergide yayımlanan makalelere ve makale değerlendirmesi yapan hakemlere 23.01.2007 tarih ve 26412 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Ödenecek Telif ve İşlenme Ücretleri Hakkında Yönetmelik” hükümleri uyarınca telif ücreti ödenir.

Kitap incelemelerinde aşağıdaki hususlara ayrıca dikkat edilmelidir;

Kitap inceleme metinleri 1000 ile 1500 kelime arasında olmalıdır.

Başlık bilgilerinde tanıtım veya incelemesi yapılan eserin adı, yazarı, yayımlandığı şehir ve yayınevi, yayım yılı ve ISBN numarası yazılmalıdır.

Kitap inceleme veya tanıtımı yapan yazarın adı makale başlığının alt satırının sağ köşesine italik koyu, 11 punto olarak yazılmalı; unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir.

Kitap tanıtımı bir eserin sırf özeti değil, eleştirel olarak değerlendirmesi olmalıdır. Kitap tanıtımı yapan yazar kitapla aynı fikirde olabilir veya kitabın fikirlerine karşı çıkabilir veya kitabın sunduğu bilgilerde, yargılarda veya yapıda örnek teşkil eden veya eksik kalan

yönleri belirtebilir. Kitap tanıtımı yapan yazar ayrıca kitapla ilgili düşüncelerini de açık bir şekilde ifade etmelidir.

Kitap incelemesi, bir kitaptan ortaya konulan en önemli noktalara ışık tutularak bunların eleştirel olarak tartışılmasıdır. Kitap incelemesi giriş, kitabın özeti, eleştirel tartışma ve sonuç gibi genel bir yapıyı takip etmelidir.

Sayfa Düzeni

Metin içinde yazı tipi 11 punto Times New Roman yazı karakteri kullanılmalıdır. Sayfa Yapısı A4 boyutlarındaki kâğıdın üst, alt, sağ ve sol boşlukları 2,5 cm (0.98 inç) bırakılarak, iki yana dayalı, satır sonu tirelemesiz şekilde olmalıdır. Paragraf arası, ilk satır 1.25, paragraflar arası önceki 3 nk, sonra 3 nk, iki yana dayalı, satır aralığı bir buçuk olmalıdır. Sayfa numaraları alt sağda verilmelidir.

Temel Başlıklar (Birinci Düzey) ortalı ve bold yazılmalıdır. Kendisinden önce ve sonra bir satır boşluk bırakılmalıdır.

İkinci Düzey Başlıklar, sola dayalı ve bold yazılmalıdır. Kendisinden önce ve sonra bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Üçüncü Düzey Başlıklar, Sola dayalı bold yazılmalıdır. Kendisinden önce bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Dördüncü Düzey Başlıklar, Sola dayalı, bold ve italik yazılmalıdır. Kendisinden önce bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Beşinci Düzey Başlıklar, Sola dayalı ve italik yazılmalıdır. Kendisinden önce bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Beş düzeyden daha fazla başlık oluşturulması önerilmemektedir.

Atıf ve Kaynakça Yazımı

Atıf

Metin içi yöntemde parantez içinde kaynak gösterimi yapılır. Atıflar makalede kullanılan punto ile yazılır. Bu yöntemde, metin içinde alıntı sonrasında (Yazarın Soyadı, Basım Yılı: Sayfa Numarası) parantez içinde verilir. Bir eserden veya mülakattan doğrudan alıntı yapılması durumunda alıntı 3 satırdan az ise cümle içerisinde kullanılır; 3 satır ve daha fazla ise ayrı bir paragrafta belirtilir. Bu paragraf tek aralıklı, 9 punto ve her iki taraftan 1.25 cm içeriden hizalı yazılır.

Atıf Örnekleri

Tek yazar	(Aras, 2011, s. 236)
İki yazarlı	(Kazgan ve Ulçekno, 2003, s. 32)
Üç ile beş yazar arası	İlk sefer atıf yaparken tüm yazarların adı listelenir; (Kernis, Cornell, Sun, Berry, ve Harlow, 1993). Sonraki atıflarda ise sadece ilk yazarın adı belirtilip “vd.” ifadesi kullanılır. (Kernis vd., 1993, s. 42)
Altı ve daha fazla yazarlı metinler	Altı ve daha fazla yazarlı metinlerde, sadece ilk yazarın adı kullanılıp sonrasında “vd.” ifadesi kullanılır: (Harris vd., 2001, s. 112)
Yazar olarak bir kurum	İlk atıfta kurumun tam adı açık bir şekilde belirtilerek yazılır: (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2000, s. 3), sonraki atıflarda ise kısaltması (AKTT, 2000, s.) yazılır. Kurum literatürde kısaltılmış ismiyle biliyorsa ilk atıfta da kısaltma ile kullanılabilir. (EGM, 2000, s. 12)
Editörlü kitaptan bölüm (Bölüm yazarı dikkate alınır)	(Karaişık, 2008, s. 40)
Yazarsız çalışma	(Bilimsel Makaleler Hazırlama, 2000, s. 45)
Standartlar	(TS-40561, 1985, s. 6)
Resmi Gazete	(Başlık, Yıl)
Yazarı olmayan internet dokümanı	(www.hurriyet.com.tr, 2012)
Aynı yazarın farklı yıl birden çok çalışması	(Tekin, 2011, s. 220; 2013, s. 30)
Aynı yazarın aynı yıla ait birden fazla eseri	(Heper, 1999a, s. 165) ve (Heper, 1999b, s. 140)
Aynı soyadlı iki yazar	(Ö. Aslan, 2000, s. 6; M. Aslan, 2010, s. 71)
Birden fazla kaynaktan yararlanma	(Aytekin, 2004, s. 71; Küçük, 2008, s. 87)
Orijinal kaynağa ulaşamaması durumunda	(Metin içinde bahsedilirse) İnalçık’a göre (akt. Hanoğlu, 2012, s. 40) (Metin içinde bahsedilmezse) (İnalçık’tan akt. Hanoğlu, 2006, s. 40)
Kişisel iletişim vasıtasıyla ulaşılan mülakatlar, mektuplar, e-maillerde, kişisel iletişim kurulan kişinin adı ve görüşmenin tarihi belirtilmelidir. Ancak, kişisel iletişim yoluyla elde edilmiş veriler kaynakçaya eklenmemelidir:(N. ALSayyad, kişisel iletişim, 25 Mart 2018)	
Dipnotlar ve sonnotlar	APA yazım stilinde, dipnot ve sonnot kullanımı pek tercih edilmemektedir. Bundan dolayı mümkün olduğu kadar az dipnot kullanılmalıdır. Yalnızca çok elzem bir açıklayıcı not gerektiğinde dipnot kullanılmalıdır.

Önemli not: APA atf ve kaynakçada “and” yerine “&” kullanılmasını önermektedir. Ancak Türkçede “&” sembolü “ve” yerine kullanılmadığından, Türkçe olarak yazılan metinlerde atf yaparken ve kaynakça yazarken “&” sembolü kullanılmamalıdır.

Ayrıca, üç kişiden çok yazarlı metinlere atf yaparken APA “et al.” (Kernis et al., 1993, s.65) kullanılmasını önermektedir. Ancak Türkçe’de “et al.” yerine “vd.” (Kernis vd., 1993, s. 65) kullanılmalıdır.

Bununla birlikte, eğer değerlendirilmek üzere Güvenlik Çalışmaları Dergisi’ne gönderilen çalışma İngilizce hazırlanmışsa, bu metinlerde atf ve kaynakçada APA standartlarına uygun olarak “and” yerine “&” sembolü ve “et al.” kullanılmalıdır.

Kaynakça

Kaynak bilgileri verilirken yazar(lar)ın önce soyadı sonra adı yer alır. İki yazarlı bir kaynakta yazarlar arasına “ve” bağlacı konur. İkiyden fazla yazarlı eserlerde ise yazarların arasına noktalı virgül (;) konulup son yazardan önce “ve” bağlacı konulur.

Yazarlar soy ismine göre alfabetik olarak sıralanır. Yazarların soyadları ve adlarının ilk harfi büyük yazılır. Kullanılan kaynağın künye bilgileri açık olmalıdır. Çok basımlı kitaplarda baskı sayısı yazılır. Yabancı kaynaklarda, künye bilgilerinin tamamı kaynağın yazım dili ile yazılır, Türkçeleştirme yapılmaz.

Kaynakça Örnekleri

Kıtap, temel biçim	Yazar, A. A. (Yayın yılı). Çalışma adı. Yer: Yayıncı.
Tek yazarlı kitap	Özbudun, E. (2008). <i>Anayasalcılık ve demokrasi</i> . İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
İki yazarlı kitap	Alkın, S. ve Özer, K. (2011). <i>Muhafazakarlığın farklı boyutları</i> . Ankara: Kadim Yayınları.
Üç ile yedi yazar arası kitap	Yazar1, A.A., Yazar2, A.A., Yazar3, A.A., Yazar4, A.A., Yazar5, A.A. ve Yazar7, A.A. (Yayın yılı). <i>Kitabın adı</i> . Yer: Yayıncı
Sürelili yayında makale, temel biçim	Yazar, A. A., Yazar, B. B., ve Yazar, C. C. (Yıl). Makale adı. <i>Dergi adı, cilt. No</i> (sayı no), sayfa/lar. doi:http://dx.doi.org/xx.xxx/yyyy
Tek Yazarlı Makale	Ayhan, U. (2016). Yeni güvenlik konsepti ve güvenliği sınır ötesinde karşılama. <i>Güvenlik Çalışmaları Dergisi</i> . 18, (3-4), s.26-41.
İki yazarlı süreli yayın	Wegener, D. T. ve Petty, R. E. (1994). Mood management across affective states: The hedonic contingency hypothesis. <i>Journal of Personality and Social Psychology</i> , 66, 1034-1048.
Üç ile yedi yazar arası süreli yayın	Kernis, M. H., Cornell, D. P., Sun, C. R., Berry, A., Harlow, T. ve Bach, J. S. (1993). There’s more to self-esteem than whether it is high or low: The importance of stability of self-esteem. <i>Journal of Personality and Social Psychology</i> , 65, 1190-1204.
Yazar adı olarak kurum	Emniyet Genel Müdürlüğü. (2000). <i>Polis 1999 Emniyet Genel Müdürlüğü çalışmaları</i> . Ankara: EGM APK Dairesi Başkanlığı, Yayın No.138.

Yazar Adı bilinmiyorsa ya da yoksa	International Tourism Report. (1997). <i>Travel and tourism intelligence</i> . No. 2.
Çeviri	Serra, N. (2011). <i>Demokratikleşme sürecinde ordu: Silahlı kuvvetlerin demokratik reformu üzerine düşünceler</i> . (Şahika Tokel, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
Hazırlayan	Pamir, N. (Haz.). (1993). <i>Terörizm, kont-terör ve güvenlik</i> . İstanbul: Kastaş Yayınları.
Editörlü Kitap	Yazar, A. A. (Ed.). (Yayın yılı). <i>Kitap adı</i> . Yer: Yayıncı.
	Özbek, M. (Ed.). (2005). <i>Kamusal alan</i> . İstanbul: Hil Yayınevi.
	Diamond, L. ve Plattner, M. (Ed.). (1996). <i>Civil-military relations and democracy</i> . Baltimore ve London: Johns Hopkins University Press.
	Özkol, A. O., Delici, M. ve Özhan, S. (Ed.). (2009). <i>ABD dış politikası</i> . İstanbul: Küre Yayınları.
Editörlü Kitapta Bölüm	Yazar, A. A. (Yayın yılı). Bölüm/makale adı. A. Editör ve B. Editör (Ed.), <i>Kitap adı</i> içinde (sayfa numaraları). Yer: Yayıncı.
	Çınar, M. (2011). 2000’li yıllarda Türkiye’de siyaset. A. Demirhan (Ed.), <i>2000’li yıllarda siyaset ve siyasi partiler</i> içinde (s.136-152). İstanbul: Meydan Yayıncılık.
Yazarsız Süreli	<i>The Economist</i> . (2011). Trade and wages. s. 341, Londra s.74-75.
Sempozyum ve Kongrede Sunulan Yayınlar	Taşagıl, A. (2017). Gök Türk döneminde iç güvenlik meselesine bir bakış. <i>Türk polis tarihinin kökenleri. 1. Uluslararası kolluk tarihi sempozyumu</i> , 15-17 Nisan 2016, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, ss. 15 - 32.
Raporlar	Burke, W. F., Uğurtaş, G. (2002). Seismic interpretation of thrace basin. <i>TPAO internal report</i> . Ankara.
Yazarsız Raporlar	Uluslararası Terörizm ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi. (2016). Türkiye’de güvenlik sektörünün dönüşümü: Polisliğin yeniden yapılandırılması. Ankara: Polis Akademisi Yayınları
Seminerler	Lawrence, E. (1983). Gelişmiş ülkelerde sermaye piyasası ve bankaların fonksiyonu. <i>Uluslararası sermaye piyasası ve bankalar semineri</i> . 24-25 Ekim 1983. Çeşme, ss.33-37.
Standartlar	TS-40561. (1985). <i>Çelik yapıların plastik teoriye göre hesap kuralları</i> . Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.
Broşür	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2006). <i>Enflasyon hedeflemesi</i> . [Broşür].
Gazete	Bardakçı, M. (2016, 16 Aralık). Halep dramı Osmanlı’nın hala devam eden tasfiye mücadelesidir. <i>Haber Türk</i> , s.6.
Online gazete makalesi	Yazar, A. A. (Yıl, Gün Ay). Makale adı. <i>Gazete Adı</i> . http://www.aaaaaaaaa.com/full/url/ adresinden erişildi.
Resmi Gazete	Başlık. (Yıl, Gün Ay). Resmi Gazete (Sayı: xxx). Erişim adresi: http://xxxx

Sözlük	Madde başlığı. (Yıl). Sözlük ismi. Yer: Yayıncı
Ansiklopedi	Yiğit, İ. (2009). Bahri Memluk sultanları. <i>İslam tarihi ansiklopedisi</i> içinde (Cilt. 7, ss. xx-xx). İstanbul: Kayhan Yayınları.
Devlet Dokümanları	Genelkurmay Ateşe Başkanlığı. (2000). <i>57. piyade alayının tarihçesi</i> . Ankara: Milli Savunma Bakanlığı Arşiv Müdürlüğü. Yayın No: 19175.
Kutsal Kitaplar	<i>Kur'an</i> . Bakara süresi. Ayet 25 (Mealde Basımevi ve meal yazarı belirtilir).
Yayınlanmamış Tezler	Haklı, S. Z. (2014). <i>Liberalizm ve komüniteryanizmde birey fikri: Kar-şılaştırmalı bir inceleme</i> . (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Ankara
Mahkeme Kararları	Yargıtay H.G.K. 19 Mayıs 1963. E. 4-39, K.59 (<i>Adalet Dergisi</i> , Mart-Nisan 1964). 3-4.
Kişisel Görüşme (Mülakat)	Taşkın, M. Atatürk Mahallesi Muhtarı. (15.01.2017). <i>Mahallenin güvenlik sorunlarının çözümüne ilişkin görüşme</i> . Ankara.
İnternet-Yazar Adı Olarak Bir Kurum	TCMB. (2012). <i>Finansal istikrar raporu</i> . http://www.tcmb.gov.tr/(E.T.04 Temmuz 2012) .
İnternette Yayınlanan Gazete Makalesi	Henninger, D. (2012). The president that time forgot. <i>Wall Street Journal</i> . 28 Haziran 2012. 04 Temmuz 2012 http://online.wsj.com/article/wonder_land.html?mo-d=WSJ_topnav_europe_opinion#articleTabs=article adresinden erişilmiştir.
Elektronik Posta	Beck, A. (2011). (bna@le.ac.uk). <i>Crime prevention report</i> . Ahmet Güney'e kişisel e-posta. 12 Haziran 2011 [aguney53@gmail.com].
Film ya da Video	Valdes, D. (Yapımcı). (1999). F. Darabont (Yönetmen). <i>Green Mile</i> [Film]. ABD: Warner Bros Pictures
Televizyon Programı	Özdemir, C. (Yapımcı). (2012). <i>5NİK</i> [Televizyon Programı]. 27 Haziran 2012. İstanbul: CNN TÜRK tv. Sopel, J. & Donovan, T. (Producer). (2012). <i>Political shows</i> [Television Broadcast]. 04 July 2012. London: BBC One.
Ses Kaydı	Selçuk, M. (1999). <i>Aziz İstanbul</i> [CD]. İstanbul: YKY Müzik.
Video Kayıtları	Son Darbe: 28 Şubat. (2012). 2. Bölüm. 65 dak. Türkiye: CNN TÜRK. 2012.

Tablolar

Tablo numarası ve başlığı, tablonun bir aralık üstünde yer alır. Başlıkla tablo arasında ayrıca boşluk olmaz. Tablo numaraları (**Tablo 1.**, **Tablo 2.** vd.) şeklinde verilir. Tablo kelimesi, numarası ve nokta koyu (bold) yazılır. Tablolarda kullanılan verilerin kaynağı, tablonun sol alt köşesinde belirtilir ve koyu olarak "**Kaynak:**" şeklinde yazılır. Tablonun başlığı ve kaynağı yazılırken sadece ilk kelimenin ilk harfi büyük yazılır, diğer kelimeler küçük harfle yazılır ve koyu (bold) olmadan yazılır.

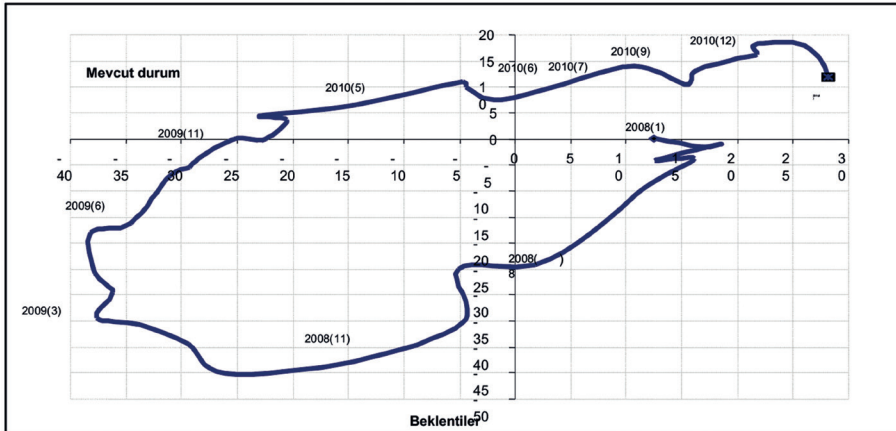
Örnek Tablo:**Tablo 1.** Kara para aklamada kullanılan sektörler

	Yerleştirme	Ayrıştırma	Bütünleştirme
Bankacılık	x	x	x
Döviz Büroları	x		
Para Transferleri	x		
Menkul Kıymet	x	x	x
Sigortacılık	x	x	x

Kaynak: Aydın, (2010, s.42).

Şekiller

Şekil numarası ve başlığı, şeklin altında yer alır. Şeklin kaynağı şekilden sonra parantez içinde verilebilir.

Örnek şekil:

Şekil 1. Almanya, reel kesimde mevcut durum ve beklentiler, (Kaynak: Gürsel ve Balcı, 2011, s.5)

Yazışma Adresi / For Correspondence:

Güvenlik Çalışmaları Dergisi

Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Necatibey Cad: No:108 06580 Anıttepe/Çankaya-Ankara / Türkiye

Tel: +90 (312) 462 90 43 • E-mail: guvenlikcalismalari@pa.edu.tr

www.guvenlikcalismalari.pa.edu.tr

